

Ritarit ja samurait

kaksi soturiperinnettä läntisissä historiallisissa vertailuissa

Yleisen historian
pro gradu -tutkielma (Hyl 800)
Helsingin yliopisto, lokakuu 1999
Janne Malkki

URN:NBN:fi-fe19991452

SISÄLLYS

I JOHDANTO.....	1
II RITARIT.....	11
III SAMURAIT	24
IV SIVILISAATIOHISTORIALLISET FEODALISMIVERTAILUT	37
V JAPANIN-TUTKIMUKSEN NÄKÖKULMASTA TEHDYT VERTAILUT	54
VI SODANKÄYNNIN TEKNOLOGIAA KÄSITTELEVÄT VERTAILUT	81
VII JOHTOPÄÄTÖKSET	87
KIRJALLISUUS	93

I JOHDANTO

Ritarit ja samurait olivat keskeisiä ryhmiä Euroopan ja Japanin keskiaikaisissa yhteiskunnissa, joita usein luonnehditaan feodaalisiksi. Soturiperinteissä on nähty myös huomattavia yhtäläisyyksiä huolimatta ilmeisistä eroista esimerkiksi taistelutavoissa. Ritareiden ja samuraiden ajatellaan edustaneen kulttuuripiiriensä tehokkainta sotavoimaa ja muodostaneen yhteiskuntiansa yläluokan. Näille soturiperinteille kehittyi myös samankaltaisia ihanteita, joiden joukossa tiukat kunniakäsitykset olivat keskeisiä.

Ritarin ja samurain käsitteet eivät ole ongelmattomia saati selkeärajaisia. Niin keskiaikaisissa lähteissä kuin tutkimuskirjallisuudessaakin käytetään ritariksi käännettäviä sanoja sekä tarkempana että yleisempänä käsitteenä useassa eri merkityksessä. Tuoreessa historian tutkimuksessa ritarit määritellään tavallisimmin raskaasti aseistetuiksi ja panssaroiduiksi ratsusotureiksi, jotka yleensä olivat maanherroja ja joiden tunnustettu sosiaalinen asema asetti heille tiettyjä odotuksia. Keskiaikaisella ritarilla tarkoitetaan laveimmassa merkityksessä ratsusoturia tai -sotilasta yleensä. Ahtaammin rajattaessa ritari on vain tietyt sosiaalisen aseman virallistavat rituaalit läpikäynyt ratsusoturi tai jopa pelkätään ritarin arvonimen omaava henkilö, jonka ei odotettu taistelevan. Laveasti tulkiten jo frankkivaltakunnan varhaisten ratsusotilaiden voidaan katsoa olleen ritareita, mutta nykyisin ritareiksi tavataan määritellä aikaisintaan Kaarle Suuren aikoihin 700- ja 800-luvun taitteessa eläneet ratsutaistelijat. Tiukemman kannan mukaan ritareiden ensiesiintyminen ajoitetaan kuitenkin vasta lähemmäksi 900-luvun loppua, jolloin ratsusoturit eivät vielä kuuluneet yhteiskunnan ylimpään luokkaan. 1100-luvun loppupuolelle tultaessa ritareiden sosiaalinen arvostus oli noussut lähelle huippuaan, ja aatelistkin olivat alkaneet liittää ritariksi käännettävän termin *miles* arvonimiensä joukkoon. Osin kirkon vaikutuksesta ritariuteen liitettiin 1000-luvulta alkaen ratsusoturiuden lisäksi myös jäsenyyden aluksi kuvitteellisessa, mutta ajan myötä yhä todellisemmaksi muuttuneessa sääntökunnassa (*ordo*). Ritarius eriytyikin 1200-luvulta lähtien tarkoittamaan yksinomaan rituaalit läpikäyneitä sääntökunnan jäseniä ratsusoturiuden jäädessä toissijaiseksi ominaisuudeksi. Käsitteen sisältö on kehittynyt edelleen näillä linjoilla. 1300- ja 1400-luvulla useissa kansankielissä ritareiksi kutsuttiin kaikkia ratsutaistelijoita, mutta varsinaisen arvonimen saivat vain virallistettujen sääntökuntien jäsenet.¹

¹Käsitteen ”ritari” määrittämisestä katso tarkemmin Adams 1988, jossa tarkastellaan termille ”*chivalry*” tutkimuskirjallisuudessa annettuja merkityksiä, ja jaetaan termin merkityskenttä sotilalliseen, sosiaaliseen ja arvomaailmaan liittyvään alueeseen; Bouchard 1998: 1–15, 23–27, jossa

Termin ”samurai” suhteen käsitteelliset ongelmat ovat vähäisempiä. Samuraita käytetään niin yleisessä kuin tieteellisessäkin kielenkäytössä yleisnimityksenä japanilaisista sotureista ennen 1900-lukua. Japani on koko tunnetun historiansa ajan muodostanut vähintäänkin kielellisesti ja kulttuurisesti, mutta myös ainakin jollain tasolla hallinnollisesti, yhtenäisen kokonaisuuden. Lähteissä esiintyvien sotureita merkitsevien ilmaisujen merkitys on siten helpommin määriteltävissä kuin ritareihin liittyvien erikielisten ilmaisujen sisältö. Tutkimuskirjallisuudessa esiintyy pääpiirteissään kaksi ajallisesti erilaista näkemystä samuraista. Näistä laajemmassa samuraiden historia aloitetaan jo ennen 900-lukua eläneistä sotureista. Suppeamman näkemyksen edustajat aloittavat puolestaan varsinaisen käsittelynsä vasta 1100-luvun jälkipuoliskolta, tavallisesti *Gempei*-sodasta (1180–1185) ja Kamakura-kaudelta (1185–1333). Tyypillisimmillään samurait olivat panssaroituja ratsujousimiehiä, mutta japaninkielessä sanalla on lisäksi sotilaristokratiaa tarkoittava merkitys. Soturia tarkoittava yleisnimitys, *bushi*, tarkoittaa niin ikään yleensä ratsujousimiestä. Tätä nimitystä käytetään yleisesti vuoden 900 jälkeen eläneistä sotureista, mutta sana esiintyy aikalaisteksteissä jo vuoden 750 tienoilta alkaen. Japanissa oli siis 1100-luvun samuraiden tai oikeammin bushien kaltaisia ratsujousimiehiä jo 700-luvulla ja mahdollisesti jopa 500-luvulta alkaen, joten on perusteltua katsoa kaikkien japanilaisten ratsusotureiden edustaneen samaa soturiperinnettä, jonka jäsenistä voi käyttää nimitystä ”samurai”.²

Ritarit ja samurait olivat ensisijassa sotureita, mutta soturiuden käsitteen tarkempi sisältö jätetään tutkimuskirjallisuudessa yleensä avoimeksi. Useimmissa yhteyksissä soturia käytetään sotilaan tai taistelijan synonyyminä ilman, että käsitteiden välille tehtäisiin eroa. Käyttökelpoisin määritelmä soturin ja sotilaan eroista löytyy englantilaiselta sotahistorioitsijalta John Keeganilta. Hänen mukaansa soturi odottaa taistelevansa ja hänen odotetaan taistelevan sosiaalisen asemansa takia; taistelemisen ja jatkuva valmius siihen kuuluvat kiinteästi soturin elämäntapaan. Sotilaat ovat puolestaan aina jonkin tarkemmin määritellyn organisaation jäseniä, jotka taistelevat velvollisuuden tai palkan takia. Käsitteet ”soturi” ja ”sotilas” eivät kuitenkaan sulje toisiaan pois. Yksittäinen henkilö voi

aateluuden ja ritariuden käsitteiden suhteesta. Katso myös Malkki 1997a. Modernia ritariutkimusta esitellään alaviitteessä 18.

²Käsitteestä ”samurai” katso tarkemmin Malkki 1997b: 296–297. Modernia samuraitutkimusta esitellään alaviitteessä 51.

samanaikaisesti olla sekä sotilas että soturi, mutta kaikki sotilaat eivät automaattisesti ole sotureita tai päinvastoin.³

Ritareita ja samuraita sivuavassa historiankirjoituksessa feodalismiteoriat ovat keskeisessä asemassa, ja ne ovat myös yleisin peruste sotureiden tarkastelemiselle rinnakkain. Feodalismikäsitteen sisällöstä on esitetty useita kilpailevia, keskenään ristiriitaisia näkemyksiä.⁴ Tässä tutkielmassa ei kuitenkaan käydä läpi feodalisminäkemysten koko kirjoa, vaan keskitytään ritareita ja samuraita vertaileiden tutkijoiden tapaan hahmottaa feodaalisuutta. Näitä feodalismitulkinnoja käsitellään tarkasteltavien soturivertailujen yhteydessä.

* * *

Sotureiden vertailut ja rinnastukset yleistyivät pian sen jälkeen, kun Japanin saaret avattiin ulkomaailmalle 1800-luvun jälkipuoliskolla. Japanin avautumista seuranneella Meiji-kaudella (1868–1912) sekä japanilaiset että läntiset historioitsijat alkoivat käyttää Japanin historiasta kirjoitettaessaan feodalismikäsitettä, johon implisiittisesti sisältyy ajatus sotureiden samankaltaisuudesta. Japanilaisesta feodalismista kirjoittaneen Tero Karasjärven mukaan japanilaisessa historiankirjoituksessa japanilaisen ja eurooppalaisen kehityksen vertailulla oli tuona aikana keskeinen rooli. Toisena syynä feodalismikäsitteen runsaalle käytölle japanilaisessa historiantutkimuksessa Karasjärvi mainitsee 1960-luvulle asti jatkuneen marxilaisuuden voimakkaan vaikutuksen.⁵

Karasjärven mukaan 1900-luvun alussa yksi merkittävimmistä Japanin keskiajan tutkijoista oli Yalen yliopistossa vaikuttanut professori Asakawa Kan'ichi (1873–1948), jolle feodalismikanalta keskeisiä tarkastelukohteita olivat maanhallinta, läänitykset, soturiluokka ja vasallius. Asakawa keskittyy japanilaisen feodalisminkin tutkimiseen aikalaislähteiden kautta, mutta eurooppalaista feodalismia koskevien näkemystensä lähdepohjaa hän ei esittele, vaikka hänen vertailunsa ovatkin muuten huomattavan systemaattisia. Artikkelissaan ”The Origin of the Feudal Land Tenure in Japan” (1914) Asakawa tarkastelee japanilaisen maanhallinnan institutionaalisia piirteitä analysoiden feo-

³Keegan 1993: 114. Vertaa Keen 1984: 243, jossa soturiuden käsitettä ei täsmennetä, mutta sotilaaksi laskemisen välttämättömäksi ehdoksi nostetaan tunnistettavaan sotilaalliseen yksikköön kuuluminen.

⁴Erilaisia feodalismilähestymistapoja esitellään laajasti Tapani Hietaniemen vetämän opintopiirin työn tuloksista kootussa teoksessa *Feodalismi: Uuden ajan käsite, keskiajan ilmiö, maailmanhistorian kategoria* (Hietaniemi et al 1997) ja Jouko Nurmiain pro gradu -tutkielmassa *Feodalismikäsite 1900-luvun länsimaisessa historiankirjoituksessa* (Nurmiainen 1998).

⁵Karasjärvi 1997: 279–280.

daalisen maanhallinnan varhaista kehitystä. Pääteoksessaan *The Documents of Iriki: Illustrative of the Development of the Feudal Institutions of Japan* (1929) hän tekee poikkeuksellisen laaja-alaisen vertailun, jonka teemoja hän tiivistää ja kehittää edelleen *Encyclopaedia of the Social Sciences*:n hakusanan ”Feudalism” alla olevassa Japania käsittelevässä artikkelissaan (1932). Mainitun hakusanan muissa artikkeleissa tarkastellaan kiinalaista sekä saraseenien ja ottomaanien feodalismia ja suhteutetaan näitä Marc Blochin esittelemään eurooppalaiseen feodalismiin. Laajempaa feodalismien keskinäistä vertailua hakusanan artikkeleihin ei kuitenkaan sisälly.⁶

Asakawan mukaan japanilaisen feodalismien juuret ovat 600-luvulla käytöön otettujen kiinalaisten hallintoinstituutioiden ja paikallisten tapojen yhteensovittamattomuudessa, mikä 1000-luvulle tultaessa oli johtanut yksityisten *shōen*-tilojen ja yksityisten sotureiden esiinnousuun. Paikallisen ylimystön ja sotureiden välille kehittyi vasallisuhteita pitkälti samaan tapaan kuin frankkivaltakunnassa. Läänitysten varhaiset muodot, jotka muistuttivat Pipinin ja Kaarle Suuren toimeenpanemaa kirkon omistamien maiden läänittämistä, jatkuivat Japanissa paljon pidempään kuin Euroopassa, ja japanilaisilla sotureilla säilyi kaksi herraa: sotilaallinen ja ei-sotilaallinen. Maanhallintaa käsittelevässä artikkelissaan Asakawa löytää japanilaisille *kei-shiki*- ja *onkyū*-instituutioille läheiset vastineet toisaalta läntisen Euroopan suojelukseen alistumisesta (kommendaatio) ja toisaalta *beneficium*- ja *precarium*-läänityksistä. Asakawa kuitenkin toteaa *kei-shiki*-käytännön olleen luonteeltaan sopimuksellisempi kuin eurooppalainen kommendaatio ja taanneen siten alistuvalle osapuolelle vapaamman aseman kuin Euroopassa. Pääteoksessaan Asakawa mainitsee japanilaisen ja eurooppalaisen feodalismien lähtökohtien eroiksi lisäksi sen, että Japanissa oli kehittynyt selkeämpi ajatus valtiosta ja hallitsijasta julkisina instituutioina ja paikallishallinto oli keskittyneempi kuin frankeilla, sekä sen, etteivät *shōen*-tilat vastanneet kartanoita (*villa*, *manor*) eivätkä kyläyhteisöjä. Varsinaisen feodaalisen kauden voidaan Asakawan mukaan katsoa alkaneen vuonna 1186, jolloin Minamoto no Yoritomo nimitettiin sotilashallitsijaksi (shogun), tai vuonna 1192, jolloin Yoritomo sai oikeuden nimittää vasallejaan sotilasvoudeiksi (*jitō*).⁷

Japania ei Asakawan mukaan kohdannut mikään sellainen äkillinen uhka, joka olisi johtanut sotilaalliseen läänittämiseen, kuten frankkien saraseenisodat, vaan todellinen feodalismi pääsi kehittymään vasta 1300-luvulta 1500-luvun lopulle jatkuneella sisällissotien kaudella, jolloin ei-sotilaallinen herruus vaiheittain hävisi ja sotilaalliset lään-

⁶Karasjärvi 1997: 279–281; Asakawa 1914, erityisesti s. 1–14; Asakawa 1929: 37–81; Asakawa 1932; Franke 1932; Lybyer 1932; Bloch 1932. Blochin feodalisminäkemyksistä tarkemmin tuonnempana.

nitykset syntyivät. 1300-luvulta 1500-luvun alkupuoliskolle käytettiin myös väliaikaisia linnoituksia, mutta vasta 1500-luvun jälkipuoliskolla rakennettiin vahvasti linnoitettuja linnoja, jotka läänitysten tapaan kehittyivät Japanissa suhteessa myöhemmin kuin Euroopassa. Asakawan mukaan intensiivinen sodankäynti tahditti myös esikoisoikeuden (primogenituuri) kehittymistä, mikä tapahtui varhain Ranskassa ja Englannissa, myöhään Saksassa ja Italiassa sekä Japanissa, jossa kehittymistä ehkäisi myös *shōen*-tilojen mahdollistama joustava omaisuudenjako.⁸

Asakawa löytää sotureiden sisäisessä luokkajaossa yhtäläisyyksiä, mutta toteaa soturiluokan ja herra–vasalli-luokan kehittyneen eri järjestyksessä. Euroopassa 900-luvulla ritarit olivat vasalleita, mutta oli myös vapaita miehiä, jotka eivät olleet ritareita eivätkä vasalleita. 1000- ja 1100-luvulla ”aateli”, ”ritari” ja ”vasalli” olivat lähes identtisiä kategorioita. Myöhemmin termien merkitykset eriytyivät, eivätkä aatelisten maanherruuksien haltijat ja vasallit enää välttämättä olleet ritareita. Ritarit eivät myöskään enää välttämättä olleet vasalleja eivätkä aatelisia. Lisäksi perustettiin ritarisääntökuntia, jotka järjestäytyivät muuten kuin tavanomaisten vasallisteiden kautta. Japanissa kehitys oli käänteinen: soturiuden ja vasalliuden kategorioiden yhdistyttyä ne eivät enää eriytyneet toisistaan. Lisäksi vasalliuden kehitys kulki Euroopassa kohti useampien herrojen palvelemista. Japanissa sotilaalliset herrat syrjäyttivät taloudelliset herrat sisällissotien kaudella, eikä kahden sotilaallisen herran palvelua esiintynyt. Myöskään sukulinjoilla ei Japanissa ollut yhtä suurta merkitystä kuin Euroopassa. Lisäksi puolifeodaalinen sotapalvelus oli Asakawan mukaan harvinaisempaa Japanissa kuin Euroopassa.⁹

Asakawa osoittaa eroja myös sotureiden ja talonpoikien suhteessa sekä talonpoikaiston aseman kehityksessä. Japanissa soturit olivat lähempänä talonpoikia kuin Euroopassa. Japanissa ei myöskään kehittynyt maaorjuutta. Läänitysten menettäessä sotilaallista merkitystään Ranskassa talonpojat alkoivat ostaa niitä, ja aateli sulkeutui. Japanissa luokkien tehtäväjako säilyi, ja talonpojat käytännössä omistivat maan, joten heillä oli vähän syitä tuotto-oikeuden ostamiseen, eikä se olisi ollut sallittuakaan.¹⁰

Asakawa käsittelee niin ikään eurooppalaisissa ja japanilaisissa oikeuskäytännöissä sekä feodaalisissa sopimusten luonteessa ja asemassa havaitsemiaan eroja ja huomioi myös eurooppalaisten alueiden välisiä eroavaisuuksia. Ranskassa feodaalinen oikeus kehittyi Asakawan mukaan nopeasti, mutta kuninkaan oikeus pääsi kuitenkin valalle ennen kuin läänitykset ja oikeus olivat lopullisesti yhdistyneet. Tästä poiketen lääni-

⁷Asakawa 1914; Asakawa 1929: 40–41; Asakawa 1932: 214–216.

⁸Asakawa 1929: 41, 43–44, 49, 57–58, 76; Asakawa 1932: 215.

⁹Asakawa 1929: 50, 52–53, 55–56, 60–61; Asakawa 1932: 217.

tykset ja oikeusherruus yhdistyivät Japanissa vasta sisällissotien kaudella, ja tämä liitto si-
netöitiin maan yhdistyttyä. Feodaalinen sopimus oli Asakawan mukaan Euroopassa
luonteeltaan vastavuoroinen ja peruuttamaton, ja lisäksi siihen sisältyi oikeudellinen val-
vonta. Japanissa feodaaliset suhteet eivät sen sijaan kehittyneet vastavuoroisiksi, vaan ne
rakentuivat kiinalaisperäiselle paternalistisuuden ajatukselle. Japanilaisen vasalliuden eri-
tyispiirteitä Asakawa selittää keisarin asemalla auktoriteetin ainoana lähteenä.¹¹

Myös uskonnollinen ympäristö oli Euroopassa ja Japanissa erilainen, mut-
ta soturit tukivat uskonnollisia yhteisöjä niin Japanissa kuin Euroopassakin. Myös sotu-
reiden arvomaailmat kehittyivät samankaltaisiksi. Sotureiden arvomaailmojen eroksi
Asakawa mainitsee sen, että Japanissa ei kehittynyt hovirakkauden kulttia nimeten
kuitenkin sen vastineeksi soturin myötämielisyyden hyveen (*bushi no nasake*).¹²

Asakawa löytää eroja myös feodalismien suhteesta niitä seuranneeseen ke-
hitykseen. Feodaalinen maanhallinta lakkautettiin Ranskassa vuonna 1789 ja Japanissa
vuonna 1871. Euroopassa läänityksistä ei maksettu korvauksia, Japanissa valtio lunasti
ne. Euroopassa feodaalisten suhteiden vastavuoroisuus saattoi Asakawan mukaan vai-
kuttaa oikeususkon ja poliittisten vapauksien kehittymiseen, Japanissa ne opittiin Euroo-
pasta. Japanissa oman feodalismien seuraukset olivat Asakawan mukaan moraalisia ja ma-
teriaalisia eli uskollisuuden arvostaminen sekä samuraiden ja talonpoikien suhteellinen
taloudellinen yhdenvertaisuus.¹³

Yksi professori Asakawaa edeltäneistä vertailijoista oli Inazo Nitobe (1862–1933), joka
kuului syntyjään samuraisukuun. Selittäessään samuraiden kunniatapasäännöstön, bushi-
don eettistä järjestelmää kirjassaan *Bushido: Japanin sielu* (1905) Nitobe esittää rönsyile-
vään tyyliinsä vertailukohdiksi lukuisia esimerkkejä läntisestä kulttuurista niin antiikista
kuin keskiajaltakin. Nitoben mukaan bushido on tiukasti sidoksissa feodalismiin, joka
hänelle tarkoitti Tokugawa-kauden läänityslaitosta, jonka purkamista hän oli todistamas-
sa, ja sitä edeltäneitä sotilashallinnon kausia, joiden piirteille hän löysi vastineita Euroo-
pan keskiajalta. Feodalismien nousun kautta Nitobe arvioi bushidon olleen olemassa jo
ensimmäisen sotilashallitsijan Yoritomon noustessa valtaan 1100-luvulla. Bushidon juu-
rien Nitobe uskoo kuitenkin ulottuneen myös varhaisempiin aikoihin. Yksinomaan feo-
daaliselle moraalille luonteenomaiseksi piirteeksi Nitobe mainitsee uskollisuuden ja kuu-
liaisuuden ylempää kohtaan. Samuraisista puhuessaan Nitobe käyttää usein pelkästään sa-

¹⁰Asakawa 1929: 46–47, 50–51, 70–73.

¹¹Asakawa 1929: 45, 61–67, 74, 78; Asakawa 1932: 216.

¹²Asakawa 1929: 54, 70; Asakawa 1932: 217.

naa ritari samaistaen soturit näin jopa semanttisesti. Bushidon hän kuitenkin katsoo olleen ainutlaatuinen arvojen yhdistelmä, jolle lainasanat eivät tee oikeutta. Huomattavimpina eroina ritariuden ja bushidon välillä Nitobe mainitsee länsimaisen individualismin vaikutuksen perheenjäsenten välisiin suhteisiin, kun sen sijaan bushidon mukaan perheen ja sen jäsenten pyrkimykset ovat yhteinen kokonaisuus. Itsensä kieltämistä ja uhrautumista vaadittiin niin naisilta kuin miehiltäkin. Nitoben mukaan naisen sukupuolen heikkoudesta vapautumista ihailtiin, mutta oikeastaan vain silloin kun se esiintyi kodinrakkauden täydellistymänä. Myös ritariuden ja bushidon kohtalot erosivat toisistaan sikäli, että irtauduttuaan feodalismista ritarius jäi eloon kristillisen kirkon adoptoimana, kun taas Japanissa riittävän voimakkaan uskonnon puuttuessa bushidon ainoaksi mahdolliseksi suojelijaksi jäivät asevoimat. Modernissa sodassa ei Nitoben mukaan kuitenkaan jää juurikaan tilaa bushidon kukoistukselle.¹⁴

Varhaisten feodalismitutkijoiden joukkoon kuului myös saksalainen sosiaalishistorioitsija Otto Hintze (1861–1940), joka määrittelee artikkelissaan ”Wesen und Verbreitung des Feodalismus” (1929) feodalismien sotilaallisten, poliittisten ja taloudellissosiaalisten piirteiden yhdistelmäksi, joka esiintyy vain silloin, kun normaali suora kehitys heimoyhteisöstä valtioon kääntyy maailmanhistoriallisten olosuhteiden vaikutuksesta. Feodalismien kehityskulun Hintze jakaa niin ikään kolmeen vaiheeseen, joista kutakin leimaa yksi edellämaituista piirteistä. Läntisessä Euroopassa varhaisfeodalismi, jonka aikana sotilaalliset piirteet ovat korostuneessa asemassa, kesti karolinkivaltakunnan romahtamisesta aina 1100-luvun loppuun. Sydänfeodalismien aikana soturiaatelin poliittinen vaikutusvalta puolestaan oli korkeimmillaan. Tämä jakso jatkui Hintzen mukaan 1500- tai 1600-luvulle asti, minkä jälkeen taloudellissosiaalisten piirteiden leimaama myöhäisfeodalismi kesti vielä 1800-luvulle. Läntisen Euroopan lisäksi Hintze löytää maailmanhistoriasta feodalismitapauksia Venäjältä, islamilaisesta kulttuuripiiristä ja Japanista. Hintzen mukaan feodalismien kehitys seurasi näissäkin tapauksissa samaa kolmivaiheista kaavaa. Japanissa varhaisfeodalismi kesti 800-luvulta 1200-luvulle, sydänfeodalismi 1200-luvulta 1500-luvulle ja myöhäisfeodalismi aina vuoteen 1867. Suurimpana erona läntisen Euroopan ja Japanin feodalismien välillä Hintze mainitsee aikansa tutkimuskir-

¹³Asakawa 1929: 79–81; Asakawa 1932: 216.

¹⁴Nitobe 1905/1997: 1–10, jossa käsitelmäärittelyjä, 82, 87, joissa uskollisuudesta, 138–157, jossa naisen asemasta ja 182–183, jossa ritariuden ja bushidon kohtaloista. (Nitobe 1942: 19–29, 107, 112–113, 170–191, 218–219).

jallisuuden pohjalta sen, että japanilaiset soturit, miekankantajat, taistelivat jalkaisin eivätkä ratsain.¹⁵

Myös ranskalainen *Annales*-lehden perustaja Marc Bloch (1886–1944) nostaa pääteoksensa *La société féodale* (1939 ja 1940) lopussa Japanin esimerkiksi Euroopan ulkopuolisesta feodaalisesta yhteiskunnasta muiden muassa professori Asakawan tutkimuksiin viitaten. Tässä yhteydessä Bloch ei sulje pois mahdollisuutta löytää myös muita feodaalisia yhteiskuntia, vaan päinvastoin kannustaa etsimään niitä. Bloch ei kirjoituksissaan korosta feodalismia määrittelyä jäykäksi järjestelmäksi, vaan luettelee joukon välttämättömiä ehtoja, joiden tulee täytyä, jotta yhteiskuntaa voisi nimittää feodaaliseksi. Nämä ehdot ovat: alistettu talonpoikaisto; laajalle levinnyt läänitysten käyttö palkan korvikkeena; erikoistuneen soturiluokan valta-asema; henkilökohtaiset tottelevaisuus- ja suoje-lusiteet, jotka soturiluokan sisällä ilmenivät vasallitena; epäjärjestykseen johtanut vallan pirstaloituminen; ja kaiken tämän ohella säilyneet muut järjestäytymismuodot kuten suku ja valtio. Suurimpana erona Japanin ja Euroopan feodaalisten yhteiskuntien välillä Bloch mainitsee viljelykulttuurit ja niistä johtuneet erot yhteiskuntien rakenteissa sekä sen, että Japanissa ei palveltu kahta herraa ja vasallius oli luonteeltaan enemmän alistumista ja vähemmän sopimus kuin Euroopassa. Lisäksi Bloch mainitsee keisarin säilyneen Japanin laillisena hallitsijana, vaikka todellista valtaa nousikin käyttämään vasallihierarkian huipulla ollut shogun. Bloch ei kuitenkaan laajenna vertailuansa kattamaan japanilaisen feodalismia kehityskaarta, vaikka yksi *La société féodale* keskeisimmistä jaotteluista on Euroopan feodaalisen yhteiskunnan aikakauden jako kahtia häilyvän rajan kulkiessa 1000-luvun puolivälin tienoilla.¹⁶

Näille varhaisille ennen toista maailmansotaa kirjoitetuille vertailuille on yhteistä selkeä käsitys Euroopan ja Japanin samankaltaisesta feodaalisesta taustasta. Selkeimmin tämä käy ilmi Asakawan monipuolisista vertailuista. Nitobe ei tee systemaattista vertailua, vaan hänen tarkoituksenaan on pikemminkin selittää bushidon luonnetta vertaamalla sen piirteitä läntisestä kulttuurista poimittuihin lähimpiin esimerkkeihin. Hintzen ja Blochin tekemät vertailut ovat puolestaan systemaattisempia, mutta Japanin osuus jää niissä varsin suppeaksi. Nykytutkimuksen kannalta Blochin feodalismiluonnehdinta ja aikakau-

¹⁵Hintze 1929/1941. Katso Hintzen feodalismikäsityksestä myös Nurmiainen 1997a: 40–42; Nurmiainen 1998: 28–30.

¹⁶Bloch 1939–40/1989: 95, 299, 301, 320, 527, 610–612, 618 (Bloch 1961: 56, 211, 213, 228, 382, 446–447, 452). Bloch ei luettele ensimmäisen ja toisen feodaalisen kauden välisiä eroja suoraan, mutta niitä löytyy pitkin teosta. Katso Blochin feodalisminäkemysistä Nurmiainen 1997b

sijako ovat edelleen huomionarvoisia, ja niitä käytetään käsittelyn pohjana tuoreimmassakin tutkimuksessa, joskaan Blochin ensimmäistä feodaalista kautta ei enää välttämättä kutsuta feodaaliseksi. Sitä vastoin Asakawan tutkimustuloksiin ei nykytutkimuksessa enää useinkaan viitata, vaikka Asakawan työn pioneeriluonne nostettaisiinkin esille.

Varhaisten vertailujen esimerkkiä seuraten suurin osa toisen maailmansodan jälkeen tehdyistä Euroopan ja Japanin keskiaikaisten sotureiden vertailuista on sidoksissa feodaaliseen viitekehykseen. Feodalismikeskeisyys näkyy myös vertailujen rakenteessa: useimmiten vertailuissa käsitellään soturiluokan yhteiskunnallisesti määräävää asemaa, maanhallintaa ja sotureiden välisiä henkilökohtaisia uskollisuussiteitä. Feodalismiteorioiden ja -terminologian merkitys on kuitenkin jäänyt vähäisemmäksi tarkasteltaessa sotureiden arvomaailmaa, kulttuuria tai roolia sodankäynnissä.

Kaikissa vertailuissa on niin ikään huomionarvoista se, että niiden lähtökohta on Euroopan historiassa. Kukaan ei toistaiseksi ole yrittänyt kirjoittaa Euroopan historiaa japanilaisen mallin mukaan. Selityksenä tälle lienee se, että vertailua Japaniin ei ole koettu olennaiseksi tutkittaessa Euroopan keskiaikaa, koska Euroopassa mielekkäitä vertailukohteita löytyy runsaasti oman kulttuuripiirin sisältä. Japanin suhteellinen eristyneisyys on puolestaan ohjannut tutkijoita hakemaan vastineita kauempaa.

Japanin ja Euroopan historian kirjoittamiseen käytetään pitkälti samoja käsitteitä johtuen kuvattavien ilmiöiden pintapuolisesta samankaltaisuudesta. Tämä on puolestaan ohjannut tutkijoita hakemaan lisää käsite- ja selityslainoja, vaikka rinnastetut ilmiöt eivät täysin vastaisikaan toisiaan. Tämä taas johtaa helposti keskeisten käsitteiden epäsuhtainen tulkintaan, mikä onkin yksi soturivertailuissa valitettavan yleinen metodologinen ongelma. Muita merkittäviä ongelmia ovat tutkijoiden asiantuntemuksen keskittyminen yleensä selkeästi vain jompaankumpaan soturiperinteeseen ja vertailuiden liiallinen teoriakeskeisyys. Vertailuissa ei myöskään yleensä ole kiinnitetty juurikaan huomiota vertailumetodologiaan tai aikaisempien vertailujen saavutuksiin.

Konkreettisin ongelma ritareita ja samuraita verrattaessa koskee vertailukohteiden suhteuttamista toisiinsa. Eurooppa on miten tahansa rajattuna huomattavasti laajempi kuin Japani. Eurooppa on ollut poliittisesti hajanainen ja jakaantunut keskenään kilpailleisiin kuningas-, herttua- ja maakuntiin, kun taas Japanissa poliittiset yksiköt ovat olleet sekä pienempiä että harvalukuisempia. Japanissa hierarkkinen valtarakenne säilyi voimakkaampana, eivätkä sitä koskaan uhanneet yhtä monilukuiset päällekkäiset ja keskenään kilpailleet voimarakenteet. Tämä mittakaavaongelma koskee luonnollisesti myös

(erityisesti 59–60 ja 68–71); Nurmiainen 1998: 56–71. Katso myös Bloch 1930 ja Bloch 1933,

soturiperinteiden vertailua, sillä kaikkine paikallisine eroineen ritariuteen liittyvät ilmiöt olivat huomattavasti monimuotoisempia kuin vastaavat ilmiöt samuraikulttuurissa. Vertailuissa tätä ongelmaa on yritetty kiertää rajaamalla tarkastelukohteet lähemmin toisiansa vastaaviksi esimerkiksi keskittymällä erilaisiin yhteiskuntien rakenteellisiin piirteisiin tai toisaalta valitsemalla vertailupareiksi lähemmin toistensa kokoisia yhteisöjä. Kumpikaan näistä ratkaisutavoista ei ole täysin tyydyttävä, sillä niin feodalismien tai vasalliuden tarkasteleminen rakenteellisina piirteinä kuin suppeampien vertailualueiden valitseminenkaan ei riittävästi huomioi ilmiöiden mittasuhteiden ja monimuotoisuuden merkitystä.

Viime aikoina kritiikki on lisääntynyt kehityskulkujen analogiaan perustuvia tarkastelutapoja ja teorioita kohtaan. Samuraitutkimuksen ja soturivertailujen suhteen tällaista kritiikkiä ovat esittäneet Karl F. Friday, William Wayne Farris ja Catharina Blomberg. Friday ei kuitenkaan täsmennä kantaansa feodalismikeskusteluihin tai samuraiden ja ritareiden vertaamiseen toisiinsa, mutta Farris ja Blomberg päätyvät vastustamaan ritareiden ja samuraiden rinnastamista ja jopa vertailua ylipäänsä. Farrisin ja Blombergin kritiikkien peruslähtökohdat ovat kuitenkin ongelmallisia sikäli, että nämäkin näkemykset pohjautuvat feodalismiteorioihin ja vain verrattain suppeaan ritaritietouteen.¹⁷

* * *

Tämän tutkielman peruskysymys on, missä määrin ja millaisilla edellytyksillä Euroopan ja Japanin keskiaikaisia soturiperinteitä on pidetty samankaltaisina ilmiöinä läntisillä kielillä julkaistuissa vertailuissa. Lisäksi esitellään nykytutkimukseen pohjautuen ritareiden ja eurooppalaisen sodankäynnin historian yleispiirteitä sekä samuraiden ja Japanin historiaa, jotka toimivat pohjana vertailuille ja niiden arvioinnille.

Vertailujen lähtökohtien ja tulosten sekä niissä käytettyjen käsitteiden ohella arvioidaan historiallisiin vertailuihin soveltuvaa metodologiaa sekä sitä, mitä vertailuilla voidaan saavuttaa. Tutkielman peruskysymykseen muotoutuva vastaus hyödyttäneen siten myös yleisemmällä tasolla vertailevaa sivilisaatiohistoriallista tutkimusta sekä pohdintoja käsitteiden käytön rajoista.

jossa Blochin arvioita Asakawan kirjoituksista.

¹⁷Friday 1992/1995, katso erityisesti ensimmäinen luku; Farris 1992: 374–378; Blomberg 1994/1995: 91. Farrisin ja Blombergin näkemyksistä tarkemmin V luvussa.

II RITARIT

Eurooppalaisten ratsusotureiden historiaa, yhteiskunnallista asemaa ja kulttuuria on käsitelty monissa yhteyksissä, mutta yksinomaan sotureihin keskittyvää tutkimuskirjallisuutta on ollut viime aikoihin asti saatavilla suhteellisen vähän. Perinteisesti tarkastelun kohteina ovat olleet ratsusotureiden nousu ja taistelutapojen muuttuminen, ritarirunous ja ritareiden arvojen kehittyminen sekä feodalismikeskusteluita sivuten vasallius ja maanhallinta. Uudempia teemoja ovat puolestaan sotureiden ja aatelisten kulttuurien yhteenkasvaminen sekä linnojen rakentaminen ja niiden käyttö valtakamppailun välineinä. Uudemmassa tutkimuksessa korostetaan lisäksi keskiaikaisen yhteiskunnan monimuotoisuutta, eikä keskiaikaisen yhteiskunnan enää mielletä rakentuneen kaavamaisien hierarkioiden mukaan.¹⁸

Sotahistoriankirjoituksen näkemykset keskiaikaisesta sodankäynnistä ovat muuttuneet voimakkaasti viimeisten vuosikymmenten aikana. Tärkeimmät tulkinnalliset muutokset liittyvät suurten taisteluiden kulkuun ja merkitykseen sodankäynnin kokonaiskuvan kannalta. Aiemmin ratsumiesten tulkittiin muodostaneen keskiaikaisten sotajoukkojen päävoiman, jonka tukemiseen muut joukot taisteluissa keskittyivät. Nykyisin tästä tulkinnasta ja eritoten sen perusteista on pitkälti luovuttu. Selkeimmin tämä näkyy jalkaväen roolin korostamisena taisteluissa ja piirityksissä. Toisaalta nykyisin myönnetään myös suurten taisteluiden suhteellinen harvinaisuus keskiajalla, ja sodankäynnin mielletään olleen etupäässä pienimittaista kahakointia ja ryöstöretkeilyä (*chevauchée*). Näin ratsu-

¹⁸Tunnetuimpia tuoreita esityksiä ritareista ovat Constance Brittain Bouchardin *Strong of Body, Brave and Noble: Chivalry and Society in Medieval France* (Bouchard 1998), Maurice Keenin *Chivalry* (Keen 1984), Frances Giesin *The Knight in History* (Gies 1984/1987) sekä Susan Reynoldsin *Fiefs and Vassals* (Reynolds 1994/1996), jossa kyseenalaistetaan aikaisempia käsityksiä keskiaikaisesta maanhallinnasta. Hyvä yleisesitys keskiaikaisen yleiseurooppalaisen kulttuurin muotoutumisesta on Robert Bartlettin *The Making of Europe: Conquest, Colonization and Cultural Change, 950–1350* (Bartlett 1993/1994). Vanhempaa, mutta edelleen ajankohtaista ritaritutkimusta edustavat puolestaan Johanna Maria van Winterin *Ridderschap: Ideaal en werkelijkheid* (van Winter 1965, saksaksi van Winter 1969) ja Sidney Painterin ritareiden arvomaailmaan keskittyvä klassikkotutkimus *French Chivalry* (Painter 1940/1977). Laaja-alaisemmin sotahistoriaan painottuvia tutkimuksia ovat J.F. Verbruggenin *De krijgskunst in West-Europa in de middeleeuwen* (Verbruggen 1954) ja Philippe Contaminen *La Guerre au moyen âge* (Contamine 1980/1994, englanniksi Contamine 1984/1994), ja linnoihin keskittyvä N.J.G. Poundsin *The Medieval Castle in England and Wales* (Pounds 1990). Hieman vanhempaa tutkimusta edustavat puolestaan Richard Barberin *The Knight & Chivalry* (Barber 1970/1995). Georges Dubyn esseistä koottu *The Chivalrous Society* (Duby 1977/1980) sisältää useita ritareiden alkuperää ja historiaa käsitteleviä lukuja. F.-L. Ganshofin *Qu'est-ce que la féodalité* (ranskankielinen alkuteos 1944; englanniksi Ganshof 1952/1977) selittää puolestaan useita keskiaikaisissa lähteissä esiintyviä termejä. Myös Lynn White Jr.:n *Medieval Technology & Social Change* (White 1962/1964) on suppeudestaan ja kiistanalaisuudestaan huolimatta tärkeäksi noussut esitys.

väen voidaan edelleenkin tulkita olleen tärkeintä asevoimaa tällaisessa liikkuvassa ja nopeatempoisessa sodankäynnissä väheksymättä kuitenkaan jalkamiesten osuutta suuremmissa yhteenotoissa.¹⁹

Tässä luvussa käsitellään eurooppalaisten ratsusotureiden historiaa ja heihin liittyviä näkemyksiä laveasti, mutta termiä ”ritari” käytetään tiukasti vain itsenäisistä ratsusotureista 800- ja 900-luvulta lähtien ja ritareiksi lyödyistä muodostuneen kuvitteellisen sääntökunnan jäsenistä noin 1100- ja 1200-luvulta lähtien.

* * *

Eurooppalaisten ratsusotureiden esiinnousun ajoittamisen tekee ongelmalliseksi se, että heitä kuvaamaan käytetyt nimitykset ovat eri aikoina tarkoittaneet hyvinkin eri asioita. Keskiajalta säilyneissä lähteissä käytetyt termit ovat pääosin latinaa, ja siten on varsin ymmärrettävää, että joidenkin termien keskiajalla sama merkitys on siirtynyt myös varhaisempiin yhteyksiin.

Keskiaikaiset ritarit olivat ennenkaikkea sotureita, mihin viittaavat myös heistä käytetty latinankielinen termi *miles* ja anglosaksinen *cniht*, josta englannin sana *knight* juontuu. Aluksi kaikki ratsain taistelevat olivat ritareita, ja niinpä useimmissa keskiaikaisissa kansankielissä termi *miles* korvautuikin ratsastajaan tai ratsumieheen viittavalla sanalla, kuten ranskan *chevalier*, saksan *Ritter*, italian *cavaliere* tai espanjan *caballero*.²⁰

Toinen latinan kielen ritariksi käännettävistä termeistä on *eques*, jota keskiaikaisissa lähteissä käytetään muiden sanojen ohella tarkoittamaan ratsusoturia. Tätä kautta selittyy se, että keisarillisen Rooman *ordo equestris*, joka nousi tasavallan ajan ratsumiehistä, mutta kehittyi lähinnä varallisuuteen perustuvaksi statusryhmäksi, käännetään usein ritarisäädiksi. Tämän säädyn jäseniä ei kuitenkaan tule missään tapauksessa sekoittaa keskiaikaisiin ritareihin. Ryhmien ero selviää jo tarkasteltaessa ratsumiesten taistelutapoja ja asemaa sotajoukossa kyseisinä aikoina. Keskiaikaisista ritareista poiketen *alae*- tai *cohortes equitatae* -yksiköihin sijoitettujen kevytaseisten ratsusotilaiden tehtävänä oli pääaselajin, jalkaväen, toiminnan tukeminen.²¹

¹⁹Contamine 1980/1994 (Contamine 1984/1994); DeVries 1996; Verbruggen 1954.

²⁰Gies 1984/1987: 3.

²¹Evergates 1995: 15; Gies 1984/1987: 8, jossa Gies puhuu roomalaisesta ”ritari”-säädystä, mutta kiistää sen yhteyden keskiaikaisiin ritareihin. Katso myös Barber 1970/1995: 8; Wells 1984: 8, jossa *ordo equestris*in alkuperä johdetaan varhaisen Rooman tasavallan ratsuväestä, mutta myöhemmistä ajoista puhuttaessa yhteys ratsusotureihin kielletään ja säädyn jäseniä verrataan nykyisin esim. Britanniassa ritareiksi lyötäviin yhteiskunnallisesti menestyneisiin liikemiehiin;

Keskiaikaisen ritarin selkeimmät ulkoiset tunnusmerkit olivat sotaratsu ja raskas suojarustus. Ratsumiehen varusteet kehittyivät jatkuvasti, mutta rengaspanssasta valmistettu rautapaita, kypärä ja kilpi muodostivat suojarustuksen perustan 1200-luvulle asti, jolloin levypanssarin käyttö alkoi vähitellen yleistyä. Aseinaan eurooppalaiset soturit käyttivät miekan, tikarin, erilaisten keihäiden ja peitsen ohella myös nuijia ja kirveitä. Varusteiden hankkiminen ei kuitenkaan yksin riittänyt, sillä sotureiden oli jatkuvasti pidettävä yllä henkilökohtaista asekuntoaan ja huolehdittava hevosistaan. Ritarillisen elämäntavan harjoittaminen vaati suuria tuloja ja aikaa aseharjoituksiin. Ritarit halveksivatkin omakohtaista tuotannolliseen toimintaan osallistumista ja ennen kaikkea maatöitä. Taloudellista voittoa oli kunniakasta hakea esimerkiksi vaatimalla lunnaita sotakentillä tai turnajaisissa vangituilta vastustajilta. Tietyissä tapauksissa myös kaupunkien vapaat kauppiat saattoivat olla ritareita.²²

Ratsumiehen tunnusomaiseksi piirteeksi kehittyi ajan myötä peitsen ja ratsuryynnäköön käyttö taistelussa. Ratsuryynnäköä on pidetty yhtenä keskiaikaisen sodankäynnin keskeisimmistä innovaatioista, jonka yleistymisellä on myös yritetty selittää ritariston nousua erilliseksi luokaksi. Vanhakantaisten sotahistorioitsijoiden vaikutuksesta raskasaseisen ratsuväen valtakauden lasketaan usein alkaneen jo Adrianopolin taistelusta vuonna 378, jolloin Fritigernin johtamat visigootit löivät ratsuväellään keisari Valensin (328–378) legioonalaiset. Adrianopolin jälkeen ratsutaistelun perinteiden siirtymistä on jäljitetty muunmuassa sarmatialaisten *clibanarius*-sotureiden kautta ja visigoottien hallitsemasta Espanjasta, mutta näidenkin sotureiden yhteydet myöhempisiin ritareihin ovat jääneet kyseenalaisiksi. Varusteiden ja aseiden tapaan myös taistelutavat kehittyivät vähitellen, ja raskaan peitsen käyttö mahdollistui vasta 700- ja 800-luvulla jalustimien käyttöönoton myötä.²³

Germaanisten heimojen soturiseurueista (*Hird*, lat.: *comitatus*) on puolestaan etsitty ritareille lähinnä ideologisia ja taloudellisia esikuvia. Niistä puhuttaessa paino-

Webster 1969/1994, erityisesti s. 147, jossa Webster yksiselitteisesti kiistää *eques*-säädyn yhteyden ratsupalveluun. Roomalaisen ratsuväen kehitysvaiheista katso Hyland 1990: 187–197.

²²Suojarustuksista ja aseistuksesta katso Contamine 1980/1994: 159–163, 309–331 (Contamine 1984/1994: 67–69, 175–192); ffoulkes 1912/1988; Gies 1984/1987: 142–145, 172–174; Oakeshott 1964/1995; Prestwich 1996: 18–30; van der Sloot 1964. Keihään ja peitsen käytöstä katso lisäksi Flori 1988/1998; Keen 1984: 23–24 ja vertaa White 1962/1964, erityisesti s. 1–2, 27–28. Taloudellisen toiminnan halveksimisesta katso Gies 1984/1987: 5. Turnajaisten taloudellisista riskeistä katso Keen 1984: 25; Gies 1984/1987: 31, 86–87. Ritarikauppiaista katso van Winter 1965: 91–92 (van Winter 1969: 90–91).

²³Tunnetuimman kuvauksen Adrianopolin taistelusta raskasaseisen ratsuväen ylivoiman alkuna on esittänyt Sir Charles Oman (Oman 1885/1993: 4–6). Vertaa esim. Barber 1970/1995: 3; Lappalainen 1989: 46; White 1962/1964: 6–10. Katso visigoottien vaiheista Geary 1988: 64–71. Ratsusodankäynnin kehittymisestä katso alaviitteessä 27 mainittu kirjallisuus.

tetaan seuraajien uskollisuutta ja vapaiden miesten väliseen henkilökohtaiseen sopimukseen perustuneen suhteen kunniasidonnaisuutta. Samoissa yhteyksissä käsitellään usein myös kansainvaellusaikoina Rooman valtakunnan länsiosissa yleistyneitä ylimystön henkivartiokaartien *bucellarii*-sotureita sekä klienttijärjestelmää. Näistä instituutioista on johdettu juuria vasalliudelle, joka puolestaan ymmärretään usein lähes synonyymiksi ritariudelle.²⁴ Erona vasalliuden ja ritariuden käsitteillä, joita molempia voidaan nykymerkityksessään pitää pitkälti myöhempinä kehitelminä, on se, että ritariuden kuvatussa ensisijaisesti sotilaallisia piirteitä vasallius painottaa herran ja hänen seuralaisensa suhdetta.

Vielä Kaarle Martelin (688–741) aikana frankkiarmeijan päävoiman muodosti jalkaväki, joka ratkaisi voiton myös Poitiersin taistelussa vuonna 732. Ratsuväen tarve yhdistetään kuitenkin usein juuri tähän taisteluun, koska Kaarle Martelin on nähty aloittaneen kirkolta takavarikoimiensa maiden jakamisen läänityksinä (*precarium*, *beneficium*, *fevum*, *feudum*) ratsupalvelua suorittaneille vasalleilleen samana vuonna. Tulkintaa perustellaan sillä, että maatalousvaltaisessa yhteiskunnassa läänitys oli luontevin tapa huolehtia ratsutaistelijoiden kalliista ylläpidosta, ja että vain tämän uuden taistelutavan välttämättömyys saattoi oikeuttaa kirkon maiden pakko-oton. Nykyisin ratsumiesten tarvetta ei enää pidetä vasalliuden yleistymisen perimmäisenä syynä. Äkillistä ratsuväen tarvetta ei pystytä osoittamaan, eikä Kaarle Martel konfiskoinut maita yhtenäiseltä kirkolta, vaan häntä vastaan asettuneilta kirkollisilta valtaryhmittymiltä.²⁵

Kaarle Martelin ajoista lähtien yleistyneiden vasallisuhteiden perustaksi nähdään maanherruus ja maaorjien työlle perustunut kartanotalous läänityksen toimiessa siteenä, jossa herra takasi vasallilleen tietyn maa-alueen käyttöoikeuden tai aliomistuksen (*dominium utile*) säilyttäen kuitenkin itsellään varsinaisen omistusoikeuden tai yliomistuksen (*dominium directum*). Läänitykset eivät kuitenkaan olleet yksinomaan maa-alueita, vaan ne saattoivat olla mitä tahansa herran vasallinsa käyttöön antamia etuisuuksia, kuten esimerkiksi oikeuksia verotuloihin, myllyjen tuottoon tai jopa toistuvia rahasuorituksia (*fiefrentes*). Läänitysten ja vasallisuhteiden tulkitaan perinteisesti muodostaneen moniportai-

²⁴Anderson 1974/1992: 116–117, 130; Barber 1970/1995: 8–13; Bloch 1939–40/1989: 221–223, 231 (Bloch 1961: 154–155, 161) Ganshof 1952/1977: 1–32; Strayer & Coulborn 1956: 8; Strayer 1965: 15–20, erityisesti s. 20, jossa ritariiksi käännettävä *miles* esitetään sanojen *vassus* tai *vassallus* myöhemmäksi synonyymiksi. Vasalliuden käsitteestä tarkemmin katso alaviitteessä 26 mainittu kirjallisuus.

²⁵Contamine 1980/1994: 314–318 (Contamine 1984/1994: 179–183); White 1962/1964: 3–6, 11–13, jossa White ajoittaa Poitiersin taistelun vuoteen 733 pyrkien tätä kautta kumoamaan taistelun merkitystä käännekohtana, koska läänityksiä olisi tämän tulkinnan mukaan alettu jakaa jo ennen taistelua. Vertaa Bachrach 1970/1993, erityisesti s. 50, alaviite 2, jossa M. Roucheen (Rouche 1968) viitaten todetaan Poitiersin taistelun olleen jo 732, ja s. 66–68, jossa kyseenalaistetaan kirkonmaiden takavarikoimisen yhteyttä nimenomaisesti ratsuväen tarpeeseen.

sen hierarkian, jonka huipulla oli kuningas. Vasallihierarkia ei kuitenkaan yleensä ollut täydellinen, sillä vasallit saattoivat viimeistään 800-luvun lopulta lähtien palvella samanaikaisesti useampia herroja ja kiertää näin velvoitteitansa. Vastauksena tähän ongelmaan oli ensisijaisen herruussuhteen (*liege homage*) määrittäminen, joka yleistyi 1000-luvulla, mutta jo saman vuosisadan lopulta lähtien useat samanaikaiset ensisijaiset herruussuhteetkin yleistyivät. Nykyisin vasalliuden nähdään edelleenkin olleen vapaiden miesten välinen vastavuoroinen sopimuksellinen joskin epätasa-arvoinen suhde, mutta tulkintoja vasallihierarkian olemassaolosta arvostellaan anakronistisiksi ja lähdepohjaltaan riittämättömiksi. Niin ikään vasalliuden, läänittämisen ja kartanoiden yleisyys on asetettu kyseenalaiseksi, eikä niitä enää pidetä aivan niin ensisijaisina keskiaikaisen yhteiskunnan rakenteellisena tekijöinä kuin ennen.²⁶

Frankkivaltakunnassa ratsumiesten sotilaallinen merkitys alkoi nousta 700-luvun jälkipuoliskolle tultaessa. Ratsupalvelun lisääntymisestä huolimatta kaikki vapaat frankkimiehet säilyttivät oikeutensa kantaa aseita, ja Kaarle Suuren (742–814) tiedetään kehottaneen köyhimpiä vapaita muodostamaan yhteenliittymiä ratsumiehen varustamista varten. Uudemmassa tutkimuksessa ratsumiesten sotilaallisen merkityksen varsinainen nousu tavataan ajoittaa aikaisintaan Kaarle Suuren aikoihin. Karolingien ratsumiehillä voidaan nähdä olleen paljon yhtäläisyyksiä myöhempien ritareiden kanssa, mutta yhteisön kontrolli ja jalkaväkitaistelun osuus olivat korostuneemmassa asemassa kuin 900-luvun lopusta tai 1000-luvusta puhuttaessa.²⁷

Julkisen vallan ja valtion merkitys korostuu myös puhuttaessa karolinkivaltakunnan linnoista, joita rakennettiin viikinkien ja madjaarien sotaretkien aikoihin 800-luvulla. 900-luvulle saakka linnat olivat enemmän tai vähemmän kuninkaallisen keskus-

²⁶Bartlett 1993/1994: 45–47, 52–54; Bouchard 1998: 35–58; Reynolds 1994/1996: erityisesti 6–7, 17–22, 48–52, jossa vasalliuden ja läänityksen käsitteistä tarkemmin. Katso Reynoldsin näkemyksistä lisäksi Nurmiainen 1997c: 329–331; Nurmiainen 1998: 105–112. Maanherruuden käsitteestä, kartanotaloudesta ja niihin liittyvistä keskusteluista katso myös Piippo 1997. Perinteisempää tulkintaa vasalliudesta ja läänityksistä edustavat leimallisesti Ganshof 1952/1977 ja Strayer 1965, vertaa myös Bloch 1939–40/1989: 209–389 (Bloch 1961: 145–279).

²⁷Ratusodankäynnin kehityksestä katso Contamine 1980/1994: 97–107, 314–320 (Contamine 1984/1994: 22–29, 179–184), jossa painotetaan taistelutavan kehityksen hitautta ja ajoitetaan ratsumiesten nousu sotavoiman merkittävimmäksi osaksi aikaisintaan Kaarle Suuren aikoihin. Tätä tulkintaa tukevat mm. Bachrach 1970/1993 ja Bachrach 1983/1993, joissa kiistetään ratsuväen asema Kaarle Suuren sotaretkien taktisesti ratkaisevimpana aselajina. Katso myös Gies 1984/1987: 11–13; Keen 1984: 23–27; Verbruggen 1954: 72–195; White 1962/1964: 1–14, 27–38. Karolinkien ratsumiesten ja myöhempien ritareiden yhteyksistä katso Nelson 1989.

hallinnon valvonnassa. Näiden linnojen ei tulkita olleen niinkään yksittäisten herrojen tukikohtia kuin valtakunnan varustuksia ulkoisia ja sisäisiä vihollisia vastaan.²⁸

Karolingisen valtion hallinnolliset instituutiot alkoivat hajota 800-luvun jälkipuoliskolta eteenpäin. Tämä tarjosi sodankäyntiin ja väkivaltaan tottuneille paikallisille mahtimiehille mahdollisuuden omia aiemmin keskusvallalle kuuluneita oikeuksia. Vallan hajautuminen saavutti huippunsa vuoden 1000 tienoilla ympäri läntistä Eurooppaa, joskaan ei kaikkialla samanaikaisesti. Uusimmassa tutkimuksessa aikakautta kuvataan väkivaltaiseksi kamppailuksi vallasta tai herruudesta, ja hallinnon romahtamista seuranneen murroksen rajuutta korostetaan vertaamalla sitä vallankumoukseen.²⁹

Näkemykselle ritariuden noususta 900-luvulla yhteiskunnalliseksi luokaksi löytyy myös käsitteellisiä perusteita. Ritariksi käännettävällä sanalla *miles* alettiin 900-luvun lopulta alkaen oikeudellisissa asiakirjoissa korvata sekä vasalliteen liitettäviä termejä *vassus* tai *fidelis* että syntyperää ilmaisevia termejä kuten *nobilis*. *Miles* tarkoitti tuolloin ratsusoturia, mutta käsitti myös voimakkaan sisällöllisen yhteyden palvelemiseen.³⁰

Vuoden 1000 tienoilla linnojen lukumäärä alkoi moninkertaistua, ja useimmissa tapauksissa linnojen ylläpito muuttui yksityiseksi hankkeeksi. Tämä kuvastaa osaltaan yhteiskunnan muuttumista sotaisemmaksi ja väkivaltaisemmaksi. Prosessia on aiemmin yritetty selittää reaktioksi ulkopuolisten hyökkäysten uhkaan. Uudempi tutkimus on kuitenkin hylännyt tämän näkemyksen, koska linnoittautuminen yleistyi vasta ulkopuolisen uhan väistyessä. Nykyisin rakentamisen lisääntymistä selitetään pyrkimyksillä vahvistaa otetta vallasta paikallistasolla. Linnat mahdollistivat lähipiirin asukkaiden tehokkaamman verotuksen ja toimivat tukikohtina muita paikallisia mahtimiehiä vastaan. Kuninkaanvallan taantuessa paikallisista linnoista tuli myös oikeudellisen vallan keskuksia.³¹

Frankkivaltakunnan hajotessa kehittynyt soturikulttuuri alkoi levitä 1000-luvun kuluessa. Normannien johdolla frankit valloittivat Englannin, tunkeutuivat Etelä-Italiaan ja olivat mukana perustamassa ristiretkeläisvaltioita. Soturiperinteen leviämistä ei kuitenkaan voida tulkita nimenomaan uuden taistelutavan, ratsurynnäköön, voittokuluksi.

²⁸Katso esim. Bloch 1939–40/1989: 551–553 (Bloch 1961: 400–401); Contamine 1980/1994: 106–107 (Contamine 1984/1994: 28).

²⁹Katso esim. Bisson 1994; Gies 1984/1987: 4, 17; Nurmiainen 1998: 72–100.

³⁰Bouchard 1998: 11–13; Duby 1977/1980: 158–165.

³¹Linnarakentamisesta vastauksena ulkopuolisen hyökkäyksen uhkaan katso Anderson 1974/1992: 142; Bloch 1939–40/1989: 229–230 (Bloch 1961: 160); Gies 1984/1987: 15; Strayer 1956: 22. Vertaa Bartlett 1993/1994: 65–68; Bisson 1994: 12, 16–18, jossa linnojen hallinta esitetään herrojen ja ritareiden harjoittaman laillisen väkivallan (*violentia*) perustana 900-luvulta eteenpäin; Bisson 1995: 749; Bloch 1939–40/1989: 418–421, 551–553 (Bloch 1961: 300–302, 400–401); Bouchard 1998: 15–22, 58–60; Contamine 1980/1994: 110, 129–132 (Contamine 1984/1994: 31, 44–47); Duby 1977/1980: 34, 55–57, 178; Southern 1953/1969: 83–88.

Esimerkiksi Hastingsin taistelussa vuonna 1066 kuningas Haraldin (n. 1020–1066) jalkamiehet pärjäisivät pitkään normannien ratsumiehille, joista muutamat olivat alkaneet käyttää lyhyempien keihäiden ja heittokeihäiden sijaan raskaampia ja pidempiä peitsiä. Lisäksi normannien jousimiehillä oli taistelussa ratkaiseva rooli. Kuningas Haraldin tapoi silmään ammuttu nuoli. Ratsusoturit olivat toki normannivalloitusten pääosassa, mutta nykyisin korostetaan ratsurynnäkönsijasta häikäilemättömän määrätietoisuuden ja linnarakentamisen merkitystä normannien menestyksekkyydelle.³²

1000-luvun kuluessa ritariuden sosiaalinen arvostus nousi ja ritarit erottuivat yhä selkeämmin tavallisista talonpojista. Aristokratiaan ritareita lähensi jääminen linnanherrojen käsky-, veronkanto- ja rankaisuvallan (*ban*) ulkopuolelle. Yhteiskunnan yläluokka säilyi kuitenkin selkeän kaksijakoisena, vaikka myös linnanherrat alkoivat liittää termin *miles* arvonimiensä joukkoon. Vuosisadan puolivälin jälkeen ritarius alkoi saada perinnöllisiä piirteitä, ja ritariüksilyömissereemonia alkoi yleistyä ranskalaisilla alueilla vuosisadan lopulle tultaessa. Ritareiden aseman nousua kuvastaa niin ikään linnoitettujen asumusten yleistyminen 1100-luvulta alkaen.³³

Kaikki ritarit eivät kuitenkaan vielä 1100-luvun alkupuoliskolla kuuluneet aatelissäätöön. Tavalliset ritarit (asiakirjoissa esim. *militēs pagenses*; ”kylän ritarit”) saivat osan toimeentulostaan läänityksistä, mutta elättivät itsensä pääasiassa omien vapaiden *allodium*-maidensa tuotolla. Tällaisilla *allodium*-ritareilla oli jonkin verran paikallista vaikutusvaltaa, ja he yleensä tukivat läheisiä luostareita. He lähettivät poikansa sotilaalliselle tai kirkolliselle uralle ja asuivat tavallisissa taloissa, joskin varakkaimmat heistä linnoittivat asumuksensa ja nousivat kyliensä herroiksi vuosisadan loppuun tultaessa. Syntyperäänsä lukuunottamatta näitä ritareita ei juurikaan voida erottaa köyhimmistä aatelisista. Aateisuus ja ritarius merkitsivät kuitenkin edelleen eri asioita. Ritarit muodostivat huomattavan monimuotoisen luokan, johon kuului niin aatelisia kuin aatelittomiakin *allodium*-maiden omistajia ja varattomia miehiä mitä erilaisimpine sosiaalisine taustoineen. Maan-

³²Bartlett 1993/1994: 24–105. Vertaa White 1962/1964: 28–38. Hastingsiin taistelusta katso Morillo 1996, johon on koottu tärkeimpien lähteiden lisäksi taistelua, siihen vaikuttaneita tekijöitä ja taistelun seurauksia eri näkökulmista tarkastelevia tekstejä. Katso myös Gillingham 1989, jossa analysoidaan Vilhelm Valloittajan sotatoimia. Normanneista Etelä-Italiassa katso myös Saari 1996. Jalkaväestä ensimmäisellä ristiretkellä katso Verbruggen 1954: 213–216.

³³Duby 1977/1980: 158–170, 178; Gies 1984/1987: 14, 24–26, 29–30; Keen 1984: 27. Linnoitustuista asumuksista katso Duby 1977/1980: 85, 179–180, jossa kiistetään turvallisuuden tarpeen olleen syynä asumusten linnoittamiseen. Suuntaus esitetään pikemminkin ritareiden pyrkimyksenä omaksua ylemmän luokan tapoja. Katso myös Contamine 1980/1994: 218–219 (Contamine 1984/1994: 109–110); Duby 1977/1980: 108; Gies 1984/1987: 98–99, joissa suuntaus liitetään poliittisen kontrollin lisääntymiseen.

omistajaeliitin voidaan katsoa olleen varsin sulkeutunutta, ja esikoisoikeus (primogeni-
tuuri) yleistyi hiljalleen.³⁴

Ritareiden ja aatelisten katsotaan yleisesti 1200-luvulle tultaessa muodosta-
neen kulttuurisesti varsin yhtenäisen ryhmän, vaikka varallisuuserot luonnollisesti säilyi-
vätkin. Tämä uusi ryhmä oli omaksunut vaikutteita niin aristokratialta kuin pääosin
alemmista luokista nousseilta ritareiltakin. Yläluokalta periytyneitä arvoja olivat esi-isien
kunnioitus ja sukulinjan korostaminen sekä arvon ulkoisten merkkien (esim. linna, vaa-
kuna, tittelit) kopioiminen. Sotureiden arvomaailmasta periytyivät puolestaan rohkeus,
sotilaallinen kyvykkyys ja lojaalisuus.³⁵

Ritariuden käsitteen voidaan siis katsoa pitävän sisällään myös muuta kuin
pelkän tietynlaisen elämän- ja taistelutavan harjoittamisen. Ritareista muodostui viimeis-
tään 1100-luvulle tultaessa eräänlainen veljes- tai sääntökunta, jonka jäseneksi pääsy oli
sidottu tietyn seremonian suorittamiseen. Tämän uuden yläluokan yhtenäisyyden pohja-
na toimivat 1000-luvulta lähtien muodostuneet käsitykset ritariudesta. Ritariksilyömisse-
remonian yleistymisen myötä muotoutumassa olleen sääntökunnan jäsenyys liittyi rita-
riuteen yhä tiiviimmin.

Ritarillisia arvoja ja käyttäytymistä käsittelevä keskiaikainen kirjallisuus voi-
daan luokitella neljään ryhmään. Viihdyttävien ryhmä käsittää *chansons de geste* -runot, rita-
riromanssit³⁶ ja kertomukset ritareista. Seuraavat kaksi ryhmää ovat maallikkojen ja kir-
konmiesten tutkielmat ritariudesta. Viimeinen ryhmä koostuu ritareiden elämäkerroista.
Näitä lähteitä tarkastelleet tutkijat ovat kaikki varsin yhtä mieltä siitä, mitkä olivat tär-
keimpiä ritarillisia arvoja ja piirteitä. Ihanteellinen ritari oli sankari, joka kykeni osoitta-
maan sotataitonsa koska tahansa ja joka oli kohtelias ja antelias. Hän oli uskollinen her-

³⁴*Allodium*-maat tarkoittavat vapaasti omistettuja maita erotukseksi vain hallinnassa olleista (ali-
omistus) läänityksistä. Evergates 1995: 11–12, 15–35, jossa Evergates kumoaa 1950-luvulta läh-
tien tehtyihin paikallistutkimuksiin vedoten Marc Blochin kautta Paul Guilhiermozilta periyty-
neeksi johtamansa ajatuksen ritareista ja aatelisista yhtenäisenä luokkana 1100-luvun Ranskassa.
Katso myös Ganshof 1970/1971: 97–101, jossa läntisen aristokratian muuntuminen ritaristoksi,
joka omaksui kansainvälisen, kulttuuriltaan yhtenäisen ritariveljeyden, ajoitetaan vuosiin 1050–
1150. Ganshof toteaa myös suurimman osan ritareista olleen aatelisia, joskin tämän luokan juu-
ret vaihtelivat alueittain: esim. Englannissa ja Saksassa osa ritareista oli aatelin ulkopuolella. Kat-
so lisäksi van Winter 1965: 84–89 (van Winter 1969: 83–88). Vertaa Bouchard 1981: 521–532 ja
Bouchard 1998: 5–6, 23–27, 69, 86, joissa painotetaan ranskalaisen ylimystön avoimuutta 900–
1200-luvuilla.

³⁵Duby 1968, erityisesti s. 6–8 (Duby 1977/1980: 174–175), jossa käsitellään kulttuuristen vai-
kutteiden siirtymistä ritareiden ja aateliston sulautuessa yhtenäisemmäksi ryhmäksi 1100-luvun
lopulle tultaessa. Katso myös Evergates 1995: 34, jossa mainittujen ryhmien yhdistymistä tode-
taan vuosisadan loppua kohden tapahtuneen alemmalla tasolla.

³⁶Ritariromanssit (engl.: *romance*), joita on kutsuttu myös ritariromaaneiksi, olivat 1100–1300-lu-
vuilla ilmestynyttä, suosittua kansankielistä lyriikkaa ja proosaa. Ritariromantiikka ajoittuu puo-
lestaan vasta 1800-luvun alun tienoille.

raansa ja ystäviään kohtaan. Kaiken kaikkiaan käsitys siitä, mikä oli keskeistä ritarillisuudelle vaikuttaa säilyneen käytännössä samana myöhäiseltä 1100-luvulta aina 1400-luvun loppuun. Tutkijat kuitenkin myöntävät, etteivät kaikki ritarit eläneet näiden ylväiden vaatimusten mukaan.³⁷

Sotilaallisten ja aristokraattisten vaikutteiden lisäksi ritariuteen yhdistyi myös kristillisiä piirteitä. Kirkon vaikutus ritariutta muovaavana tekijänä oli alkanut jo 900- ja 1000-luvun taitteessa Jumalan rauha -kokouksien ja myöhemmän Jumalan aselepo -liikkeen (*pax Dei* ja *treuga Dei*) myötä. Riippumatta näiden liikkeiden vaikutuksesta ritareiden väkivaltaisuuteen ne olivat omiaan lisäämään ryhmän keskinäistä yhteenkuuluvuuden tunnetta. 1000-luvun alussa syntyi myös ajatus yhteiskunnan jakautumisesta kolmeen säätyyn (*ordo*) eli rukoileviin, taisteleviin ja maataviljeleviin (*orares, bellatores, agricultores*). Ensimmäisen selkeäsanaisen muotoilun kolmen säädyn opista esitti piispa Adalbero Laonilainen (k. 1031). 1000-luvun lopussa paavit Gregorius VII (1021–1085, paavina 1073–) ja Urbanus II (1035–1099, paavina 1088–) uudistivat vanhan ajatuksen Jeesuksen sotilaista. Uudet, aluksi Pyhän Pietarin ja myöhemmin Kristuksen ritarit (*militēs sancti Petri, milites Christi*) lähtivät taistelemaan paavin käskystä kirkon vääräuskoisia vihollisia vastaan.³⁸

Ristiretket yhdistivät kristikuntaa, eritoten ritareita ja kirkonmiehiä. Ritariuden ideaalit saivat kristillisiä vaikutteita, ja ritareiden arvostus nousi kirkon hyväksynnän kasvaessa. Retket toivat yhteen satureita eri puolilta Länsi-Eurooppaa, ja edistivät soturikulttuurin leviämistä. Pyhän maan lisäksi retkiä tehtiin myös Iberian niemimaalla sekä Itä- ja Pohjois-Euroopassa, ja näin ristiretket myötävaikuttivat ristiretkeläisvaltioiden perustamisen ohella Espanjan jälleenvallitukseen (*reconquista*) ja saksalaisten muuttoaltoihin itään.³⁹

Ristiretkien yhteydessä syntyneiden uskonnollisten ritarikuntien säännöt kuvastivat kuitenkin liikaa niiden syntyäaikoina vaikuttaneen luostariliikkeen ihanteita tul-

³⁷Katso ritarillisista arvoista Bartlett 1993/1994: 85–90; Bouchard 1998: 103–144; Keen 1984: 1–17; Mathew 1948, joka on klassinen ja nykytutkimuksen hyväksymä esittely ritarillisista arvoista; Noble 1992, jossa käsitellään langenneita ritareita; North 1986; Painter 1940/1977, jossa ritariutta tarkastellaan feodaalisten, kristillisten ja hovikulttuurin osin ristiriitaisten ja yhteensovittamattomien elementtien yhdistelmänä; Verbruggen 1954: 117–126, jossa myös ritareiden suhteesta uskontoon.

³⁸Katso esim. Gies 1984/1987: 4, 17–20, 32–33; Keen 1984: 44–50; Duby 1980/1982: 134–139; van Winter 1965: 60–62 (van Winter 1969: 60–62). Jumalan rauha ja Jumalan aselepo -liikkeistä katso esim. Musto 1986: 71–75; Cowdrey 1970. Kolmen säädyn ideologiasta katso Bouchard 1998: 28–30; Duby 1980/1982; Flori 1983: 158–65; Lehtonen 1997.

³⁹Bartlett 1993/1994: 260–268 ja passim.; Bouchard 1998: 81–85; Christiansen 1980; Flori 1992; Ganshof 1970/1971: 94, 100; Gies 1984/1987: 5, 45–46; van Winter 1965: 59 (van Winter 1969: 59).

lakseen laajemmin hyväksytyiksi malleiksi ritariudelle. Säännöt suhtautuivat liian pensästi kehittymässä olleeseen hovien ja turnajaisten maallisempaan kulttuuriin.⁴⁰ Kuitenkin myös näiden sääntöjen antama esimerkki auttoi yleistämään käsitystä ritariudesta sääntökunnan jäsenyytenä, johon kuului yleisempiä velvoitteita kuin mitä vasallin ja herran suhde sisälsi.

Yleisemmät velvoitteiksikin käsitettävät ritariuden ihanteet vakiintuivat ja levisivät 1100-luvulta alkaen paljolti linnojen herrainhoveihin keskittyneen kulttuurin ansiosta. Hovit toimivat yläluokan kohtauspaikkoina ja maallisen kirjallisen kulttuurin keskuksina. Kansankielisten ritariromanssien vaikutuksesta ritariudelle kehittyi oma ideologiansa ja historiallinen mytologiansa, jonka voidaan katsoa olleen mukana yhtenäistämässä ranskalaisten ja saksalaisten alueiden soturikulttuureita. Küntea sijansa hovikulttuurissa oli myös turnajaisilla, jotka jalostuivat 900- tai 1000-luvulta lähtien rajuista ryhmäkamppailuista (*mêlée*) hienostuneiksi kaksinkamppailuiksi ja näytelmiksi.⁴¹

Ritariston kulttuurin yhtenäisyydestä huolimatta ritarit eivät olleet yhtäläisesti varustautuneita. Rikkaammilla oli mahdollisuus hankkia parempia varusteita, ja heillä oli enemmän seuralaisia. Erot olivat ilmeisiä jo 1100-luvulla, ja ne institutionalisoituivat 1200-luvulla Ranskassa ja Englannissa, jossa nelikulmaiseen sotalippuun oikeutettujen banerierrojen tunnustettiin olevan muiden, kolmikulmaista viiriä käyttäneiden ritareiden yläpuolella. Ritareiden seuralaisia, joiden asema ja tehtävät saattoivat vaihdella, kutsuttiin puolestaan palvelijoiksi (lat.: *vallettus*), pojiksi (lat.: *garcio*, *puer*, saks.: *Knabe*, *Knappe*) tai aseenkantajiksi (lat.: *armiger*, *scutiger*, engl.: *esquire*; ransk.: *écuyer*).⁴²

⁴⁰Keen 1984: 50; Gies 1984/1987: 135. Tärkeimpiä uskonnollisia ritarikuntia olivat mm. temppeleiherrain ritarikunta, johanniittain ritarikunta ja saksalainen ritarikunta. Luostariliike painotti henkilökohtaista uskonnollista vakaumusta, joka ilmeni mm. tarkkaan säädeltynä elämänä, jopa asketismina. Uskonnollisista ritaristoista katso esim. Barber, M. 1994/1995, jossa keskitytään temppelelierroihin; Boockmann 1981 ja Christiansen 1980: 70–88, joissa keskitytään erityisesti saksalaiseen ritarikuntaan; Seward 1972/1995, jossa keskitytään johanniittoihin. Luostariliikkeitä katso esim. Southern 1953/1969: 160–169.

⁴¹Katso esim. Ganshof 1970/1971: 100–101; Gies 1984/1987: 5, 29, 49–80; Keen 1984: 30–31, 34–37, 102–124. Lukutaidon levinneisyydestä ritarien keskuuteen katso puolestaan Turner 1978. Turnajaisista katso Bouchard 1998: 123–129; Denholm-Young 1948; Gies 1984/1987: 87–90, 142–143, 198–203; Jackson 1986; Keen 1984: 25, 83–101, 200–212; Nickel 1988; Verbruggen 1954: 49, 84–96.

⁴²Contamine 1980/1994: 161–162 (Contamine 1984/1994: 67–68); Gies 1984/1987: 153. Tässä yhteydessä on syytä huomioda, että aseenkantaja tarkoittaa eritoten myöhempinä aikoina niin ikään yhteiskunnallista arvoasemaa eikä ole yksinomaan tehtäväsidonnainen nimike. Joidenkin sanakirjojen englannin termille *esquire* tarjoama käännös knaappi ei kelpaa, koska se on suomalaisessa historiankirjoituksessa eriytynyt tarkoittamaan rälssisäädyn alempia ryhmiä, jotka koostuivat talonpojista, ts. joiden taloudellisen toimeentulon perusta oli toinen. Vertaa esim. Voionmaa 1933: 423; Jutikkala & Suolahti 1934: 33, 40.

Ratsusotureiden yhteiskunnallisten erojen voidaan katsoa olleen erityisen suuria saksalaisilla alueilla, joilla suurin osa ritareista oli epävapaita. Näiden ministeriaaleiksi kutsuttujen sotureiden asema oli epävapaudesta huolimatta etuoikeutettu. 1200-luvulle tultaessa he olivat nousseet aatelisten arvojärjestyksen, *Heerschildin*, alimmalle portaalle, ja 1300-luvulle tultaessa rikkaimmat heistä saattoivat nousta vapaaherroiksi (*Freiherren*).⁴³

Keskiaikaisissa kirjoituksissa sanojen *miles* ja *milites*, jotka käännetään ritariksi, ei läheskään aina voida tulkita tarkoittavan enempää kuin tietyllä tavalla varustettua ja koulutettua ratsusotilasta, mutta esimerkiksi sotajoukkoja palkattaessa erottelulla oli kuitenkin useimmiten suuri merkitys. 1200-luvulta alkaen jotkut ritariläänityksen haltijat kieltäytyivät lyöttäytymästä ritareiksi ja jäivät eliniäkseen arvoltaan aseenkantajiksi. Syyt tähän olivat etupäässä taloudellisia. Elanto saattoi olla kannattavampaa hankkia muuten kuin sotimalla. Palvelukseen kutsuttaessa nämä ritariksi lyöttäytymättömät ratsumiehet muodostivat useimmissa tapauksissa kevyemmin varustautuneiden, alempitasoisten taistelijoiden ryhmän, jonka sotilaallinen rooli oli kuitenkin lähes sama kuin ritareilla. 1200-luvun jälkipuoliskolta alkaen ratsusotureiden sosiaalisen aseman merkitys sotajoukkojen koostumusta kuvattaessa vähenee. Vuosisadan lopulle tultaessa saatettiin jo luopua jopa jaottelusta ritareiden ja muiden ratsumiesten välillä.⁴⁴

Tämä ritariudesta erillään olevien ratsutaistelijoiden ilmaantuminen on yhteydessä kruununvallan ja territoriaalivaltioiden nousuun sekä entistä vakituisempien armeijoiden muotoutumiseen. Jo 1100-luvun puolenvälin jälkeen Englannin kuningas Henrik II (1133–1189, kuninkaana vuodesta 1154) alkoi enenevässä määrin kerätä vasalleiltaan niin kutsuttua kilpiveroa (*scutageum*). Järjestely oli sovelias molemmille osapuolille. Vasallit välttyivät sotilaallisilta velvoitteiltaan, ja kruunu saattoi värvätä entistä suurempia palkkajoukoista koostuvia osastoja. Palkkajoukot olivat paremmin varustettuja ja harjaantuneita kuin yksittäiset vasallit, eikä sotatoimia tarvinnut enää rajoittaa sotilaiden palveluvelvoitteen keston mukaan.⁴⁵

⁴³Katso esim. van Winter 1965: 7–8 (van Winter 1969: 9–10); Arnold 1985: 17–19, 253; Brunner 1992: 63–65.

⁴⁴Lähteissä näistä toisen luokan taistelijoista, kersanteista (ransk.: *sergent*, engl.: *sergeant*), käytetään vaihtelevia nimityksiä kuten asemiehet (*homines ad arma*), ratsastavat palvelusmiehet (*servientes equites*), panssaroidut palvelusmiehet (*servientes loricati*), palvelijat (*famuli*), kilvenkantajat (*scutiferi*), seuralaisratsumiehet (*satellites equestres*), klientit (*clientes*) tai ritarin tavoin aseistautuneet palvelijat (*servientes armati ut milites*). Katso Contamine 1980/1994: 140–141, 162–164 (Contamine 1984/1994: 53, 68–70); Gies 1984/1987: 102–103, 122–123, 126, 150, 157; Prestwich 1996: 16–18, 51–52; Bloch 1939–40/1989: 461–478 (Bloch 1961: 332–344).

⁴⁵Bouchard 1998: 31–34; Contamine 1980/1994: 175–178, 192–207, 275–277 (Contamine 1984/1994: 78–80, 90–101, 150–151); Gies 1984/1987: 100–101; Verbruggen 1954: 216–240.

Näistä myöhemmistä raskasaseisista ratsusotilaista keskiaikaiset ritarit erottaa selkeimmin omaehtoinen itsevarustautuminen sekä selkeästi määriteltyjen ja säädeltyjen vakiintuneiden organisaatioiden harvinaisuus. Ritarit olivat etupäässä henkilökohtaisesti vastuussa varusteidensa hankkimisesta, ja vain poikkeustapauksissa heidän varustuksensa oli yksityiskohtaisesti määrätty. Ritarimunkistojen ohella voidaan keskiajalla kuitenkin katsoa olleen myös muitakin toimivia sotayksiköitä. Niiden jäsenyys ja keskinäinen hierarkia perustuivat kuitenkin lähinnä henkilökohtaisiin suhteisiin ja johtajina toimineiden herrojen mahtiin toisin kuin uudempien armeijoiden vakiinnutetut organisaatiot.⁴⁶

Palkkajoukkojen yleistymisen ja sotilaallisten organisaatioiden vakinaistumisen myötä itsenäisten ratsutaistelijoiden merkitys sodankäynnissä muuttui hiljalleen. Viimeistään 1300-luvun alkupuolelta lähtien jalkaväen sotilaallinen merkitys alkoi kasvaa. Esimerkiksi flaamit, skotit ja sveitsiläiset oppivat muodostamaan kiinteitä jalkaväkiosastoja, jotka kykenivät lyömään ratsuväen ainakin puolustustaistelussa. Satavuotisessa sodassa (1337–1453) englantilaiset jousimiehet näyttelivät ratkaisevaa osaa useissa taisteluissa, ja 1300- ja 1400-luvun taitteesta lähtien sveitsiläinen jalkaväki muodosti tehokkaita hyökkäysosastoja, joita myöhemmin myös saksalaiset *Landsknecht* kopioivat. Armeijat koostuivat palkkajoukoista, joita värvättiin osastoittain. Palkkaosastojen päälliköt olivat yksityisiä, usein aatellisia sotilasyrittäjiä, jotka kantoivat osansa myös sodankäynnin taloudellisista riskeistä. Sotatoimien loputtua tai palkkojen jäätyä maksamatta tällaiset ”vapaat kompaniat” saattoivat myös ryöstellä ja sotia omaan lukuunsa.⁴⁷

Myös linnojen hallinnollisten suhteiden muutokset kuvastavat keskitetyn vallan nousua. Linnoista alettiin 1100-luvulta eteenpäin muodostaa tukikohtaverkostoja, jotka tehostivat hallintoa ja auttoivat siten lisäämään poliittista vakautta muodostumassa olleissa alueellisissa valtapireissä. Vuosista 1150–1250 alkaen kruunun hallitsemien lin-

Vertaa Prestwich 1996: esim. s. 334–346, jossa painotetaan muutoksien hitautta ja korostetaan sodankäyntiin liittyvien ilmiöiden jatkuvuutta läpi keskiajan.

⁴⁶Esim. temppeleiherrain sääntökunta määräsi jäsentensä varustuksesta ja huolehti sen hankkimisesta. Katso esim. Contamine 1980/1994: 160, 163 (Contamine 1984/1994: 67, 69); Gies 1984/1987: 122–123, 126. Keskiaikaisen sotajoukon järjestelmällisyyden puutetta korostavat mm. Oman 1885/1993: 57–62; Lappalainen 1989: 50; Keegan 1993: 295. Vertaa esim. Keen 1984: 88, jossa turnajaisten mainitaan tarjonneen hyvän mahdollisuuden harjoitella toimimista ryhmänä niihin osallistuneille joukkueille, jotka useimmiten muodostuivat samoilla perusteilla kuin sotaakin varten kootut joukot. Katso myös Verbruggen 1954: 180–187.

⁴⁷Ayton & Price 1995: 9, 11–12; Contamine 1980/1994: 232–306 (Contamine 1984/1994: 119–172); Verbruggen 1954: 196–335. 1300-luvun jalkaväkitaktiikasta katso myös DeVries 1996. Satavuotisesta sodasta katso Curry & Hughes 1994. Sveitsiläisestä jalkaväestä katso lisäksi McCormack 1993: 1–121.

nojen määrä lisääntyi jälleen myös suhteellisesti, vaikka linnojen ja linnoitettujen asu-
musten lukumäärä jatkoi moninkertaistumistaan.⁴⁸

Myös tuliaseiden käyttö vaikutti sodankäynnin kehitykseen. Tuliaseita oli
käytössä Euroopassa jo ennen 1300-luvun puoliväliä, ja 1400-luvulla tykistö, johon vain
rikkaimmilla herroilla oli varaa, mahdollisti linnojen tehokkaamman valtaamisen. Vanho-
jen puolustuslinnoitteiden jäädessä riittämättömiksi suurten kenttätaisteluiden ja liikku-
van sodankäynnin merkitys nousi vähäksi aikaa. 1500-luvulta lähtien uudentyypisten
trace italienne -tykistölinnakkeiden rakentaminen kiihtyi, ja sodankäynti keskittyi jälleen
piirityksiin ja ryöstöretkeilyyn. Uusien linnakkeiden valtaaminen ja jatkuva miehittämi-
nen johtivat suurempiin ja pysyvämpiin armeijoihin, joiden koko kasvoi räjähdysmäises-
ti.⁴⁹

Poliittisten olojen vakiintuessa yläluokan alempien kerrosten ei enää tar-
vinnut olla valmiita taistelemaan yhteiskunnallisen asemansa säilyttämisen puolesta.
Aatelin ylemmät kerrokset puolestaan katsoivat edelleenkin sotimisen velvollisuudek-
seen. Näissä oloissa käsitys ritariudesta alkoi määrittyä tarkemmin. Ritarius säilytti pää-
osin alkuperäisen suhteensa ratsusoturiuteen, mutta sääntökunnan jäsenyyden rajat tiu-
kentuiivat. Tämä näkyi selkeimmin ritariksilyömisseremonian juhlallisuuden ja ennen
kaikkea kustannusten nousuna. Näin 1200-luvulta lähtien ritariudella on vaikeampi ym-
märtää tarkoitettavan muuta kuin henkilökohtaista statusta, arvonimeä.⁵⁰ Ritarit lasket-
tiin osaksi aatelia, mutta kaikki aateliset eivät olleet ritareita. Useimmat ritarit olivat rat-
susotureita, mutta ennenkaikkea sääntökunnan jäseniä.

⁴⁸Katso esim. Contamine 1980/1994: 218 (Contamine 1984/1994: 109); Bloch 1939–40/1989: 551–553 (Bloch 1961: 400–401).

⁴⁹Ayton & Price 1995: 6–8, 11; Contamine 1980/1994: 332–350 (Contamine 1984/1994: 193–207); Eltis 1995/1998; Parker 1988/1996: 1–44.

⁵⁰Aatelista sotilaallisena säätynä katso esim. Ayton & Price 1995: 10; Keen 1984: 226. Ritariuden määrittymisestä katso esim. Faulkner 1996: 14–23; van Winter 1971: 271 (van Winter 1976: 385; van Winter 1979: 324–325).

III SAMURAIT

Samuraista on saatavilla suhteellisen vähän tutkimuskirjallisuutta läntisillä kielillä, mutta populaarimpia esityksiä on julkaistu runsaammin, kuten myös käännettyä aikalaiskirjallisuutta. Suosituimmat käännökset ovat tyypillisimmillään miekka- tai zen-mestareiden ohjekirjoja ihanteellisen samurain toimintatavoista. Myös kaunokirjallisuutta on käännetty jonkin verran. Populaarit teokset keskittyvät puolestaan usein lähinnä tunnettujen anekdoottien ja runsaan kuvamateriaalin esittämiseen. Samuraita sivuavat tutkimukset taas painottuvat tavallisesti hallintohistoriaan tai uskontoihin – pääasiassa zenbuddhalaisuuteen – ja uuskonfutselaisuudesta vaikutteita saaneeseen bushidoon.⁵¹

Tutkimuksissa on keskitytty soturiluokan nousuun, *shōen*-tiloihin sekä keisarihovin ja sotilasjohtajien valtasuhteisiin. Tämän kysymyksenasettelun voidaan katsoa olevan osaltaan yhteydessä käsiteläinoihin eurooppalaisesta historiantutkimuksesta. Avainkysymyksenä on ollut siirtyminen aristokraattisesta, siviilien hallitsemasta antiikkisesta järjestelmästä feodaaliseen, satureiden hallitsemaan keskiaikaiseen järjestelmään. Heian-kauden loppua luonnehditaan usein aristokraattisen järjestelmän rappion ajaksi ja varsinaiseksi murroskohdaksi määritellään Kamakura-shogunaatin perustaminen vuonna

⁵¹Tunnetuimpia tuoreita samuraitutkimuksia ovat William Wayne Farrisin *Heavenly Warriors* (Farris 1992), jonka lähestymistapaa voisi kuvata lähinnä runsaasti yhteiskuntateoriaa sisältäväksi poliittiseksi historiaksi, sekä Karl F. Fridayn *Hired Swords* (Friday 1992/1995) ja Paul Varleyn *Warriors of Japan As Portrayed in the War Tales* (Varley 1994), jotka edustavat tavanomaisempaa historiantutkimusta, jossa teoreettisten pohdintojen osuus on pienempi. Perinteistä, hallintohistoriaan painottuvaa lähestymistapaa edustavia teoksia ovat esimerkiksi John Whitney Hallin klassikkotutkimus *Government and Local Power in Japan 500 to 1700* (Hall 1966/1980), Jeffrey P. Massin ja William B. Hauserin toimittama *The Bakufu in Japanese History* (Mass & Hauser 1985) sekä Marius B. Jansenin kokoama *Warrior rule in Japan* (Jansen 1995/1996). Uskonnot ja ideologia painottuvat puolestaan Catharina Blombergin teoksessa *The Heart of the Warrior* (Blomberg 1994/1995) ja Keiko Ikegamin tutkimuksessa *The Taming of the Samurai* (Ikegami 1995/1997), jossa tarkastellaan samuraiden kunniaakulttuurin kehittymistä keskiajalta uudelle ajalle. Uskontoa painottaa myös Winston L. Kingin *Zen and the Way of the Sword, Arming the Samurai Psyche* (King 1993). Samuraihin liittyvät läheisesti myös Thomas Keirsteadin *The Geography of Power in Medieval Japan* (Keirstead 1992) ja Mary Elizabeth Berryn *Hideyoshi* (Berry 1982). Tyyliältään populaarimpia esityksiä ovat esim. Richard Storryn *The Way of the Samurai* (Storry 1978), Stephen R. Turnbullin *The Book of the Samurai, The Warrior Class of Japan* (Turnbull 1982/1983), Harry Cookin *Samurai, The Story of a Warrior Tradition* (Cook 1993) sekä Ian Bottomleyn ja Anthony P. Hopsonin *Arms and Armor of the Samurai, The History of Weaponry in Ancient Japan* (Bottomley & Hopson 1988). Käännettyä aikalaiskirjallisuutta ovat mm. Miyamoto Musashin *Gorinshō* (1643 tai 1645; englanniksi Miyamoto 1982/1988; suomeksi Miyamoto 1995), Yamamoto Tsunetomon *Hagakure* (1716; englanniksi Yamamoto 1979/1989), Takuan Sōhōn (1573–) kirjoituksista koottu *The Unfettered Mind, Writings of the Zen Master to the Sword Master* (Takuan 1986/1990) sekä kaunokirjallisuutta edustava Ihara Saikakun *Buke giri monogatari* (1688; englanniksi Ihara 1981/1983).

1192. Viime vuosina on läntisessä Japanin-tutkimuksessa keskusteltu myös siitä, pitäisikö siirtyä antiikista keskiajalle ajoittaa 1100-luvun lopun sijaan 1300-luvulle.⁵²

Uudemmassa tutkimuksessa on *kenmon*-teorian myötä otettu huomioon myös uskonnollisten yhteisöjen merkitys itsenäisinä valtakeskuksina. *Kenmoneilla* tarkoitetaan arvostetun asemansa kautta epävirallista valtaa omaavia, luonteeltaan yksityisiä, toisistaan riippuvaisia ryhmiä, jotka yhdessä muodostivat valtion auktoriteettijärjestelmän keskiajan Japanissa. 1100-luvun loppuun tultaessa *kenmonit* jaetaan kolmeen laajempaan ryhmään: aatelissäätöön (*keuge*), johon kuuluivat keisari, keisarillinen perhe ja aatelisto, uskonnollisiin yhteisöihin (*jige*), johon kuuluivat temppelit ja pyhäköt ja soturisukuihin (*buke*). *Kenmon*-teoriaa on sovellettu erityisesti Heian-kauden loppuun ja Kamakura-bakufuun, sekä kuvaamaan Kioton oloja myös myöhempien aikojen suhteen.⁵³ Ritaritutkimukseen verrattuna huomattavin ero samuraita sivuavassa tutkimuksessa on se, ettei linnojen merkitystä Japanissa juurikaan ole tutkittu.

* * *

Japanin varhaisesta sotahistoriasta voidaan varmuudella sanoa vain vähän, ja aiheesta onkin esitetty erilaisia tulkintoja. Yksi teoria on, että 200-luvulla tai vaihtoehtoisesti 400- ja 500-luvun taitteessa mantereelta tullut ratsuja käyttänyt valloittajakansa (*keiba minzoku*) perusti Yamato-valtion. Todennäköisempää on kuitenkin se, että japanilaiset oppivat ratsusodankäynnin sotieissaan Korean niemimaalla 300-luvulta alkaen. Hevosia oli Japanissa jo ennestään, ja aikaisimmat hautalöydöt ratsastusvälineistä ovat peräisin 400-luvun puolivälin tienoilta. Erittäin todennäköistä onkin, että ratsastustaito oli Japanissa laajalle levinnyttä 400-luvun lopussa. Jalustin oli keksitty Kiinassa ajanlaskumme alun tienoilla, ja japanilaiset ratsumiehet käyttivät sitä alusta alkaen. Honshun itäiset osat, erityisesti Kanton tasanko, soveltuivat muuta Japania paremmin hevosten kasvattamiseen, ja jousimetsästyksessä oli alueella yleinen elinkeino. 500-luvulla japanilaiset ratsutaistelijat todennäköisesti suosivat aseinaan jousia, vaikka korealaiset ratsumiehet olivat ilmeisesti taistelleet etupäässä miekoin, ja japanilaiset olivat aluksi epäilemättä kopioineet tämän tavan. Hevosten kasvattaminen ja ratsutaistelutaitojen ylläpitäminen oli kallista, joten ratsutaistelijat olivat yleensä paikallisten klaaniyhteisöjen (*yūji*) johtomiehiä. Varhaista Yamato-

⁵²Katso Farris 1992: 1–3; Friday 1992/1995: 2–7. Keskiajan alun ajoittamisesta 1300-luvulle katso Mass 1994; Mass 1997; Gay 1998.

⁵³Farris 1992: 379; Gay 1985: 50–52, alaviitteet 3–4, s. 212. Vertaa Arnesen 1985: 125–126, alaviitteet 121–124, s. 231, erityisesti alaviite 124, jossa Arnesen kyseenalaistaa Suzanne Gayn tulkintaa *kenmon*-teorian soveltuvuudesta Muromachi-bakufuun.

valtiota tavataankin kuvata keisarillisen klaanin johtamaksi *uji*-klaanien liitoksi, jossa paikallisalueiden johdossa olivat hovin asettamat *kuni-no-miyatsuko*-mahtimiehet. Merkittävää oli myös se, että hovin sotavoimien johtopaikat olivat ilmeisesti jo ennen 600-lukua muutaman ylhäisen perheen hallussa.⁵⁴

Vuoden 645 vallankaappauksen seurauksena *Taika*-uudistusten ja vuonna 702 koottujen *Taibo*-lakien myötä Japanin hallitsijat uudistivat maan hallintoa kiinalaisen byrokraattisen valtaorganisaation esikuvan mukaan. Uudessa maajärjestelmässä (*banden* tai *kubunden*) viljelysmaat ositettiin määrääjain viljelijäperheiden pääluvun mukaan. Lisäksi käyttöön otettiin kiinalaistyylinen rahvaasta koulutettu suuri jalkaväkiarmeija, joka koostui maakunnallisista yksiköistä (*gundan*) ja jota aseistettiin muun muassa tehokkailla varsijousilla. Kiinalaisesta esikuvastaan poiketen sotavoimien ratkaisevana osana säilyneet ratsutaistelijat koottiin kuitenkin piirikuntien johtomiestä, jotka olivat usein aiempien paikallisten mahtimiesten jälkeläisiä. Myös jalkaväkeä komentaneet upseerit värvättiin paikallisesta eliitistä. Piirikunnallisista päämajoista muodostui tärkeitä strategisia keskuksia, joissa pidettiin sotilaallisia ja poliittisia rekistereitä, kerättiin veroja, varastoitiin viljaa ja valmistettiin aseita. Keskushallinto perusti myös maakunnallisia hallintokeskuksia, mutta niiden merkityksen on katsottu jääneen ainakin sotajoukkoja koottaessa piirikunnallisia yksiköitä vähäisemmäksi. 700-luvun jälkipuoliskon poliittisessa valtakamppailussa viranhoidajat toimivat erilaisina osin epämuodollisina ja -virallisina ryhmittyminä, ja sotavoimien kokoamisen on nähty perustuneen osin myös henkilökohtaisiin uskollisuussiteisiin. Byrokraattisten instituutioiden luominen ei siten heikentänyt ratkaisevasti paikallisten mahtisukujen vaikutusvaltaa.⁵⁵

Keisarin hovi laajensi vaikutuspiiriään 700-luvun lopulta alkaen Honshun pohjoisosiin asuttamalla ja linnoittamalla. Äkillisiä ratsuisukuja käyttäneitä barbaareita (*emishi*) vastaan koottiin aluksi jalkaväkiarmeijoita, mutta niiden käyttö osoittautui kalliiksi. Lopulta hovi lakkasi värväämästä rahvasta piirikunnallisiin sotavoimiin, ja tehokkaiden ja helppokäyttöisten, mutta kalliiden ja vaikeasti ylläpidettävien varsijousien käyttö taantui. Piirikuntien johtomiesten perheistä värvättyjen ratsusotureiden ja maa-

⁵⁴Farris 1992: 14–31; Friday 1992/1995: 10–11, 35–40. Ratsastajavalloittajateoriasta tarkemmin Ledyard 1975, jossa teoriaa sovitetaan yhteen Manner-Aasian historian kanssa, ja Edwards 1983, jossa arkeologiseen todistusaineistoon vedoten kyseenalaistetaan valloitus-teorian käsitystä äkillisestä kulttuurimuutoksesta. Katso ratsastajavalloittajista myös Vesterinen 1987: 55–57. Varhaisesta yhteiskuntajärjestelmästä katso Hall 1966/1980: 6–7, 14, 19–46, jossa Hall suosittaa termin ”klaaniyhteisö” korvaamista termillä ”familiaalinen yhteisö” jne. Tämä uustermi ei kuitenkaan vielä ole täysin juurtunut tieteelliseen kielenkäyttöön. Katso myös Karasjärvi 1997: 281–282.

kuntien päämajojen merkitys korostui aikaisempaan verrattuna. Myös ratsumiesten varusteet kehittyivät. Rengaspanssarin sijaan alettiin käyttää kevyempiä nahkapanssareita eikä miekkoja enää taottu suoriksi vaan kaareviksi.⁵⁶

Vuonna 792 maakuntien sotavoimista luovuttiin kokonaan, ja maakuntien hallintokeskuksia suojelemaan värvättiin lakkautettujen sotavoimien entisistä johtajista ”vahvoja miehiä” (*kondei*), joilla kullakin oli komennossaan kaksi jalkamiestä. Aikakauden muita sotilaallisia organisaatioita olivat Kyushun metsästäjistä värvätyt ”valitut soturit” (*senshi*) ja pohjoisen sotien veteraaneista linnakkeita vartioimaan värvätyt ”vahvat soturit” (*kenshi*). Sotureiden ylläpidosta ei tiedetä kovinkaan paljon. Maa muodosti ilmeisesti osan sotureiden varallisuudesta, mutta hovi korvasi sotilaallisen palvelun antamalla virkoja ja jopa maksamalla palkkoja.⁵⁷

Japanin talouden taantuessa 800-luvulla maassa nähtiin nälkää ja kilpailu elintasosta muuttui yhä väkivaltaisemmaksi. Vuosisadan puoliväliin tultaessa vanhasta *kubunden*-maajärjestelmästä oli käytännössä luovuttu. Suurin osa 800-luvun lopun levottomuuksista tapahtui Kantossa, jonne syntyi ryösteleviä soturijoukkioita. Myös pohjoisilta alueilta pakkosiirrettyjen *emishien* kapinat levisivät koko maahan. Yksi merkittävä taloudellisen taantumun seurauksista oli paikallisen eliitin ja hoviaatelin yksityisten suhteiden tiivistyminen, joka ilmeni esimerkiksi yksityisten verovapauksia nauttineiden *shōen*-tilojen⁵⁸ lisääntymisenä. *Shōen*-tilojen ehtona oli alunperin uusien viljelysmaiden raivaaminen, mutta myös muita maita liitettiin *shōen*-tiloihin. Näin keisarillisen hallintokoneiston rinnalle kehittyi yksityisiin suhteisiin ja sopimuksiin perustunut tapa omistaa ja hallita maata. *Shōen*-tiloilla maanviljelijät, paikalliset johtomiehet ja pääkaupungin aateliset tai suuret uskonnolliset yhteisöt vastasivat kukin tahollaan tilan etujen hoitamisesta, ja saivat vastineeksi määrätyn osuuden tilan tuotosta. Kilpailun maasta on esitetty johtaneen myös sotaisten buddhalaisten lahkojen ja soturimunkkien (*sōbei*) ilmestymiseen Heian-kaudella ennen 900-luvun jälkipuoliskoa. Aikaa myöten tilojen hoitoon liittyneet

⁵⁵Farris 1992: 33–80, 113–119; Friday 1992/1995: 11–15; Varley 1994: 2; Hall 1966/1980: 45–101, jossa korostetaan uudistusten vaihteellisuutta ja 130–131, jossa paikallisen eliitin asemasta. Varsijousista katso Friday 1997: 14–15, alaviite 39.

⁵⁶Farris 1992: 81–119; Friday 1992/1995: 42–52; Hall 1966/1980: 132–133; Varley 1994: 3–5. Japanilaiset miekat eivät sinänsä ole valmistusmenetelmänsä puolesta ainutlaatuisia, vaan samankaltaisia terän valmistusmenetelmiä on käytetty myös esim. itäisen Tiibetin alueilla. Ainutlaatuisiksi japanilaiset miekat tekee se taito ja huolellisuus, joilla mahdollisesti muualla kehitettyjä menetelmiä on sovellettu. Katso japanilaisista miekoista Cammann 1962: 132–133.

⁵⁷Farris 1992: 105–113, 119; Friday 1992/1995: 47, 52–56; Friday 1997.

⁵⁸Kiinasta ennen 700-lukua lainattu termi ”*shō*” tarkoitti alunperin aatelisten asumusta tai tilaa. ”*Shōen*” tarkoitti puolestaan mitä tahansa yksityistä maanomistusta, joka sijaitsi muualla kuin pää-

velvollisuudet (*shiki*) muuttuivat yhä selkeämmin omistettaviksi oikeuksiksi tilan tuottoon. *Shiki*-oikeuksia saatettiin myydä, antaa perinnöksi ja jopa jakaa pienemmiksi osuuksiksi, mikä teki *shōen*-järjestelmästä hyvin joustavan. Myös sukukuntien merkitys oli jälleen nousussa, mikä näkyy esimerkiksi keisarihallinnon virkojen muuttumisessa perinnöllisiksi. Erilaisten ryhmittymien ajaessa omia etujaan keisarillisen hallintokoneiston merkitys maan hallinnossa väheni, ja keisariperhekin alkoi kerätä *shōen*-maita vaurautensa turvaamiseksi. 900–1000-luvulla *shōen*-tilojen merkitys syrjäytti perinteisen verojärjestelmän.⁵⁹

Vuonna 901 hovi lisäsi maakuntien kuvernöörien sotilaallisia valtuuksia, ja levottomuudet laantuivat muutamiksi vuosikymmeniksi, kunnes ne jälleen lisääntyivät 930-luvulle tultaessa. Hovin sotajoukkojen johtajiksi nimetyille soturiaristokraateille annettiin virka maakuntien hallinnossa, ja maakuntien päämajojen merkitys sotilaallisen järjestelmän keskuksina vakiintui. Sotureiden palvelukset korvattiin nimittämällä heidät virkoihin ja antamalla heille oikeus osuuteen verotuloista. Pääkaupungin sotavoimat koostuivat pienistä poliisivoimista ja vahvemmista ja paremmin organisoiduista aristokraattien seurueista. Maaseudulla kuvernöörit komensivat henkilökohtaisten seurueidensa lisäksi alaisiaan virkamiehiä ja maakunnan sotilaita. Joukkojen jaottelemisen julkisiin ja yksityisiin on kuitenkin osin harhaanjohtavaa, koska viranhaltijat käyttivät myös henkilökohtaisia seurueitaan virkatehtäviensä hoitamiseen.⁶⁰

Vanhan perinnöllisen soturieliitin rinnalle nousi 900- ja 1000-luvulla uusia soturisukuja. Sukuihin kuulumattomia sotureita uskotaan väheksytyn, koska he eivät tunneneet sotureiden kunnia- ja tapasääntöjä. Nämä varhaiset soturi-ihanteet painottivat sotilaallisten hyveiden ohella sotureiden itsenäisyyttä.⁶¹ Sotureiden ja korkeampien aristo-

tilan yhteydessä. Hallinnollista merkitystä termi sai vasta 800-luvun jälkipuoliskolla. Katso tarkemmin Asakawa 1914: 5, 8; Kiley 1974/1988: 119; Sato 1974/1988: alaviite 8, s. 94–95.

⁵⁹Farris 1992: 120–129; Friday 1992/1995: 72–88; Hall 1966/1980: 101–128; Karasjärvi 1997: 282–284; Kiley 1974/1988. Varhaisista *shōen*-tiloista katso Keirstead 1992: 10–11; Kudō 1983: 2–4; Sato 1974/1988. Soturimunkeista katso Blomberg 1994/1995: 128–132.

⁶⁰Farris 1992: 157–159, 163–172, 177–192; Friday 1992/1995: 56–64; Hall 1966/1980: 129–134.

⁶¹Bushidon synnystä on esitetty erilaisia näkemyksiä ja se on eri perustein ajoitettu eri ajankohtiin. Esimerkiksi Nitobe ja Reischauer mainitsevat bushidon olleen olemassa Kamakura-shogunaatin perustamisen aikoihin, mutta perustelevat näkemystään ainoastaan välillisesti feodalismien synnyn kautta. Eiko Ikegami puolestaan toteaa soturin tien olleen olemassa jo ennen bushido-termin käyttöönottoa varhaisella Tokugawa-kaudella. Ikegami sitoo erityisten kunniakäsitteiden kehittymisen soturiluokan muodostumiseen 800- ja 900-luvulla. William Wayne Farris ajoittaa varhaisella 1100-luvulla kirjattujen kertomusten pohjalta samuraiden kunniatapasääntöjen kehittymisen 900- ja 1000-luvulle. Perustelluimman näkemyksen on esittänyt Paul Varley, joka sitoo tulkintansa soturieetoksen kehittymisestä 900-luvun alkupuolelta lähtien yleistyneisiin sotatarinoin. Nitobe 1905/1997: 6 (Nitobe 1942: 24–25); Reischauer 1956: 42–43; Farris 1992: 173; Ikegami 1995/1997: 47–51, 278–279; Varley 1994: 214 ja passim.

kraattien suhteet olivat yleensä väljiä sopimusjärjestelyitä, jotka toimivat niin kauan kuin suojelija pystyi palkitsemaan soturin. Aikakauden soturit saattoivat palvella samanaikaisesti myös kahta eri herraa.⁶² Muodostuneet soturijoukkio (*bushidan*) olivat eri tavoin järjestäytyneitä yksiköitä, joiden perustana oli vähintään yksi perhe. Ratsujousmiesten lisäksi joukkioihin kuului myös näiden palvelijoita ja vasalleja, jotka niin ikään osallistuivat taisteluihin. Soturit kuuluivat myös keisarihallinnon alaisuuteen. Soturipäälliköillä oli yleensä kuudes hovi-arvo, mikä toi etuoikeuksia rahvaaseen (*bonge*) nähden. Lailliselta kannalta kuitenkin vain hovi-arvon omaavat saattoivat olla samuraita.⁶³

Mahtimiesten 900-luvun puolivaiheilla kokoamien sotajoukkojen taistelijoitten on nähty koostuneen kolmesta eri ryhmästä: sukulaisista, riippuvuussuhteessa olevista sekä itsenäisistä, mutta ei-tasa-arvoisista liittolaisista, jotka taistelivat etupäässä jalkaisin. Kiinalaistyylisten jalkajoukkojen huonosta koulutustasosta ja moraalista johtuen taisteluiden lopputuloksen ratkaisivat yleensä herrastaan taloudellisesti riippuvaiset ratsujousmiehinä taistelleet harvempilukuiset eliittitaistelijat. Tiettyä tarvetta varten koottuja joukkoja oli vaikea pitää koossa pitkään, ja niiden koko saattoi vaihdella jopa päivittäin.⁶⁴

Lähinnä kronikoihin pohjautuvan käsityksen mukaan tyypilliset samuraitaistelut koostuivat eliittiratsujousmiesten välisistä rituaalinomaisista yhteenotoista. Haasteen esittämisen jälkeen soturit ratsastivat vihollisen ryhmitystä tai vastataistelijaansa kohden yrittäen haavoittaa vastustajaansa nuolella. Jalkamiesten tehtävänä uskotaan yleisesti olleen lähinnä ratsumiesten tukeminen, vaikka he mitä ilmeisimmin osallistuivat taistelemaan myös itsenäisemmässä roolissa. Myös 900-luvun alkupuolella yleisissä piirityksissä molemmat osapuolet saattoivat hyvinkin käyttää ratsusotureiden hyökkäyksiä tilanteen ratkaisemiseksi. Yksittäisten sotureiden sankarillisten suoritusten arvostus näyttää kasvaneen entisestään 1000-luvulle tultaessa. Henkilökohtaisten saavutustensa todisteeksi voittoisat soturit leikkasivat irti kukistamiensa miesten päät. Taistelun jälkeen päät laskettiin ja sotureiden saavutukset kirjattiin ylös. Sankarillisuuden ja rituaalinomaisuuden korostamisesta huolimatta myös yllätyshyökkäykset ja tuhopoltot olivat erottamaton osa samuraisodankäyntiä.⁶⁵

⁶²Farris 1992: 172–177, jossa mainitaan kahden eri herran palvelemisesta samanaikaisesti; Friday 1992/1995: 88–93; Hall 1966/1980: 101, 130–140; Varley 1994: 20, jossa todetaan samuraiden palvelleen yleensä useampaa kuin yhtä herraa.

⁶³Farris 1992: 336–339; Friday 1992/1995: 93–101, 112–121. Katso Heian-kauden vasalleista myös Varley 1994: 30–32; Yoshie 1985: 23–28.

⁶⁴Farris 1992: 129–131, 150–154; Varley 1994: 12–17.

⁶⁵Blomberg 1994/1995: 80–89; Farris 1992: 229–233; Ikegami 1995/1997: 97–103; Varley 1994: 25–28, 53–56, 62–63, 73–74, 113.

1000- ja 1100-lukua leimasivat soturisukujen keskinäinen taistelu vallasta ja keskitetyn hallintokoneiston taantuminen. *Shōen*-tilojen määrä lisääntyi entisestään ja niille alettiin 1100-luvulla myöntää verovapauksien lisäksi myös oikeudellinen immuniteetti. Tunnetuimmat soturisuvut olivat Taira ja Minamoto. Tairat ohittivat Minamotot maan mahtavimpina soturiaristokraatteina *Hōgen*-sodan (1156) ja *Heiji*-välikohtauksen (1159) myötä ja kehittivät vuodesta 1160 alkaen omia sotilaallisia instituutioitaan, joista merkittävimpiin kuului koko maan kattanut vasallijärjestelmä. *Hōgen*-sotaa käsittelevistä kertomuksista löytyvät myös ensimmäiset maininnat samuraiden pyrkimyksestä välttää häpeällistä kuolemaa itsemurhan avulla. Perinteisesti Tairojen ja Minamotojen väliseksi katsotun *Gempei*-sodan⁶⁶ (1180–1185) aikana Tairat rakensivat sotilaallisen tukialueen Keski- ja Länsi-Japaniin. Tätä sotaa on pidetty vedenjakajana, siirtymänä soturihallintoon, mutta sotilaalliselta kannalta jatkuvuus on muutosta huomattavampaa. Suurin osa taisteluista käytiin muutaman sadan ratsumiehen välillä, ja taistelukuvauksissa henkilökohtaisen urheuden merkitys on korostetussa asemassa. Joukot nostettiin ja varustettiin entiseen tapaan. Uskollisuussuhteiden ylläpitämisen lisäksi maakuntien päämajojen hallussapitäminen oli keskeistä sotilaallisen menestymisen varmistamiseksi.⁶⁷

Gempei-sodassa voittajaksi selvisi kuitenkin Minamoto no Yoritomo (1147–1199), joka lopulta nimitettiin kaikkien satureiden päälliköksi eli shoguniksi (*shōgun*) ja joka perusti hovista erillisen sotilashallinnon (*bakufu*⁶⁸) Kamakuraan. Yoritomo säännönmukaisti ja yleisti läänittämiskäytäntöä nimittämällä vasallejaan (*gokenin*) sotilaskuvernööriin (*shugo*) ja sotilasvoudin (*jitō*) virkoihin laajentaen täten ryhmittymänsä maanlaajuiseksi organisaatioksi. Keskeisimmäksi bakufun tehtävistä nousi maanhallintoon liittyvien kiistojen ratkominen. Hallintokoneistonsa virkamiehiksi bakufu värväsi oppi-

⁶⁶Nimitys *Gempei* (Genji vs. Heike tai Minamoto vs. Taira) on tuntemattoman kirjoittajan myöhempi yksinkertaistus monisyisemmälle tapahtumasarjalle, jota aikalaiset kutsuivat maanlaajuiseksi (*tenka*) kuohunnaksi tai ajanjaksojen mukaan *Jishōn* ja *Bunjin* sodiksi. Mass 1985: 17, alaviitteet 25 ja 26, s. 201.

⁶⁷Farris 1992: 252–289, 297–304, jossa tulkitaan Tairojen kehittäneen maanlaajuisen vasallijärjestelmän vuodesta 1160 lähtien. Hall 1966/1980: 140–150, jossa Tairojen tulkitaan toimineen pääosin hovijärjestelmän puitteissa. Mass 1985: 17–19, alaviitteet 27–34, s. 202, jossa lähdepohjan hajanaisuuteen ja puutteisiin viitaten kyseenalaistetaan soturisukujen selkeärajaisuutta ja luonnehditaan konfliktia paikallisten kahakoiden kasaantumaksi. Varley 1994: 49–50, 78–82, 93–98, 100–101, 105, jossa *Hōgen*-sodasta ja taistelukuvauksista ja jossa kiistetään Tairojen organisoituminen ennen *Gempei*-sotaa. *Shōen*-tilojen oikeudellisesta immuniteetista katso Kudō 1983: 1. Itsemurhakäytännöstä katso Ikegami 1995/1997: 95–96, 103–113; Varley 1994: 40, 64–66, 175–177.

⁶⁸Japaniin sana *bakufu* on lainattu kiinasta, jossa sillä oli alunperin kaksi merkitystä: Tang-keisarin läheisempien palatsivartioston (japaniksi *konoe fu*) päämaja ja sotaretkellä olevan kenraalin (*shōgun*) päämaja. Sotilashallitusta ja -hallintoa tarkoittamaan sanan merkityssisältö laajeni vasta To-

neita ei-sotureita ja vähämerkityksisempien soturisukujen edustajia, joilla oli yleensä läheisiä henkilökohtaisia suhteita bakufun johtoon. Kamakura-bakufua voidaan luonnehtia pitkälti henkilökohtaisiin siteisiin perustuneeksi alueellisten voimasuhteiden säätelemiseen keskittyneeksi hallinnoksi, joka toimi rinnan Kioton hovin kanssa.⁶⁹

Sotilashallitsijoiden valta kasvoi Kamakura-kaudella (1185–1336), ja sotuaristokratia alkoi hankkia vaikutusvaltaa hovi-aristokratian kustannuksella. Tämä kehitys oli voimakkainta itäisellä Kanton alueella. Kuollessaan Yoritomo ei jättänyt täysi-ikäistä perijää, mikä mahdollisti sijaishallitsijoiksi nousseiden Hōjōjen vallan lisääntymisen. Bakufun ja ex-keisari (*in*)⁷⁰ Go-Toban (1180–1239, keisarina 1183–1198) valtakamppailu sekä paikallisten sotureiden tyytymättömyys ja maannälkä johtivat vuonna 1221 *Jōkyū*-sotaan, jota pidetään tärkeänä rajapyykkinä soturivallan lisääntymisen kannalta. Suurimmat sodan aiheuttamista muutoksista eivät kenties koskeneet aivan ylintä päättäjien luokkaa vaan hieman alempia mahtimiehiä. Sodan monimutkaisuutta kuvastaa osaltaan se, että Go-Toban joukoissa taisteli myös useita bakufun vasalleja. Tänä aikana soturi-luokan itsetunto ja lukumäärä kasvoivat, ja sotilasvoutien valta maahan lisääntyi. *Jitō* muuttuivat voudeista isänniksi, jotka saattoivat läänittää omistuksiansa alaisilleen. Omaisuuskäsitteiden muuttuessa julkiset maat katosivat ja esikoisoikeus yleistyi. Perimyskäytännön kehittyessä myös sukulaisuussuhteiden merkitys muuttui, kun sukulinjat eriytyivät selkeämmin toisistaan.⁷¹

Japanin sotilaallinen järjestelmä ja sotureiden yksilöllinen taistelutapa jou-tuivat koetukselle kurinalaisia ryhmätaktiikoita käyttäneiden mongolien hyökätessä Poh-

kugawa-kaudella ja Kamakura-bakufusta alettiin puhua vasta vuonna 1887. Mass 1985: 14–17, alaviitteet 2–24, s. 200–201.

⁶⁹Hall 1962/1974: 166–168; Hall 1966/1980: 150–158; Ishii 1985: 8–12; Karasjärvi 1997: 284–287; Mass 1979: 3–10, 61–159, jossa keskitytään bakufun oikeusjärjestelmään ja sen kehittymiseen; Mass 1985: 19–21, 24–30, alaviitteet 35–37, 45–75, s. 202–205, jossa korostetaan uudistusten vaihteellisuutta; Yoshie 1985: 15–23, 25–29. Kamakura-bakufun virkamiehistä katso Goble 1985.

⁷⁰Termi ”*in*” tarkoittaa itse asiassa ”luostariin vetäytyneitä keisaria”, mutta termi ”ex-keisari”, jota myös Olavi K. Fält käyttää (Fält 1994: 51), on kömpelyydestään huolimatta tässä yhteydessä selkein ja ytimekkäin suomenkielinen ilmaisu. Kai Niemisen käyttämät ilmaisut ”vallasta vetäytyneet keisari” ja ”vallasta väistynyt keisari” (Nieminen 1994: 317, 319, 321) ovat harhaanjohtavia, koska keisarin virasta luopumisen taustalla oli nimenomaan pyrkimys päästä kiertämään sijaishallitsijoiden määräysvalta. Ilmaisut ”luostariin vetäytyneet keisari” ja ”entinen keisari” saattaisivat mahdollisesti tulla kyseeseen joistakin muista ex-keisareista puhuttaessa, mutta *Jōkyū*-sotaa ei johdettu hiljaisesta luostarista eikä keisarikautta voida pitää varsinkaan Go-Toban kaltaisen johtajan uran huippuna.

⁷¹Hall 1962/1974: 168–171; Hall 1966/1980: 163–166, 179–190; Keirstead 1992: 14–17; Ishii 1985: 5–8. *Jōkyū*-sodasta katso Mass 1979: 10–58, jossa sivuilla 18–27 Go-Toban joukkojen koostumuksesta; Mass 1985: 22–24, alaviitteet 42–44, s. 202–203; Yoshie 1985: 29–33. Perimyskäytännön ja sukulaisuussuhteiden muuttumisesta katso Horii 1974/1988: 191–193; Ikegami 1995/1997: 123–127; Mass 1989.

jois-Kiushulle vuosina 1274 ja 1281. Molemmat maihinnousuyritykset epäonnistuivat, mutta samuraiden sotataidon sijasta tavataan korostaa japanilaisten kannalta sopivasti ajoittuneiden hirmumyrskyjen, ”jumalaisten tuulien” (*kamikaze*), osuutta tapahtumien kulkuun. Maakuntien päämajat toimivat näidenkin yhteenottojen aikana japanilaisten sotilaallisen järjestelmän keskuksina. Saatuaan tuntumaa mongolien taistelutapoihin japanilaiset varautuivat toiseen yhteenottoon muun muassa linnoittamalla maihinnousulle alttiita rantoja ja suuntaamalla lisää miehiä uhanalaisten alueiden puolustukseen. Myös japanilaisten taistelutavat alkoivat muuttua. Ratsujousitaistelun merkitys väheni ajan myötä ja jalkaisin käyty lähitaistelu yleistyi. Jousista ei luovuttu, mutta miekkojen, keihäiden ja naginatojen (pitkävärtinen ase, jossa noin puolitoista metriseen varteen on kiinnitetty miekanterä) käyttö muuttui tärkeämmäksi. Mongolisodat aiheuttivat voitosta huolimatta myös tyytymättömyyttä bakufua kohtaan. Sotilashallinto käytti sodan uhkaa perusteena erityisten verojen keräämisen jatkamiseen, ja toisaalta torjuntavoitto maahantunkeutujia vastaan ei tuonut saalismaita sotureille jaettavaksi. Lisäksi Hōjō-suku lujitti valtaansa suosimalla lähipiiriään tärkeiden *shugo*-virkojen jakamisessa, mikä niin ikään lisäsi vastustusta bakufua kohtaan.⁷²

Keisari Go-Daigo (1288–1339, keisarina 1318–1339) kokosi vuonna 1331 kannatusta avoimeen taisteluun Hōjōja vastaan, ja onnistuikin palauttamaan keisarivallan lyhyeksi aikaa. Tämän Kemmu-restauraation (1334–1336) jälkeen keisarihallinnon voikin kuitenkin katsoa syrjäytyneen lähinnä pelkäksi keulakuvaksi. Ashikaga Takaujin (1305–1358) vuonna 1338 Kiotoon perustaman Muromachi-bakufun aikana soturien vallan on tulkittu lisääntyneen suhteessa muihin ryhmiin. Muromachi-bakufu hallitsi provinssieja *shugo*jen välityksellä. Ajan myötä sotilaskubernöörit muuttuivat itsenäisemmiksi. Keskiössä Japanissa bakufun virkamiehet olivat shogunin sukulaisia tai läheisiä vasalleja, jotka vannoinvat uskollisuutta shogunille. Kanton alueella ja Kyushulla *shugot* olivat itsenäisempiä, ja heitä valvomaan nimettiin shogunaatin korkeampia viranhaltioita. *Shōen*-järjestelmä piti yllä perinteisiä auktoriteetteja. Kioton alueen ulkopuolella voimakkaat paikalliset soturit (*kokujin*), jotka olivat nimellisesti *shugo*jen alaisia, rakensivat kuitenkin omia tiluksiaan murentaen *shōen*-järjestelmää. Myös paikallisten *shugo*jen itsenäinen vaikutusvalta kasvoi Muromachi-bakufun loppua kohti. Kioton alueella *shōen*-järjestelmä säilyi kuitenkin kauemmin.⁷³

⁷²Cook 1993: 54–59; Farris 1992: 328–335; Varley 1994: 160–162. Mongolisotien taloudellisista ja poliittisista seurauksista katso lisäksi Hori 1974/1988.

⁷³Arnesen 1985; Gay 1985: 49–50, 60, alaviitteet 1–2, 42 s. 212, 214; Hall 1966/1980: 191–208; Ikegami 1995/1997: 121–123. Kanton ja Kyushun hallinnosta katso Harrington 1985.

Sotilaskuvernööreistä tuli alueellisia herroja 1300-luvun loppuun mennessä. *Shugo*illa oli kuitenkin vain osa virkamaistaan suorassa henkilökohtaisessa valvonnassaan, ja he joutuivat kamppailemaan jatkuvasti vaikutusvallasta paikallisten sotureiden (*kokujin*) kanssa. Rauhattomissa oloissa linnoittaminen yleisty, ja varustusten paikaksi valittiin yleensä helposti puolustettavia maastokohtia. Sodankäynnissä piiritysten ja joukkotaisteluiden merkitys korostui. Osa sotureista oli myös suoraan shogunin omia vasalleja ja siten *shugo*jen valtaoikeuksien ulkopuolella. Näin Kamakura- ja Muromachi-shogunaatit kuin *shugotkin* kilpailivat sotureiden häilyvästä lojaliteetista maanhallintaoikeuksia takaamalla ja sotureita palkitsemalla. Tarve palkita sotureita liittyi siihen, että shogunaatit olivat pitkälti yksityisiä valtarakennelmia, joilla ei ollut käytössään vakituista armeijaa. Soturit koottiin aina tiettyä tehtävää varten ja palkittiin onnistuneista suorituksista. Tehtävän loputtua joukot kotiutettiin ja koottiin sitten uudestaan seuraavan tarpeen ilmetessä. Joukkojen kokoamisen ja palkitsemisen on tulkittu olleen perustekniikka kannatuksen rakentamiseen, koska se jatkuvasti vahvisti perustavanlaatuista herran ja vasallin välistä suhdetta. Sotureiden välisiä siteitä rakennettiin myös avioliittojen kautta. Lisäksi shogunit saattoivat lujittaa kannatustaan myös myöntämällä tärkeimmille vasalleilleen erilaisia etuoikeuksia esimerkiksi verojen maksuun liittyen.⁷⁴

Shugot laajensivat valtapäijerejään pitkin 1400-lukua, mutta samalla niiden hallitseminen hankaloitui, koska entistä laajemmilla mailla vaikutti myös entistä laajempi paikallinen oppositio, joka saattoi ilmetä esimerkiksi samuraiden ja/tai talonpoikien paikallisina tai alueellisina yhteenliittyminä (*ikeki*). Lopulta *shugo*jen valtapäiirit hajosivat vuosisadan vaihteeseen tullessa paikallisten mahtimiesten hallitsemiseksi osiksi. *Ōnin*-sodan (1467–1477) myötä alkoi yhtämittaisten sisällissotien kausi (*sengoku-jidai*), joka jatkui aina 1600-luvun alkuun. Kauden alussa paikalliset mahtimiehet, joista voimakkaimpia kutsuttiin daimioiksi (eli kirjaimellisesti ”suuriksi nimiksi”, *daimyō*⁷⁵), alkoivat väkivalloin rakentaa alueellisesti yhtenäisiä valtapäijerejään romuttaen lopullisesti *shōen*-järjestelmän 1400-luvun loppuun mennessä. *Shōen*-järjestelmän hajotessa kylistä alkoi muodostua maaseudun hallinnollisia ja sosiaalisia perusyksiköitä. *Shiki*-oikeuksien kirjo korvautui maa-oikeuksien jaottelulla omistusoikeuteen (*ryō*) ja hallinto-oikeuteen (*chigyō*) daimioiden jakaessa kyliä läänityksinä (*chigyōchi*) vasalleilleen (esim. *kamon*, *ichizoku* tai *shōke*), jotka vahvistivat uskollisuutensa kirjallisella valalla (*seimon*) tai sopimuksella (*seishi*). Daimioiden alaiset koos-

⁷⁴Arnesen 1985: passim; Harrington 1985: 71 ja passim; Hall 1962/1974: 171; Hall 1966/1980: 201, 209–233; Varley 1994: 167, 172–175, 177–178, 185–192.

⁷⁵Termi tarkoitti alunperin suurta maanomistajaa erotukseksi pienemmistä maanomistajista (*shōmyō*). Duus 1969/1993: 63; Hall 1966/1980: 114, jossa termin ”*myō*” alkuperäisestä merkityksestä.

tuivat luotettavammista seuralaisista ja itsenäisemmistä maakunnan miehistä, mutta daimioiden vallan lujittuessa alaisten oikeudet ja velvollisuudet yhtenäistyivät. Sekasortoisissa oloissa myös linnarakentaminen kiihtyi. Varustukset olivat yleensä mahtimiesten asuusten lähellä sijaitsevia pakopaikkoja, mutta daimioiden päälinnat olivat suurempia sotilaallisia keskuksia.⁷⁶

Erityisesti 1500-luku oli sekasorron aikaa, jonka suhteen on vaikeaa määrittellä sitä, ketkä olivat samuraita. Myös uskonnolliset yhteisöt joutuivat sopeutumaan aikakauden sekasortoisuuteen esimerkiksi rakentamalla linnoitettuja temppelikaupunkeja (*jinaimachi*) sekä tukeutumalla enenevässä määrin paikallisten mahtimiesten lahjoituksiin. Sodankäynti muuttui entistä tehokkaammaksi, ja yksilöllisen taistelutavan merkitys väheni entisestään muun muassa eurooppalaisilta kopioitujen ampuma-aseiden käyttöönoton myötä. Yksi menestyksekkäimmistä sotapäälliköistä oli Oda Nobunaga (1534–1582), joka onnistui alistamaan valtaansa keskisen Japanin. Muun muassa Nobunagan käyttöönottamien uudistusten myötä japanilaisen sodankäynnin on katsottu muuttuneen jopa tyystin uudennlaiseksi. Armeijat olivat suurempia kuin koskaan aikaisemmin, ja ne koostuivat suurelta osin värvätyistä talonpojista. Sotilaalliselta kannalta samuraita alettiin kutsua niin ratsu-, jousi- kuin jopa jalkamiehiäkin. Toisaalta entisestä eliitistä tuli uusien joukkojen upseereita, ja toisaalta myös joukkoihin värvättyjä talonpoikiakin alettiin kutsua samuraita (*jizamurai*). Tämän seurauksena uudelleen rajautunut soturiluokka oli sisäisesti jakautunut. Ylempien samuraiden asema itsenäisinä maanhaltijoina heikkeni kyläyhteisöjen vastustuksen ja daimioiden vallan lujittumisen seurauksena. Myös linnoitusarkkitehtuuri muuttui, ja alettiin rakentaa entistä suurempia linnoituksia, joissa otettiin huomioon tuliaseiden vaikutus.⁷⁷

1500-luvun jälkipuoliskon sotien seurauksena myös daimiot alkoivat menettää itsenäisyyttään, kun Toyotomi Hideyoshi (1536–1598) ja Tokugawa Ieyasu (1542–1616), onnistuivat alistamaan paikalliset herrat ja muut yhteisöt valtansa alle sekä nujer-

⁷⁶Berry 1982: 26–27; Nagahara 1985; Hall 1962/1974: 171–172; Hall 1966/1980: 203–206, 238–264, jossa myös linnoista ja maanhallinnan muutoksista; Ikegami 1995/1997: 127–138, jossa myös *ikki*-yhteenliittymistä ja kylien merkityksen noususta. *Ikki*-yhteenliittymistä katso myös Davis 1974/1988; Hall 1981: 11–13; Karasjärvi 1997: 291–292.

⁷⁷Berry 1982: 29–34; Birt 1985: erit. 372, 376–380. Linnoitetuista temppelikaupungeista katso Hauser 1985: 156, alaviitteet 12–16, s. 243. Tuliaseista katso Boxer 1931, jossa tarkastelu keskittyy tykistöaseisiin, ja niiden vaikutus japanilaiseen sodankäyntiin arvioidaan vähäiseksi; Hurst 1998: 38–40; Ikegami 1995/1997: 138–148, jossa myös samuraiden aseman muuttumisesta; Keegan 1993: 42–45; Parker 1988/1996: 140–145, alaviitteet 77–85, s. 230–233; Perrin 1979/1994. Tuliaseiden vaikutusta sodankäyntiin tarkastellaan lisää VI luvussa. Katso myös Hall 1966/1980: 259–261, 264–277, jossa uskonnollisten yhteisöjen ylläpidosta sekä esimerkki 1500-luvun sodankäynnistä.

tamaan *ikki*-yhteenliittymien vastarinnan, viimeistellen siten Oda Nobunagan aloittaman työn. Yrittäjä Hideyoshi kahteen otteeseen alistaa Kiinankin johtamalla joukkonsa sotaretkelle Koreaan (1592, 1597–1598). Kukistettujen daimioiden seuralaisista tuli isännättömiä ”aaltomiehiä”, *ronineita*. Näistä osa muutti takaisin kyliin viljelemään maata jou-tuen luopumaan soturin asemastaan. 1500-luvun lopulla Hideyoshi pyrki rauhoittamaan oloja voimistamalla daimioiden asemaa suhteessa muuhun väestöön esimerkiksi rajoittamalla aseiden hallussapidon daimioiden palveluksessa olevien sotureiden yksinoikeudeksi riisumalla muut väestönosat aseista (*katanagari*). Hideyoshin toimeenpanemassa koko maahan ulottuneessa maanmittauksessa (*Taikō kenchi*) arvioitiin maan tuotto ja vakiinnettiin kylien asema maaseudun perusyksikköinä. Vauraampien samuraiden maanomistus hajaantui, ja he alkoivat muuttaa linnakaupunkeihin hoitamaan virkojansa, jotka sitoivat heitä aiempaa tiukemmin daimioihin. Näin syntyi pohja Tokugawa-kauden (1600–1868) tiukalle luokkajolle, joka eristi samurait omaksi perinnölliseksi säädykseen.⁷⁸

Vielä Tokugawa-kauden alussa daimioiden ja heidän seurueidensa jäsenten suhde perustui henkilökohtaisuuteen ja vapaaehtoisuuteen. Bakufun ja pitkälti autonomisten daimiokuntien (*han*) suhteiden vakiintuessa daimioiden sotajoukkojen organisatio säännönmukaistui, ja kaikkien samuraiden oli muutettava linnoihin, mikä ajan myötä heikensi sotureiden siteitä maaseudulle. Siteitä purki edelleen se, että daimiot muuttivat samuraiden ylläpitotapaa. Nimettyjen kylien verotulojen sijaan maksettiin enenevässä määrin riisistipendejä (*hōroku*). Uskollisuus muuttui muodollisemmaksi, ja daimioista tuli oikeudellisia symboleita. Tokugawa-bakufu lujitti omaa valtaansa Hideyoshin ja aikaisempien *sengoku*-daimioiden käytäntöjä seuraten velvoittamalla daimiot ja heidän perheensä viettämään määräosan ajastaan pääkaupungissa (*sankin kōtai*), rajoittamalla daimioiden sotavoimien koostumusta sekä määräämällä daimiot sotapalveluksen varjolla osallistumaan suurisuuntaisiin rakennushankkeisiin. Olojen rauhoittuminen Tokugawa-kaudella ja soturisäädyn eristäytyminen näkyvät myös esimerkiksi miekkojen koristeellisuuden lisääntymisenä.⁷⁹

⁷⁸Berry 1982: 102–111; Hall 1962/1974: 172–173; Hall 1966/1980: 277–295, 318–323; Hall 1981; Ikegami 1995/1997: 151–155; Susser 1985; Takagi 1985: 59–72; Wakita 1982. Hideyoshin noususta valtaan katso myös Alison 1981. Ieyasun elämästä katso Totman 1983/1990. Kukistettujen daimioiden samuraista katso esim. Birt 1985: 380–381. Linnakaupungeista katso Mc Clain 1980: 274–279.

⁷⁹Fält 1994: 83–92; Hall 1962/1974: 174–175; Hall 1966/1980: 330–423; Ikegami 1995/1997: 155–172, 197–264. Rakennushankkeista katso Hauser 1985. Sotajoukkojen organisaatiosta katso Takagi 1985: 46–56. Hideyoshin politiikasta katso Susser 1985. Miekoista katso Cammann 1962: 134.

Tokugawa-kauden rauha loi maan sulkeutumisesta (*sakoku*) huolimatta edellytyksiä kauppiasluokan rikastumiselle ja vaikutusvallan lisääntymiselle, mikä antoi oman sävynsä nousussa olleelle kaupunkikulttuurille. Samurailuokan suhteellinen asema ja vauraus sen sijaan laskivat samuraiden muuttuessa satureista virkamiehiksi. Samuraietiikka vakiintui bushidoksi, jonka pohjalta samurait saattoivat rakentaa identiteettinsä. Myös samurait nauttivat uudesta kaupunkikulttuurista, jonka erityispiirteisiin kuului muiden muassa samuraiden keskuudessa yleinen, jopa jossain määrin institutionalisoitunut miesten välinen rakkaus, bi-seksuaalisuus. Tokugawa-kausi päättyi kommodori Perryn vierailua (1853) seuranneisiin muutosvaatimuksiin, jotka lopulta johtivat Tokugawa-bakufun lakkauttamiseen vuonna 1867. Samuraistatuksen suomista erioikeuksista viimeinen, oikeus kantaa kahta miekkaa, lakkautettiin vuonna 1876 osana Meiji-kaudella (1868–1912) jatkuneita rajuja uudistuksia.⁸⁰

⁸⁰Samuraiden aseman ja arvomaailman kehittymisestä Tokugawa-kaudella katso Fält 1994: 92–98; Ikegami 1995/1997: 172–176, 267–369; Moore 1969. Samuraiden miesrakkaudesta katso Callahan 1981/1983: 13–14; Miettinen 1993: 22–26, 76; Schalow 1993.

IV SIVILISAATIOHISTORIALLISET FEODALISMIVERTAILUT

Sivilisaatiohistoriallisissa feodalismivertailuissa lähtökohtana on Euroopan keskiaikainen historia, vasallius ja läänitykset, joille etsitään vastineita maailmanhistoriasta. Vertailuissa lähimmin eurooppalaista esikuvaa vastaavaksi kehityskuluksi on nostettu noin 700–1800-lukujen Japani, eikä muita mahdollisia vertailukohteita edes käsitellä uudemmissa vertailuissa.

* * *

Yksi laaja-alaisimmista feodalismivertailuista on yhdysvaltalaisen Rushton Coulbornin toimittama teos *Feudalism in History* (1956), johon on koottu laajan ja arvovaltaisen tutkijajoukon esitykset yhdeksän mahdollisen feodalismitapausten historioista. Tarkasteltavina ovat Länsi-Eurooppa, Japani, Kiina, muinainen Mesopotamia, Iran, muinainen Egypti, Bysantin imperiumi ja Venäjä. Näiden tarkastelujen pohjalta Coulborn rakentaa oman teorian feodalismien roolista maailmanhistoriassa. Edellä esitetyistä vertailijoista teoksessa mainitaan Asakawa, Bloch ja Hintze sekä myöhemmin esiteltävä Sir George Sansom.

Teos alkaa Joseph R. Strayerin ja Coulbornin yhteisartikkelilla ”The Idea of Feudalism”. Kirjoittajien mukaan feodalismi on 1700-luvulla syntynyt abstraktio, joka pohjautuu Euroopan historiaan ja joka aristokratian ja diktatuurin tavoin kuvaa pikemminkin poliittisen hallinnon tapaa kuin yhtä ainutlaatuista järjestelmää. Feodalismi on ensisijaisesti hallintomenetelmä, ei taloudellinen tai sosiaalinen järjestelmä, vaikka se onkin vuorovaikutussuhteessa niihin. Tämän hallintomenetelmän keskeisin side on herran ja vasallin välinen suhde (hallitsija–alainen- tai valtio–kansalainen-suhteen sijasta). Tämä tarkoittaa sitä, että poliittinen toiminta riippuu rajatun yksilöjoukon sisäisistä henkilökohtaisista sopimuksista ja että valtaa käsitellään yksityisen omaisuuden tavoin. Feodaalissa hallinnossa valtatoiminnot ovat vain harvoin eriytyneet. Tärkeitä feodaalisia piirteitä ovat myös soturihengen säilyminen ja sotureiden muuttuminen ajan myötä aristokratiaksi. Feodalismi on sidoksissa maaomaisuuteen, mutta Strayerin ja Coulbornin mukaan tämän painottaminen voi olla harhaanjohtavaa, sillä herran ja talonpojan suhteen erityisen feodaalisuuden määrittäminen on vaikeaa.⁸¹

⁸¹Strayer & Coulborn 1956: 3–6.

Feodalismia voidaan Strayerin ja Coulbornin mukaan tarkastella myös vastauksena haasteisiin, jotka pitkälle organisoituneen poliittisen järjestelmän rappio tuo mukanaan. Tässä mielessä feodalismille suotuisia olosuhteita ovat hallinnon kykenemättömyys suojella alaisiaan, sotilaallisen voiman rajautuminen suhteellisen pienen väestöosan haltuun, aiemman laajan taloudellisen kokonaisuuden hajoaminen tai se, että hajonnut poliittinen kokonaisuus oli rakentunut ilman taloudellista yhtenäisyyttä.⁸²

Tällä tavoin määriteltynä feodalismia esiintyy tyypillisesti maatalousyhteisössä, jonka talous on paikallista. Tällaiselle yhteiskunnalle on Strayerin ja Coulbornin mukaan leimallista myös paikallisten magnaattien esiintyminen. Feodalismille keskeinen vasalliuden kunniallisuus on kirjoittajien mukaan kuitenkin yleensä barbaarista perua. Feodalismia ei myöskään synny ilman herra–vasalli-ryhmän lähes täydellistä sotilaallista monopolia, joka on helpointa saavuttaa uuden taistelutavan myötä varsinkin, jos siihen tarvittavat varusteet ovat kalliita. Feodalismin ironiseksi piirteeksi kirjoittajat näkevät sen, että mitä paremmin se toimii, sitä nopeammin syntyy poliittinen järjestelmä, joka ei enää ole täysin feodaalinen.⁸³

Läntistä Eurooppaa käsittelevässä artikkelissa ”Feudalism in Western Europe” Joseph R. Strayer jatkaa feodalismi-käsitteen pohtimista käydessään läpi Euroopan historiaa. Merkittävin tarkennus feodalismimäärittelyyn on kirjoittajan tapa jakaa eurooppalainen feodalismi kahteen vaiheeseen, joista ensimmäinen alkoi Kaarle Suuren kuoleman jälkeisinä vuosikymmeninä ulkoisten hyökkäysten auttaessa itsenäisten paikallisella tasolla valtaa käyttävien miesten nousua ja toinen 1100- ja 1200-luvun taitteessa hierarkkisten vasallipyramidien muodostumisen myötä varsinaisten feodaalisten instituutioiden merkityksen vähentyessä. Täydellisemmästä feodalismista johtuen Englannin ja Ranskan kehitys lähti uusille urille Saksan ja Italian jäädessä polkemaan paikoilleen.⁸⁴

Myös kirjan Japani-osuudesta vastaava Edwin O. Reischauer käsittelee artikkelissaan ”Japanese Feudalism” feodalismia organisaatiomuotona. Hänen mukaansa Japanin ja Euroopan feodaalisten kokemusten välillä on yksi perustavanlaatuisen ero eli Japanin eristyneisyys muusta maailmasta. Tämän eron kautta Reischauer selittää Japanin feodalismin hitaampaa kehitystä ja esifeodaalisten instituutioiden säilymistä pidempään. Reischauerin mukaan Japanissa oli havaittavissa feodaalisia piirteitä jo 800–900-luvulla, mutta varsinainen feodaalinen järjestelmä syntyi vasta 1100-luvulla, ja siirtyminen täys-

⁸²Strayer & Coulborn 1956: 7–8.

⁸³Strayer & Coulborn 1956: 8–9.

feodalismiin tapahtui niinkin myöhään kuin 1300–1400-luvulla. Esifeodaalisia ilmiöitä olivat Reischauerin mukaan käsitys keskitetystä valtiosta, keisarisuku, hoviaristokratia ja hoviin sidoksissa ollut virkarakenne. Reischauerin mukaan eristäytyminen saattaa myös olla se tekijä, joka mahdollisti japanilaisen feodalismien kehittymisen pitkälle edistyneeseen, tai ehkä pikemminkin rappeutuneeseen vaiheeseen, jolle ei löydy vastinetta läntisestä historiasta.⁸⁵

Reischauerin mukaan feodalismien peruslähtökohdat olivat huomattavan samankaltaisia Japanissa ja Euroopassa. Molemmissa perinnöllistä johtajuutta ja henkilökohtaisia uskollisuussiteitä painottavalle heimo- tai klaanipohjalle järjestynyt kansa joutui edistyneen ja keskittyneen valtiojärjestelmän alaisuuteen.⁸⁶

Japanilaisen feodalismien perusinstituutiot olivat Reischauerin mukaan veroista vapautetut *shōen*-tilat *shiki*-oikeuksineen ja soturijoukkiot, jotka hitaasti yhdistyessään loivat täysin feodaalisen Japanin. Erona eurooppalaisiin kartanoihin Reischauer mainitsee sen, että *shōen*-tilan maat säilyivät hajallaan ilman yhteyksiä kyläyhteisöihin. *Shōen*-tilat saattoivat lisäksi olla huomattavan erikokoisia. Vaikka *shōen*-tilat toimivat taloudellisen järjestelmän perustana, maantieteellinen hajanaisuus ja kaoottiset omistujajärjestelyt estivät niitä toimimasta sotiin järjestelmän pohjana. 1100-luvulla, kuten todennäköisesti esihistoriallisella ajallakin (ennen 600-lukua), soturit olivat paikallisia aristokraatteja, mikä Reischauerin mukaan selittyy Euroopan tapaan pitkälti sotavarusteiden kalleudella. Soturit järjestäytyivät suvuittain ja sukujen välisten pitkäaikaisten yhteyksien ja riippuvaisuussuhteiden kautta.⁸⁷

Reischauer jakaa Japanin feodaalisen historian kolmeen vaiheeseen. Hänen mukaansa feodalismien lasketaan yleensä alkaneen Kamakura-hallinnon perustamisesta vuonna 1185, koska tästä lähtien aina 1800-luvun jälkipuoliskolle asti suurin osa keskushallinnosta oli sotilasjohtajien käsissä. Lisäksi Minamoto-shogunaatin varhaisina vuosina soturijoukkiot yhdistettiin *shōen*-järjestelmään nimittämällä tilojen johtoon *jitō*-vouteja, jotka olivat Minamoto-shogunin henkilökohtaisia seuralaisia (*gokenin*), ja maakuntiin nimitettiin sotilaskuvernöörejä (*shugo*). Reischauerin mukaan Kamakura-kausi ei kuitenkaan vielä ollut japanilaisen feodalismien klassista aikaa, vaan se on parempi tulkita protofeodaaliseksi esivaiheeksi.⁸⁸

⁸⁴Strayer 1956. Katso Strayerin feodalismikäsityksestä myös Nurmiainen 1997a: 48–50; Nurmiainen 1998: 25–26, 32–34.

⁸⁵Reischauer 1956: 26–27.

⁸⁶Reischauer 1956: 28.

⁸⁷Reischauer 1956: 28–31.

⁸⁸Reischauer 1956: 31–33.

Kamakura-shogunaatin kaaduttua vuonna 1333 alkoi pitkä sisällissotien kausi paikallisten soturijoukkoiden kesken. Edeltäjiinsä verrattuna heikkojen Ashikaga-shoguneiden kaudella yhtämittainen sotiminen toi luonnollisesti mukanaan huomattavia muutoksia. 1300-luvun alkupuoliskon ja 1500-luvun jälkipuoliskon välisenä aikana japanilainen feodalismi muuttui suhteellisen nopeaan tahtiin saaden monia paikallisia erityispiirteitä. Tämä kausi oli korkeafeodalismien aikaa, ja siitä on Reischauerin mukaan löydettävissä suurimmat yhtäläisyydet eurooppalaisen feodalismien kanssa. Keskushallinnon puute antoi voimakkaille tilaisuuden ryöväitä heikompia, ja paikalliset aristokraatit alkoivat taistella maidensa hallinnasta. Sosiaalinen kierto oli voimakasta, vaikka sukujuuret säilyivätkin tärkeinä.⁸⁹

Kehitys oli hidasta ja epätasaista, ja menettelytavat vaihtelivat suuresti, mutta 1500-luvulle tultaessa oli jo ilmestynyt vakaita valtapiirejä, jotka olivat yhden herran (*daimyō*) tai mahdollisesti uskonnollisen yhteisön hallussa. Itsenäisten herrojen määrä väheni valtapiirien laajentuessa. Myös perintökäytännön muuttuminen tuki tätä kehitystä. Toinen kauden suurista sosiaalisista muutoksista koski sotureiden asemaa. Suurin osa sotureista oli 1100- ja 1500-luvun välillä menettänyt suoran suhteensa maahan, ja heistä oli tullut daimioiden palveluksessa olevia perinnöllisiä palkallisia virkamiehiä ja upseereita. Reischauer huomioi myös sodankäytännön muuttumisen. Kamakura-shogunaatin kaatumisen jälkeen jalkajoukkojen merkitys nousi ja pääaseeksi tuli keihäs. Myöhemmin seurannut tuliaseiden käyttöönotto kiihdytti tätä yksilölliset soturit kurinalaisiksi ammatilaisiksi muuttanutta kehitystä.⁹⁰

Eurooppalaisten saapuminen Japaniin 1500-luvun jälkipuoliskolla aiheutti Reischauerin mukaan uusia paineita japanilaiselle feodalismille, joka muuttui nopeasti ja perusteellisesti näinä vuosina. Feodaalisten valtapiirien lujittaminen nopeutui, kunnes käytännössä koko Japani oli jaettu niiden kesken. Daimioiden välinen hierarkkinen järjestelmä alkoi muodostua, ja lopulta Toyotomi Hideyoshi onnistui yhdistämään koko maan valtansa alle. Uuden ajan dynaamiset voimat näkyivät myös ulkomaankaupan lisääntymisen piristämän taloudellisen yritteliäisyyden nousuna ja sosiaalisen liikkuvuuden kasvuna. Armeijoiden koot kasvoivat, ja linnojen rakentaminen lisääntyi huomattavasti.⁹¹

Maan yhdistyminen 1500-luvun lopussa ei Reischauerin mukaan kuitenkaan vielä johtanut feodaalisten instituutioiden kaatumiseen, vaan japanilaiset onnistuivat vapauttamaan itsensä ulkomaailman paineista ja pitämään feodaalista järjestelmää

⁸⁹Reischauer 1956: 33–34.

⁹⁰Reischauer 1956: 34–35.

⁹¹Reischauer 1956: 36–37.

pystyssä vielä 250 vuoden ajan. Tätä myöhäisfeodaalista kautta kesti aina keisarivallan palauttamiseen vuonna 1868.⁹²

Hallintohistorian lisäksi Reischauer käsittelee myös uskontoa ja etiikkaa sekä kauppaa ja tuotantoa. Uskontojen suhteen Reischauer toteaa buddhalaisuuden olleen Japanissa lähes samassa asemassa kuin kristinusko Euroopassa. Buddhalaisuus ei kuitenkaan koskaan saavuttanut yhtä määräävää asemaa kuin kristinusko, vaan eettisiä ideoita ammennettiin myös konfutselaisuudesta. Reischauerin mukaan konfutselaisuuden, zen-buddhalaisuuden ja feodaalisen kokemuksen pohjalta nousi ajan myötä erityinen feodaalinen etiikka, joka painotti uskollisuutta, tottelevaisuutta, urheutta ja stoalaista kohtalon hyväksyntää. Tämä eettinen järjestelmä ei korostanut naisten kohtelua, kuten läntiset ritari-ihanteet, vaan painotti voimakasta kunniantuntoa, johon kohdistuneet loukkaukset voitiin hyvittää vain kostamalla tai *seppukulla* eli erityisellä rituaalisella itsemurhalla. Nitoben tavoin Reischauer katsoo, että tämä eettinen järjestelmä oli olemassa jo Minamoto-shogunaatin aikana, vaikka se koottiinkin bushidoksi vasta myöhemmin.⁹³

Feodalismien kausi oli Reischauerin mukaan jatkuvan ja ajoittain nopean taloudellisen kasvun aikaa. Maatalousmaa oli feodaaliluokan hallinnassa, ja kauppa ja tuotanto sovitettiin vallitseviin feodaalisiin instituutioihin. Tämä ei kuitenkaan estänyt kauppiaiden suhteellisen aseman nousua ja soturiluokan velkaantumista Tokugawa-kaudella. Kauppiat hallitsivat siten myöhäisfeodaalisen Japanin taloutta, mutta heidän vaikutuksensa kulttuuriin oli vieläkin huomattavampi.⁹⁴

Feodalismien perintöä käsitellessään Reischauer toteaa, että feodaalinen kokemus ehkä teki Japanissa eurooppalaisten mallien kopioimisen helpommaksi kuin muualla Aasiassa. Yhtäläisiksi piirteiksi Japanin feodalismien viime vaiheiden ja uuden ajan alun Euroopan välillä Reischauer mainitsee seuraavat kuusi tekijää: aristokraattisen soturiperinnön, mikä teki sotilasurasta houkuttelevamman ja värväyksestä vähemmän vastenmielistä kuin mitä se muuten olisi saattanut rivisotilaille olla; kunniakäsityksen; kansallisen tietoisuuden; käsityksen laeista; kapitalististen yritysten kehittymisen feodaalissa ympäristössä; ja sosiaalisen organisaation eli esimerkiksi sen, että japanilainen perhe oli lähellä eurooppalaista, ja sen, että feodalismien myötä kehittynyt primogenituuri synnytti niin kutsutun nuorempien poikien luokan, jonka jäsenet etsivät aktiivisesti paikkaansa yhteiskunnassa.⁹⁵

⁹²Reischauer 1956: 37–40.

⁹³Reischauer 1956: 40–43.

⁹⁴Reischauer 1956: 43–45.

⁹⁵Reischauer 1956: 46–48.

Mahdollisten feodalismitapausten historiaa esittelevien artikkeleiden jälkeen Coulborn vertailee näitä tapauksia toisiinsa Arnold Toynbeelta vaikutteita saaneessa kulttuurimorfologisessa hengessä, jota muiden muassa Tapani Hietaniemi ja Tero Karasjärvi kuvaavat ”teoreettisilta lähtökohdiltaan ongelmalliseksi”.⁹⁶ Tämän vertailun huomattavin tulos on esiteltyjen tapausten luokittelu, jossa päädytään pitämään vain Länsi-Euroopan ja Japanin historiaa täysin feodaalisina.⁹⁷

Yllä mainittu ongelmallisuus liittyy Coulbornin tapaan määrittää feodalismia paikkaa maailmanhistoriassa eli pohdintaan siitä, onko feodalismi vain korkeakulttuurien sykleissä ilmenevä mahdollinen kehityskulku vai voiko feodalismi toimia myös keskeisenä tekijänä kehityksessä primitiivisistä sivistyneisiin yhteiskuntiin. Coulborn pyrkii rakentamaan yleisesti pätevän teorian feodalismia kehityksestä kahdessa vaiheessa barbaareilta saatavan vaikutuksen ja läänitysten nousun kautta suuren imperiumin haamun vaikuttaessa taustalla, imperiumin palauttamisesta yleisemmin tapahtuvana feodalismia vaihtoehtona, kansakuntien roolista imperiaalisissa sykleissä ja noususta feodalismia kautta. Tästä kaikesta Coulborn johtaa teesin siitä, että kaikki taantuneet sivistyneet yhteiskunnat tapaavat nousta ja kansallisen eriytymisen kauden jälkeen yhdistyä jälleen myös poliittisesti.⁹⁸

Tämän hyvin yleisellä tasolla liikkuvan lähestymistavan ongelmallisuus ilmenee selkeästi jo Coulbornin yrityksessä sovittaa Japanin (joka Coulbornin mukaan on parempi esimerkki klassisesta feodalismista kuin Länsi-Eurooppa) historia tähän teoriaan. Esimerkiksi Japanissa barbaarit eivät hyökänneet imperiumin kimppuun, vaan imperiumi tunkeutui barbaarien keskuuteen. Lisäksi Japanin keisarikunnasta itsestään tuli haamu varsinaisen haamuesikuvan löytyessä luonnollisesti Kiinasta, mutta japanilaiset han olivat Coulbornin mukaan vain yksi kiinalaisen yhteiskunnan kansakunnista.⁹⁹

Kaiken kaikkiaan nämä Coulbornin kulttuurimorfologiset teoriakehitykset eivät ole kovinkaan kiinnostavia sotateorian vertailun kannalta, mutta Japanin ja Länsi-Euroopan nostaminen ainoiksi täysin feodaalisiksi tapauksiksi on antanut lisäpontta ritariden ja samuraiden rinnastamiselle.

* * *

⁹⁶Hietaniemi & Karasjärvi 1997: 267. Katso Coulbornin merkityksestä myös Hietaniemi 1997: 16–18; Nurmiainen 1997a: 50–51; Nurmiainen 1998: 33–34.

⁹⁷Coulborn 1956: 185.

⁹⁸Coulborn 1956: feodalismia paikasta maailmanhistoriassa: 252–253, barbaarien merkityksestä ja läänitysten noususta: 188–214, imperiumien haamuista: 236–253, feodalismia vaihtoehtoista: 254–269, kansakuntien roolista: 272–273, teesi: 321.

⁹⁹Coulborn 1956: 197, 199, 239, 246.

L'École des Chartesin professorina toiminut Frédéric Joüon des Longrais (1892–1975) tarkastelee teokseensa *L'Est et l'Ouest: institutions du Japon et de l'Occident comparées* (1958) kootuissa kuudessa vertailussa englantilaisia, ranskalaisia ja japanilaisia kartanoita; lännen ja Japanin feodaalisuutta; keskiaikaisen lännen ja Japanin sosiaaliluokkia; ranskalaista ja japanilaista avioliittokäytäntöä; lasten asemaa Ranskassa ja Japanissa; sekä vanhemmuutta ja perimyskäytäntöä Ranskassa ja Japanissa. Vertailuissa tarkastelun painopiste on Japanin historiassa, jonka suhteen myös lähdeviitteet ovat systemaattisempia kuin Euroopasta puhuttaessa. Edellä esitellyistä vertailijoista Joüon des Longrais huomioi vain Asakawan ja myöhemmin esiteltävistä George Sansomin.¹⁰⁰

Eurooppalaista feodalismia luonnehtiessaan Joüon des Longrais painottaa vasalliuutta ja läänittämistä, jotka kytkeytyvät ammattisotureiden tarpeeseen. Japanilaisen feodalismien kehitystä Joüon des Longrais tarkastelee yksityiskohtaisemmin jakaen sen neljään vaiheeseen, jotka ovat puhtaasti maanherruudellisen järjestelmän hajoaminen (794–1185), ensimmäinen feodaalinen vaihe (1185–1333), toinen feodaalinen vaihe ja hierarkian rakentuminen (1333–1573) sekä ulkoisesti feodaalisissa puitteissa toimiva keskitetty valtio (1573–1868). Japanilaisen feodalismien ominaispiirteiksi Joüon des Longrais mainitsee keisarin ja hovin toiminnan feodaalisen viitekehyksen ulkopuolella, henkilökohtaisten suhteiden ja läänitysten myöhäisen kehittymisen, ja sen, että *precarium-* ja *beneficium-*läänittämiseen rinnastettava *onkyū-*järjestelmä ei ollut yksinomaan sotilaallinen, eikä siinä ole mitään nimenomaisesti feodaalista. Lisäksi Joüon des Longrais huomauttaa *chigyō-*instituution vastanneen hyvin läheisesti lännen keskiaikaisia *saisine-* tai *Genere-*instituutioita, Japanin feodaalisen ajan jakautuneen kahteen vaiheeseen ja feodaalisen hierarkian muodostuneen varsin myöhään, eikä hän näe feodaalisuhteen olleen Japanissa yhtä voimakas kuin lännessä. Japanilaisen vasalliuden Joüon des Longrais kuitenkin esittää olleen analogista länteen verrattuna ja *genzan-*instituution olleen sisällöltään sama kuin miehisiotto, mutta ilman läntisiä muodollisuuksia. Yhtäläisyyksiksi läntisen ja japanilaisen feodalismien välillä Joüon des Longrais näkee kehittymisen maanherruudellisen hallinnon raunioille, sotilaallisen luonteen ensisijaisuuden, *onkyū-* ja *beneficium-*instituutioiden sekä läänitysten vastaavuuden ja lisäksi tietyt feodaaliset yksityisoikeudelliset jäsentelyt kuten esikisoikeuden ja maskuliinisuuden. Eroiksi Joüon des Longrais näkee puolestaan japanilaisen feodalismien henkilökohtaisuuden, feodaalisen sopimuksen puuttumisen, feodaalisen hierarkian kehittymisen vasta myöhään ja sen, ettei tämä hierarkia muodostuessaan

¹⁰⁰Joüon des Longrais 1958.

rakentunut maanherroista. Joüon des Longrais toteaa, että oikeudellisesti katsoen erot ovat huomattavia, mutta sosiaalisissa piirteissä löytyy vaihtelevassa määrin yhtäläisyyksiä. Lisäksi Joüon des Longrais pitää maailmanhistoriallisesti merkittävänä yhteensattumana Henrik II (1154–1189), Filip II Augustin (1180–1223) ja Minamoto no Yoritomon (1147–1199) feodaalisten uudistusten samanaikaisuutta.¹⁰¹

Japanin, Ranskan ja Englannin maanhallintoa tarkastellessaan Joüon des Longrais havaitsee yhtäläisiksi yleispiirteiksi maaseudun pitkälle menevän autonomian, tietyt maahan liittyvät immunitetit ja julkisten toimintojen anastamisen. 700–1200-lukujen *shōen*-tilat, karolinkien suuret tilat sekä ranskalaiset maanherruudet ja englantilaiset kartanot keskiajan jälkipuoliskolla kehittyivät kuitenkin erillään. Samankaltaisiksi piirteiksi niiden välillä Joüon des Longrais mainitsee sen, että ne olivat muodoltaan pysyviä yhtenäisiä maaomaisuuksia, joiden johtajana oli maan ohella alaisia hallinnut herra ja jotka säilyttivät ensisijaisen asemansa eri olosuhteissa. Niillä oli taloudellinen ja oikeudellinen immunitetti, niiden henkilökunnan asema kehittyi perinnölliseksi, ja niiden maat jakautuivat herran ja alustalaisten alueisiin, joskaan Japanissa herra ei hyödyntänyt maitansa suoraan. Lisäksi *shiki*- ja *tenures*-oikeudet vastasivat toisiaan. Eroiksi Joüon des Longrais näkee luonnonolosuhteet, viljelykulttuurit ja niistä johtuen maatalousyhteisöjen erilaisen rakenteen. Euroopassa suuret pellot olivat vain kartanoille tyypillinen tapa hyödyntää yhteisön työvoimaa, ja talonpojat pääsivät hyötymään yhteistyöstä vasta myöhään. Japanissa ei ollut suuria peltoja, vaan kaikki viljelivät omia tilkkujaan, mutta kastelujärjestelmien ylläpidosta hyötyivät kaikki. Lännessä kylät sijaitsivat veden äärellä, mutta Japanissa asutus oli hajanaisempaa eivätkä *shōen*-tilojen maat muodostaneet yhtenäistä aluetta. Lännessä paikallisen herran sali toimi myös hallinnollisena keskuksena, mutta Japanissa karolinkikautta vastanneelta Heian-kaudelta lähtien aristokraattiset maanherrat asuivat pääkaupungissa ja uskonnolliset herruudet olivat keskittyneet suurille temppelille. Japanissa ei ollut varsinaisia herranmaita, mutta hänen edustajillaan ja myöhemmin *jitō*-voudeilla oli herranmaihin rinnastettavia omistuksia. Japanilaiset herrat eivät siis hyödyntäneet maitansa suoraan, vaan ottivat osuutensa tuotosta *shiki*-oikeuksien kautta. Lisäksi talonpoikien asema oli Japanissa vapaampi, ja suhde herraan oli ensisijassa taloudellisten oikeuksien kunnioittamista. Toisaalla Joüon des Longrais kuitenkin mainitsee *nubi*- ja *genin*-ryhmien, joita esiintyi ennen 600-lukua ja 1100-luvun lopulta tai 1200-luvulta 1400-luvulle, vastanneen läntisiä maaorjia. Euroopassa maaorjuus syntyi Joüon des Longraisin mukaan sotuaristokratian

¹⁰¹Joüon des Longrais 1958: 105–166.

ja maanhallinnollisen järjestelmän yhdistyessä. Japanissa tämä yhdistyminen tapahtui Tokugawa-kauden alussa, mutta se ei synnyttänyt maaorjuutta. Myös kartanoiden ja *shōen*-tilojen suhde feodalismiin kehitykseen oli Joüon des Longraisin mukaan erilainen. Euroopassa kartanot kehittyivät yhdessä feodalismiin kanssa, mutta Japanissa *shōen*-tilojen kukoistus ei jatkunut feodalismiin loppuun. Näistä eroista johtuen instituutioista on Joüon des Longraisin mukaan syytä puhua niiden omilla nimillään.¹⁰²

Perhehistoriaa Joüon des Longrais tarkastelee oikeussosiologisesta näkökulmasta kattaen ajallisesti Ranskan perinteet antiikista nykypäivään ja Japanin koko tunnetun historian. Soturivertailujen ja feodalismikeskustelun kannalta keskeisimmät Joüon des Longraisin havainnot ovat se, että feodaaliset herrat puuttuivat alaistensa avioliittoihin niin lännessä kuin Japanissakin, Japanissa sukuinstituutiolla oli voimakas vaikutus ja antiikkiset laajentumaperheet säilyivät pidempään kuin lännessä, jossa kirkon vaikutuksesta pyhitettiin rajatumpi perhe.¹⁰³

Joüon des Longraisin vertailut ovat laaja-alaisia, ja feodalismivertailua lukuunottamatta niissä esitellään vertailukohteet tasapuolisesti. Yhtäläisyyksien rinnalla Joüon des Longrais arvioi myös eroja, ja hänen tapansa korostaa instituutioista niiden omilla nimillään puhumisen tärkeyttä on terve. 1100-luvun lopun Englannin, Ranskan ja Japanin feodaalisten uudistusten nostaminen maailmanhistorialliseksi yhteensattumaksi on sen sijaan varsin omaperäinen näkemys, joka ei syystääkään ole herättänyt vastakaikua myöhemmässä tutkimuksessa toisin kuin monet muut Joüon des Longraisin huomiot.

* * *

Sorbonnessa professorina toiminut Robert Boutruche esittää feodaalisen yhteiskunnan inhimillisen evoluution vaiheeksi teoksensa *Seigneurie et féodalité* ensimmäisessä osassa *Le premier âge des liens d'homme à homme* (1959). Boutruchen mukaan feodaalinen herruus kehittyi vasta maanherruuden jälkeen, eikä siitä voida puhua ilman vasallisopimusta, läänitystä ja partikulaarisille yksityisille siteille perustuvaa sosiaalista ja poliittista organisaatiota. Feodaalista yhteiskuntaa Boutruche luonnehtii puolestaan sotilaalliseksi maatalousyhteiskunnaksi, jonka varallisuus ja toimeentulo perustuvat maahan ja talonpoikien työhön ja jonka tärkein tehtävä lankeaa vasalleille. Feodalismissa riippuvuussiteet korvasivat valtion, ja alistussuhteista tuli hallintoväline.¹⁰⁴

¹⁰²Joüon des Longrais 1958: 92–103, 246, 279–280.

¹⁰³Joüon des Longrais 1958: 320–321, 331–333, 395–397, 447, 478–481.

¹⁰⁴Boutruche 1959: 8–9, 24, 288.

Tällaisen hallintomallin piirteitä Boutruche hakee läntisen Euroopan alueiden ohella muinaisesta Egyptistä, Kaksoisvirtojen maasta, Vähä-Aasiasta, Iranista, Georgian, Armeniasta ja Kiinasta sekä Skandinaaviasta, slaavilaisesta maailmasta (lähinnä Puolasta ja Venäjältä), mongolien keskuudesta, islamilaisesta maailmasta, Bysantista ja Japanista. Boutruchen mukaan feodalismia esiintyi kuitenkin vain keskiajan Euroopassa ja Japanissa.¹⁰⁵ Näkemyksensä ulkoeurooppalaisista feodalismeista Boutruche perustaa tutkimuskirjallisuuden varaan mainiten kirjallisuusluettelossaan Nitoba ja Joüon des Longraisia lukuunottamatta kaikki edellä esitellyt vertailut ja myöhemmin esiteltävän George Sansomin teoksen *Japan: A Short Cultural History* ranskankielisen käännöksen (1938).

Boutruche näkee maanherruuden kehittyneen Japanissa 700-luvulta lähtien perustettujen *shöen*-tilojen myötä. Nämä tilat muistuttavat Boutruchen mukaan pitkälti lännen suuria tiluksia lukuunottamatta veden säätelyyn perustunutta riisikulttuuria, ja ne ylläpitivät aristokratiaa paljolti vastaavaan tapaan kuin samaan aikaan lännessä. 900-luvulta lähtien veri- ja uskollisuussiteisiin tukeutunut samurailuokka oli nousussa aristokratiaa vastaan, ja hallinto kehittyi vasalliuudesta feodaalisuuteen Minamoto no Yoritomon noustessa shoguniksi vuonna 1192. Feodalismi pukeutui Boutruchen mukaan aluksi instituutioksi: henkilökohtaiset siteet muodostuivat lopulta ketjuksi ja palvelut korvattiin jakamalla virkoja, maata tai tuloja, jotka usein muuttuivat perinnöllisiksi. Järjestelmä pysyi uskottavana väärinkäytöksistä seuranneiden takavarikkojen ansiosta. Yhteiskunnaksi feodalismi pukeutui Boutruchen mukaan erityisesti Tokugawa-kaudella.¹⁰⁶

Boutruche rinnastaa Japanin feodalismien varhaisen kehityksen majordomuksien nousuun merovinkivaltakunnan johtoon. Euroopan suhteen Boutruche nostaa feodalismiin siirtymisen rajapyykiksi vuoden 757, jolloin Pipin Pieni alkoi nimittää vasalleita ja katsoo vasallisuuden täydellistyneen Kaarle Suuren aikana, jolloin se institutionaloitui ja siihen liitettiin immunitettejä. Boutruchen mukaan japanilaisten yrityksiä vastaavat karolinkien kokemusten ohella normannien pyrkimykset Etelä-Italiassa ja idän latinalaisissa valtioissa. Japanissa *gokenin*-vasalleilta edellytettiin kirjallista valaa, joka läntisten riittien symbolismista riisuttuna vastasi mieheksiottoa ja uskollisuutta ja joka saattoi olla yhteydessä maan, tulojen tai viran investituuraan. *Jito*-voutien nimittäminen ja *shiki*-oikeuksien jako muistuttaa precariumien antamista karolinkien luostareilta kuninkaan va-

¹⁰⁵Boutruche 1959: 232–234, 280, 296–297.

¹⁰⁶Boutruche 1959: 280–283, 286.

salleille. *Jito*-voutien vähittäinen paikallisvallan omiminen vastaa Ranskan ja Saksan herruuksien ja maaorjuuden syntymistä.¹⁰⁷

1200-luvun lopussa alistussiteet eivät Boutruchen mukaan olleet Japanissa kuitenkaan ohittaneet vaihetta, joka Galliassa saavutettiin 800-luvun alussa. Ashikaga-kaudella (1338–1573) riippuvuuden siteet kehittyivät Boutruchen mielestä kuitenkin siihen pisteeseen asti, että aikaa voidaan verrata lännen 900–1000-lukuun. Suurimman osan 1300-lukua Japanissa oli kahden hallitsijan kriisi. Tässä Boutruche näkee klassisten piirteiden syntymisen uudelleen: keisarikunnan hajoaminen sekä myöhemmin valtion restauraation perustana toimineiden alueellisten yksiköiden ja autonomisten ruhtinas-kuntien muodostuminen kuten lännessä; immuniteettien laajeneminen herruuspiirien alueille; vasallien ja alivasallien hierarkian alku lähtien shogunista, hovin jäsenestä, paikallisesta päälliköstä tai *jito*-voudista, joista oli tullut monien alaisten herra heidän otettuaan entisten omistajien paikan; omaisuuden jakaminen olipa se sitten *shōen*-tiloista tai sen osista leikattu alueläänitys tai *shiki*-oikeuksista muovattu rahaläänitys; sekä lopulta maa-seudun oikeuksien rajoittaminen, joka saattoi mennä orjuuttamiseen asti, vaikka talonpoikaisyhteisöt vastustivatkin sitä. Boutruchen mukaan hallintojärjestelmä oli Japanissa kuitenkin tehottomampi, eikä yleistä lakia tai uskonnollisia rajoituksia ollut, ja näin myös epäjärjestys oli suurempi. Anarkia kiihtyi 1400-luvun jälkipuoliskolla ja ennen kaikkea 1500-luvulla tuhoten monien vanhojen sukujen voitot provinsiaalisen aatelin uusista tulonlähteistä kuten ruusujen sota (1455–1485) Englannissa.¹⁰⁸

Boutruche löytää yhtäläisyyksiä myös ritareiden ihanteista ja samuraiden kunniasäännöstöstä, joka ylisti rohkeutta, uskollisuutta ja itsemurhaan asti menevää uhri-mieltä. Boutruche näkee japanilaisen feodalismien erityispiirteeksi vain yhden herran palvelemisen, joka juontui alaisille asetetusta äärimmäisestä alistumisesta ja joka vaikutti kaikkiin yksityisiin toimiin. Alaiset antoivat valan Japanissa ilman että saivat mitään samanvertaista lupautusta, ja heidän uskollisuutensa tuli olla ehdotonta. Boutruche mainitsee lisäksi, että Japanista puuttui vastavuoroisen sopimuksen ohella feminiininen vaikutus, joka olisi rauhoittanut karkeutta. Tehtyjä valoja kuitenkin rikottiin, mikä Boutruchen mukaan osoittaa että yhteiskunnan käytäntö oli mukautuvainen.¹⁰⁹

Boutruche huomaa eroja myös maalaisluokkien oikeudellisessa asemassa, joka muuttui taloudellisten voimien ja herruudellisen luokan velvoitteiden paineesta. Kauppa Kiinan kanssa väheni 800–1100-luvulla, Japani sulkeutui, ja siellä palattiin maa-

¹⁰⁷Boutruche 1959: 162–165, 283–284, 288.

¹⁰⁸Boutruche 1959: 284–286.

¹⁰⁹Boutruche 1959: 287, 290.

talouteen. Vaihdon ja rahatalouden elpyminen tai kauppiasluokan nousu eivät kuitenkaan pysäyttäneet feodalismia. Boutruchen mukaan myös lännen kokemus 1100–1200-luvulla osoittaa, että nämä tekijät eivät sulje toisiaan pois, vaan että ne voivat yhdistyä. Japanissa feodaalinen hallinto ei kuitenkaan alistanut maalaishenkilöiden statusta kuten lännessä eikä antanut maaherroille oikeudellista valtaa, joka olisi verrattavissa läntisten keskiaikaisten herrojen valtaan.¹¹⁰

Boutruchen mukaan yhtäläisyyksiä Japanin ja Euroopan välillä ei ole syytä liioitella. Huomattava ero kehityskulkujen välillä oli se, että kahden valtokeskuksen rinnakkaiselo jatkui Japanissa aina vuoteen 1868. Japanilainen feodalismi rakentui hitaammin ja myöhemmin kuin läntinen, ja tämä tapahtui inhimillisessä ympäristössä, johon roomalainen perinne ei vaikuttanut, ja ilman hyökkäyksiä, jotka muistuttaisivat germaanien retkiä lännessä. Kiinan sivilisoivaa vaikutusta 800-luvulle asti Japanissa voidaan Boutruchen mukaan kaikki varaukset huomioiden kuitenkin verrata Rooman vaikutukseen antiikin Galliassa. Lisäksi Boutruche kehottaa huomioimaan myös korealaisten muuton Japaniin ajanlaskumme ensimmäisinä vuosisatoina, sekoittuneiden populaatioiden muovautumisen ja epätasaisen kehityksen, joka erotti primitiivisen Honshun muusta Japanissa. Boutruche näkee tässä ihmisten ja mentaliteettien sulautumisessa pientä samankaltaisuutta siihen kehitykseen, joka lännessä johti feodalismiin.¹¹¹

Boutruche korostaa japanilaisen feodalismien olleen paikallinen tuote, mikä osoittaa sen, että sosiaalinen ja poliittinen hallinto voi toistua eri aikaan ja eri paikassa ilman, että sen taustalla vaikuttavat voimat välttämättä olisivat samanlaisia. Huippunsa saavuttaneessa japanilaisessa feodalismissa johtajisto, instituutiot sekä uskollisuuden ja rohkeuden hyveet muistuttavat läntisiä vastineitaan. Ne olivat kuitenkin enemmän rinnakkaisia kuin samankaltaisia muotoja.¹¹²

Coulbornin tapaan Boutruche nostaa Japanin Euroopan rinnalle ainoiksi feodaaliseksi yhteiskunniksi. Coulbornista poiketen hän ei kuitenkaan lähde rakentamaan pitkälle menevää teoriaa feodalismien roolista maailmanhistoriassa. Kaiken kaikkiaan Boutruchen esitys on varsin tasapainoinen ja huomioi pitkälti myös alueellisia eroja kehityksessä.

* * *

¹¹⁰Boutruche 1959: 288–290.

¹¹¹Boutruche 1959: 283, 289.

¹¹²Boutruche 1959: 291.

Feodalismin maailmanhistoriallista roolia pohtii myös brittimarxisti Perry Anderson, joka käsittelee japanilaista feodalismia teosparinsa *Passages from Antiquity to Feudalism* ja *Lineages of the Absolutist State* (molemmat 1974) jälkimmäisen osan johtopäätösluvussa sekä sitä seuraavassa liitteessä ”Japanese Feudalism”. Tarkastelunsa Anderson rakentaa tutkimuskirjallisuuden varaan. Edellä esitellyistä vertailuista hän huomioi Hintzen, Blochin, Coulbornin ja Joüon des Longraisin tutkimukset sekä myöhemmin esiteltävän George Sansomin teoksen *A History of Japan, 1334–1615* (1961). Historiallisen materialismin perinnettä seuraten Anderson määrittää feodalismin ensisijaisesti tuotantotavaksi, mutta sisällyttää Marxiin tukeutuen määritelmäänsä taloudellisten piirteiden lisäksi oikeudellisia, poliittisia, sotilaallisia ja ideologisia piirteitä. Suurmaanomistuksen, talonpoikien alhaisen tuottavuuden ja ylijäämän etupäässä totunnaisiin ei-taloudellisiin keinoin tapahtuvan keräämisen ohella feodalismiin kuuluu Andersonin mukaan tyypillisesti oikeudellinen maaorjuus ja talonpoikia suojeleva aateline luokka, jolla on henkilökohtaista valtaa ja maaomaisuutta ja joka käyttää eksklusiivista lain ja yksityisen oikeusvallan monopolia fragmentoituneen suvereniteetin ja ehdollisen omistuksen leimaamassa poliittisessa ympäristössä. Lisäksi feodalismille tyypillisiin piirteisiin kuuluu aristokraattinen ideologia, joka ylistää elämää maaseudulla. Euroopassa andersonilainen feodalismi syntyi germaanisten ja roomalaisten vaikutteiden synteessä 900-luvulla, laajeni 1000-luvulla ja saavutti huipunsa 1100-luvun lopussa ja 1200-luvulla. Sille löytyy maailmanhistoriasta vain yksi vastine: Japani.¹¹³

Anderson sitoo Japanin feodalisoitumisen perinteiseen hallintohistorialliseen aikakausijakoon. *Taika*-uudistuksen ja *Taiho*-lakien synnyttämä keisarillinen byrokraatia alkoi rapautua 800-luvulla soturiaatelin voimistaessa otettaan maakunnissa. Keisarihallinnon rinnalle nousseet Kamakura- ja Ashikaga-shogunaatit edistivät feodalisoitumista keskitettyjen hallintokoneistojen heiketessä. *Ōnin*-sodan (1467–1477) loputtua maa oli käytännössä jaettu paikallisiin valtapiireihin. Oda Nobunaga, Toyotomi Hideyoshi ja Tokugawa Ieyasu alistivat muut soturiruhtinaat valtansa alle, mutta yhtenäistä keskitettyä valtakoneistoa ei kukaan heistä luonut, vaan alistettujen daimioiden maat säilyivät omina itsenäisinä hallintokokonaisuuksinaan. Tokugawa-kauden hallinnollisen pysähtyneisyyden jälkeen uusi aika koitti Meiji-restauraation myötä.¹¹⁴

Andersonin mukaan japanilaisessa feodalismissa on kaksi ominaispiirrettä, jotka erottavat sen eurooppalaisesta. Toisaalta herrojen ja seuralaisten henkilökohtaiset suhteet olivat Japanissa voimakkaampia kuin seuralaisten ja maan väliset taloudelliset

¹¹³Anderson 1974/1992: 128–130, 147–153, 182; Anderson 1974/1993: 401–413.

suhteet. Toisaalta herrojen ja seuralaisten suhteet olivat myös yksipuolisempia eli suhteeseen ei sisältynyt vastaavaa sopimuksellista elementtiä kuin Euroopassa. Taloudelliseen kehitykseen suhteutettuna feodaalinen hallinto jatkui Japanissa pidempään kuin Euroopassa, ja siirtymä feodalismista kapitalismiin tapahtui ulkoisista vaikutteista johtuen suoraan ilman itsevaltiuden välivaihetta. Meiji-hallintoa Anderson ei nimittäin Leniniin (sic.) tukeutuen laske absoluuttiseksi.¹¹⁵

Andersonin tulkinta japanilaisesta feodalismista on marxilaisesta silauksestaan huolimatta pitkälti yhtenevä aiemmin esiteltyjen tutkijoiden esitysten kanssa. Andersonin tapa hahmottaa japanilaisen feodalismien kehityskaari ei olennaisesti eroa Hintzen, Reischauerin tai Joüon des Longraisin tavoista, vaikka he kaikki jaksottavatkin kehityksen hieman eri tavoin. Maininta japanilaisten herrojen ja seuralaisten suhteen yksipuolisuuden merkityksestä löytyy puolestaan myös Blochilta. Lisäksi vasallien ja maan välisen suhteen heikkous on luettavissa myös Reischauerin tulkinnassa satureiden sosiaalisen aseman muuttumisesta 1100- ja 1500-lukujen välisenä aikana.

* * *

Myös Archibald Lewisille feodalismi tarkoittaa aristokraattista sotilaallis-hallinnollista valtajärjestelmää, joka vuosisatojen ajan näytti edustavan määräävää voimaa niin Pohjois-Ranskassa kuin Japanissakin. Juuri näihin feodaalisiin järjestelmiin hän kiinnittääkin päähuomion tutkimuksessaan *Knights and Samurai: Feudalism in Northern France and Japan* (1974), jossa kootaan laajalti yhteen aiempaa tutkimusta. Edellä esitellyistä vertailijoista Lewis mainitsee Asakawan, Blochin, Boutruchen, Coulbornin ja Joüon des Longraisin sekä myöhemmin esiteltävistä John W. Hallin, Peter Duusin ja George Sansomin. Lewis aloittaa vertailunsa tarkastelemalla niitä maantieteellis-kulttuurisia ympäristöjä, joissa pohjoinen Ranska ja Japani sijaitsivat. Lewis toteaa, että Japani muodosti koko tarkasteltavana ajanjaksona selkeämmin oman erityisen kokonaisuutensa kuin Pohjois-Ranska, mutta hänen mielestään tätä ei kannata korostaa liikaa, koska Japanikaan ei ollut täysin eristäytynyt naapureistaan.¹¹⁶

Merovinki-Ranskan (400–687) ja Heian-Japanin (794–1185) protofeodaalisten tekijöiden samankaltaisuudet ovat Lewisin mukaan silmiinpistäviä. Molemmissa ta-

¹¹⁴Anderson 1974/1993: 435–461.

¹¹⁵Anderson 1974/1993: 412–420, 460–461. Vertaa White, J. 1988, jossa puolletaan Tokugawa-valtion luonnehtimista absolutistiseksi. Whiten näkemyksiä esitellään tarkemmin seuraavassa luvussa.

¹¹⁶Lewis 1974: 9, 11–15.

pauksissa feodaaliset piirteet ilmaantuivat aikaisemman keisarillisen keskusvallan heikennyttä, ja uusien soturijoukkojen johtajat, jotka olivat yhteyksissä toisiinsa yksityisten suhteiden verkostojen kautta, ottivat lopulta keskusvallan käsiinsä. Myös maanhallintajärjestelmät muuttuivat, ja syntyi raskaasti aseistettujen ratsusotureiden luokka, joka syrjäytti aikaisemmat jalkaväkiarmeijat. Lewisin mukaan selkeimmät tapauksien väliset erot olivat siinä, että merovinkien hallintokoneisto oli alusta lähtien suhteellisesti heikompi kuin Japanin hovin, ja siinä, että Japanissa vanhemmat sotilaalliset perinteet katosivat täydellisemmin kuin Pohjois-Ranskassa.¹¹⁷

Karolinkisen Pohjois-Ranskan (687–900) ja Kamakura-shogunaatin (1185–1334) aikana feodalismit alkoivat muotoutua. Molemmissa tapauksissa vasallien määrä lisääntyi ja vasallisiteitä alettiin käyttää myös viranhaltijoiden uskollisuuden vahvistamiseksi. Näiden yhtäläisyyksien ohella Lewis löytää ajanjaksojen välillä myös huomattavia eroja. Ensinnäkin varhaisfeodaalisessa Japanissa sukulaisuussiteet olivat tärkeämpiä kuin Pohjois-Ranskassa, aivan kuten lähes kaikissa muissakin historian vaiheissa. Tärkeämpi ero oli kuitenkin se, että shogunaatti ei koskaan täysin syrjäyttänyt keisarihallintoa. Lisäksi Kamakura-bakufu ei alistanut uskonnollisia yhteisöjä valtaansa yhtä täydellisesti kuin karolinkikuninkaat, joilla oli yllään pyhyiden aura ja jotka johtivat kirkkoa myös organisatorisessa mielessä. Kamakura-bakufulla oli kuitenkin kattavampi valta vasalleihinsa nähden. Euroopassa herra–vasalli-suhde oli vastavuoroinen kun taas Japanissa herran valta oli suurempi. Kamakura-shogunaatti onnistui myös paremmin rauhan ylläpitämisessä kuin eurooppalaiset valtakoneistot.¹¹⁸

Pohjois-Ranskan feodaaliset ruhtinaskunnat (900–1108) ja Japanin Ashikaga-shogunaatti ja sitä seurannut daimiovalta (1334–1568) ovat Lewisin mukaan yhtäläisempiä ajanjaksoja kuin edeltäjänsä. Aikakaudet alkoivat pitkällä kamppailulla keskusvalta, josta suuret magnaatit hyötyivät ottaen kokonaisia maakuntia valtaansa. Tämän jälkeen sekä vanhemmat keskus- että paikallisauktoriteetit menettivät valtansa anarkian levitessä. Linnojen rakentamisen kautta uusi herrojen luokka alkoi dominoida paikallisia alueita käyttämällä uusia vasalliseuralaisia, jotka oli organisoitu eri tavalla kuin ennen. Kaiken tämän keskellä kuitenkin nousi myös kaupallisia keskuksia ja maatalous kukoisti. Erona Pohjois-Ranskaan Lewis mainitsee sen, että Japanissa shogunaatin ja *shugo*jen keskitetty valta säilyi paljon pidempään ja paljon tehokkaampana. Lisäksi Japani oli talou-

¹¹⁷Lewis 1974: 17–27.

¹¹⁸Lewis 1974: 28–39.

dellisesti ja kulttuurisesti edistyneempi vastaten tietyiltä osin lähemmin 1100–1200-luvun Eurooppaa.¹¹⁹

Poliittisen yhdistymisen kaudet Pohjois-Ranskassa (1108–1328) ja Japanissa (1568–1868) alkoivat sodankäynnin tehostumisella suurempien armeijoiden myötä. Keskusvalta ujuttautui myös paikallisten mahtimiesten valtapiireihin. Yhdistymiskehitys johti myös säätyjärjestelmän syntyyn ja soturiluokan sitomiseen keskusjohtoiseen hallintokoneistoon. Tämän kehityksen seurauksena sotureiden kulttuurista erillisidentiteettiä vahvistaneet virtaukset voimistuivat. Näillä kausilla oli Lewisin mukaan kolme erityisen tärkeää eroa: ensinnäkin Japanissa keisarihoivi säilyi edelleen rinnakkaisena auktoriteetin lähteenä, toiseksi voimakas sukupiirre vahvistui entisestään Tokugawa-kaudella ja kolmanneksi Tokugawa-feodalismi oli paremmin organisoitua ja täydellisempää kuin Ranskan kapetinkikuninkaiden feodalismi. Lisäksi oli kaksi muuta tärkeää eroa: Ranskaa ei koskaan haluttu eristää eikä Ranskan aristokratia koskaan saavuttanut ase- ja virkamonopolia. Lewis päätyy siihen, että näiden poliittisen yhdistymisen kausien väliset erot olivat suhteellisen merkittäviä ja tekevät näiden yhteiskuntien rinnastamisen vaikeaksi lukuunottamatta varovaista hyvin yleisellä tasolla liikkuvaa tapaa. Myös näiden kausien jälkeen säilyneet feodalismien jälkimainingit olivat Pohjois-Ranskassa ja Japanissa erilaisia.¹²⁰

Lewisin tutkimuskirjallisuuden varaan rakentama vertailu on varsin kattava ja käsittelee alueiden historiaa huomattavan tasapuolisesti. Feodaalisen kehityksen päälinjojen mukaan rytmitetty historioiden rinnakkainen tarkastelu nostaa esiin feodalismilähestymistavan kannalta yhtäläisimmät kaudet selkeästi esiin ja mahdollistaa myös erojen merkityksen arvioinnin. Keskittymällä historioiden vertailemiseen Lewis onnistuu myös väistämään liiallisen sitoutumisen feodalismiteorioiden viitekehukseen.

* * *

Edellä käsitellyissä vertailuissa päädytään pitkälti yhteneviin lopputuloksiin Japanin historian feodaalisesta kehityksestä. Japanilaisen feodalismien katsotaan alkaneen kehittyä 700- ja 800-luvulla, laajentuneen tai syntyneen vuoden 1185 tienoilla ja olleen täydellisimmillään 1300- tai 1400-luvulta 1500-luvun jälkipuoliskolle. Euroopan historiasta poimittavat rinnastuskohteet ovat sen sijaan vaihtelevampia.

Tärkeimpinä eroina ritareiden ja samuraiden välillä on feodaalisessa viitekehyksessä nähty se, että *shōen*-tilat eivät täysin vastanneet kartanoita ja että Euroopan

¹¹⁹Lewis 1974: 40–56.

¹²⁰Lewis 1974: 57–86.

vastavuoroisen suhteen sijaan Japanissa vasallisuhte oli yksisuuntaisempi. Tätä viimeksi mainittua eroa korostetaan myös Japanin-tutkimuksen näkökulmasta tehdyissä vertailuis-
sa, joita tarkastellaan seuraavaksi.

V JAPANIN-TUTKIMUKSEN NÄKÖKULMASTA TEHDYT VERTAILUT

Japanin-tutkimuksessa esiintyy kaksijakoista suhtautumista ritareiden ja samuraiden yhtäläisyyksiin. Feodalismiin tai hallintohistoriaan keskittyvissä vertailuissa soturit rinnastetaan toisiinsa ainakin hyvin yleisellä tasolla, kun taas uusimmissa samuraitutkimuksissa vertailu joko sivuutetaan tai sitten satureiden eroja päädytään pitämään yhtäläisyyksiä merkittävämpinä.

* * *

Sir George Sansom (1883–1965) sivuaa ritareiden ja samuraiden vertailua ja feodalismia teoksessaan *Japan: A Short Cultural History* (1931, kolmas editio 1952) sekä kolmeosaisessa Japanin historiassaan *A History of Japan* (1958, 1961, 1963). Näissä populaareissa teoksissa Sansom tarkastelee Japanin keskiaikaista historiaa myös feodalismien käsitteen kautta. Tarkemman feodalismivertailuista keskustelemisen hän mieltää asiantuntijoiden tehtäväksi tehden itse vain satunnaisia rinnastuksia ja vertailuja Japanin ja Euroopan välillä. Sansomin teosten alaviitteet ja kirjallisuusluettelot ovat olemattomia, joten erityisesti Euroopan historian osalta on mahdotonta ottaa selville minkäläisen materiaalin pohjalta Sansom vertailunsa tekee. Ainoa Sansomin mainitsema Euroopan feodaalista historiaa sivuava tutkija on Joüon des Longrais, joka julkaisi vertailunsa vuonna 1958.¹²¹

Feodalismilla Sansom tarkoittaa ensisijaisesti uskollisuussiteisiin perustuvaa maanjako- ja hallintojärjestelmää, joka kehittyi toimista, joilla pyritään suojelemaan järjestystä ja omaisuutta silloin, kun edeltävä hallintojärjestelmä on murenemassa. Japaniin *Taika*-uudistusten myötä 600-luvun lopussa kopioitu kiinalaisperäinen järjestelmä onnistui Sansomin mukaan vain hidastamaan feodaalisen järjestelmän luonnollista kehittymistä. Feodalismien pääkomponentiksi Sansom mieltää soturiluokan, jonka taloudellinen perusta on sidoksissa maahan. Ensimmäiset selkeät merkit erillisestä soturiluokasta olivat hänen mukaansa havaittavissa noin vuonna 900, mikä on tärkeä ajankohta myös eurooppalaisia kartanoita muistuttavien *shöen*-tilojen kehityksessä. Sansom tulkitsee feodaalisen lain tulleen käyttöön Yoritomon noustessa valtaan *jitö*- ja *shugo*-virkojen luomisen ollessa ensiaskele byrokraattisten instituutioiden korvaamisessa organisoituneella feodalismilla. Muromachi-kaudella feodaalinen hallintojärjestelmä ajautui anarkian tilaan, jonka Nobunaga ja Hideyoshi lopettivat ase-

Hideyoshin toimiessa feodaalisen hallinnon ja kurin palauttajana. Sansomin mukaan feodaalinen järjestelmä saavutti täysi-ikäisyyden Ieyasun aikana ja huippunsa kolmannen Tokugawa-shogunin, Iemitsun aikana (1622–1651). Samurait muuttuivat viljelijöistä ammattisotureiksi, ja herra–seuralainen-suhteesta tuli läheisempi, konkreettisempi ja vähemmän ideaalinen kuin ennen. Sansom esittää uskollisuussuhteiden ja feodalismien tuhoutumisen syyksi kauppiasluokan nousun ja daimioiden samurailtansa keräämät pakkolainat.¹²²

Yhtäläisyydet japanilaisen ja eurooppalaisen feodalismien välillä ovat ensisilmäyksellä ilmeisempiä kuin erot, ja erityisesti terminologiset vastaavuudet ovat Sansomin mielestä huomiota herättäviä. Hän löytää Japanin historiasta vastineet eurooppalaisen feodalismien sanoille *villa*, *mansus*, *mancipii*, *beneficium*, *honores* ja *commendatio* ja analogioita majordomuksille, kuninkaan tekijöille, kidutuksille ja muille julmuuksille. Sansom nostaa Japanin historian selkeimmäksi erityispiirteeksi sukukuntien merkityksen, joka leimasi Japanin varhaista feodalismia vaikuttaen myös voimakkaasti herra–vasalli-suhteisiin. Lisäksi feodalismia edeltäneet valtio- ja hallitsijakäsitykset olivat Sansomin mukaan Japanissa kehittyneempiä kuin Euroopassa, vaikka Japanin keisarilla ei feodalismien kaudella ollut suoraa poliittista valtaa kuten Englannin ja Ranskan kuninkailla, vaan hän oli kunnian lähde ja kansallisen yhtenäisyyden symboli, pitkälti kuten nykyiset perustuslailiset monarkit.¹²³

Japanilaisen feodalismien synty ei Sansomin mukaan varsinaisesti eroa eurooppalaisesta feodalismista sikäli, että molemmat syntyivät turvaamaan oloja edellisen hallintojärjestelmän hajotessa. Sansom katsoo japanilaisen feodalismien juuret kuitenkin yhdessä suhteessa ainutlaatuisiksi: Galliassa, Saksassa ja Britanniassa yhteiskunnan kehitys kotoperäisistä tekijöistä keskeytyi ja muuttui voimakkaan ulkoisen tekijän eli Rooman sivilisaation vaikutuksesta. Lisäksi eurooppalainen feodalismi on paljon velkaa roomalaiselle kulttuurille. Vastaavasti kiinalaisella sivilisaatiolla oli voimakas vaikutus Japaniin, mutta japanilainen feodalismi ei Sansomin mukaan näytä olevan mitään velkaa kiinalaisille esikuville, vaan sen voidaan monessa suhteessa selittää olleen reaktio ulkoista vaikutusta vastaan sikäli, että se kehittyi lainattujen instituutioiden epäonnistumisesta.¹²⁴

¹²¹Sansom 1931/1987; Sansom 1958/1996; Sansom 1961/1996; Sansom 1963/1998. Feodalismivertailuista keskustelemisesta asiantuntijoiden tehtävänä katso Sansom 1961/1996: 330.

¹²²Sansom 1931/1987: 264, 269, 281–284, 291, 444, 458, 463–464, 468–471, 524; Sansom 1958/1996: 234–236, 339–340, 346; Sansom 1961/1996: 329; Sansom 1963/1998: 76.

¹²³Sansom 1931/1987: 206–210, 274, 289–291, 431; Sansom 1958/1996: 332, 345; Sansom 1961/1996: 340–341; Sansom 1963/1998: 44.

¹²⁴Sansom 1958/1996: 339–340.

Sansom näkee *shōen*-tiloissa paljon yhteistä eurooppalaisten kartanoiden kanssa, vaikka Euroopan kehityskulku oli aikaisempi ja synnyltään hieman eriävä. Niin kartanot kuin *shōen*-tilatkin nauttivat tiettyjä oikeuksia ja immunitettejä, jotka periaatteessa kuuluivat hallitsijalle valtion päänä. Japanissa feodalismi ei Sansomin mukaan kuitenkaan noussut *shōen*-tilojen kehittymisestä vaan hajoamisesta, mikä johti monimutkaisten oikeuksien ja immunitettien muuttumiseen täydelliseksi omistusoikeudeksi. Sansomin lopullinen kanta maaorjuuden esiintymisestä Japanissa jää epäselväksi. Kolmiosaisen Japanin historiansa ensimmäisessä osassa Sansom toteaa *senmin*- ja *ryōmin*-ryhmien olleen maaorjia ainakin käytännössä, mutta toisessa osassa hän kirjoittaa, ettei Japanissa esiintynyt maaorjia tarkentamatta kuitenkaan edellisessä osassa esittämäänsä väitettä.¹²⁵

Samuraiden kunniatapasäännöstö vastaa Sansomin mukaan pitkälti ritariihanteita, vaikka Euroopassa ritariihanteet muodostuivat uskonnollisen kiihkomielisyyden ilmapiiressä, jota ei Japanissa esiintynyt. Yhteisiksi piirteiksi Sansom näkee kuuliaisuuden ohella sen, että suojelu oli sidoksissa vasallin uskollisuuteen, sekä sen, että soturin kunnia oli järjestelmän ytimessä. Japanin ja Euroopan kunniatapasääntöjen erojen Sansom selittää johtuneen pitkälti erilaisista herra–vasalli-suhteista. Euroopassa herra–vasalli-suhde oli yksityinen ja sopimuksellinen, kuten myös Japanissa, mutta Japanissa suhde sai paljon sukulaisuuteen liittyviä piirteitä, herra valvoi tarkasti vasallin yksityiselämää vaatiessa täydellistä ja ehdotonta alistumista, eikä vasalli saanut odottaa palkkiota. Japanissa ei myöskään tunnettu erityisiä velvoitteita naisia kohtaan eikä lunnaskäytäntöä, ja sotavankien tappaminen oli yleisempää kuin Euroopassa. Japanissa antautunut vihollinen saatettiin kuitenkin hyväksyä vasalliksi, vaikka samurait eivät periaatteessa saaneetkaan palvella kahta herraa. Lisäksi Euroopassa vasalli ei välttämättä ollut ritari, mutta Japanissa melkein kaikki vasallit olivat samuraita. 1600-luvulla samurai-ihanteet kiteytyivät abstraktia lojaalisuutta korostaneeksi bushidoksi, jonka Sansom tulkitsee olleen eettinen vastaus yhteiskunnallisiin ongelmiin.¹²⁶

800-luvun lopussa japanilaiset luostarit alkoivat säännönmukaisesti käyttää aseistettuja vartijoita, mikä myöhemmin laajeni armeijoiden käytöksi. Uskonnolliset yhteisöt taistelivat myös keskenään, mutta Sansomin mukaan syynä olivat vain harvoin opilliset kiistat, vaan pikemminkin valta ja omaisuus. Sansom vertaa soturimunkkeja

¹²⁵Sansom 1958/1996: 340. Maaorjien esiintymisestä katso Sansom 1958/1996: 110–111; Sansom 1961/1996: 206.

¹²⁶Sansom 1931/1987: 292–294, 299, 498–504, 517; Sansom 1958/1996: 347, 350, 352, 360–361, 364, 368–369.

kristillisten sääntökuntien maallikkoveljiin, mutta kiistää Japanin uskonnollisten armeijoiden samankaltaisuuden eurooppalaisten uskonsotien armeijoiden kanssa.¹²⁷

Japanin 1300- ja 1400-luvun sotahistorian Sansom näkee monotoniseksi, eikä pidä mitään kampanjaa strategisesti erityisen lahjakkaana. Komentajien nerokkuutta ei Japanissa ylistetty kuten Euroopassa. Osasyynä tähän on Sansomin mukaan ehkä se, etteivät japanilaiset komentajat kirjoittaneet omista teoistaan. 1500-luvulla japanilainen sotataito kehittyi, ja Korean retkien suunnittelu on Sansomin mukaan verrattavissa min-kä tahansa eurooppalaisen sotatoimen suunnitteluun ja valmisteluun.¹²⁸

Sansom esittää muutamia ylimalkaisia vertailuja myös kaupunkien ja kilttojen kehityksestä. Esimerkiksi Sakain kaupunki on Sansomin mukaan joissakin suhteissa verrattavissa keskiaikaisen Euroopan vapaisiin kaupunkeihin. Lisäksi Sansom mainitsee *za*-kilttojen kasvaneen Muromachi-kaudella samassa tahdissa hansaliiton kanssa. Japanin historiansa toisessa osassa Sansom kuitenkin toteaa, että *Za*-killat muistuttivat eurooppalaisia kiltoja vain pintapuolisesti ja ettei Japanissa kehittynyt mitään Hansaa vastaavaa yhteenliittymää.¹²⁹

Japanin ja Euroopan välisten yhteyksien avautuessa ensimmäistä kertaa 1500-luvulla keskitettyt monarkiat olivat Sansomin mukaan Euroopassa korvanneet kukistuneen feodalismien, mutta Japanissa feodalismi oli vasta saavuttanut täyden mittansa, vaikka hallinto oli keskittyneempi kuin koskaan ennen. Bakufu rajoitti feodaalisten linnojen rakentamista ja jopa korjaamista ja vähensi kaupunkien vapauksia toisin kuin Euroopassa. Lisäksi kaupunkilaiselämä oli Genroku-kaudella (1688–1703) eurooppalaisen mittapuun mukaan irstasta, eikä Japanissa myöskään tunnettu synnin käsitettä. Euroopalla ei Sansomin mukaan kuitenkaan ollut 1500-luvulla oikeastaan mitään annettavaa Japanille. Renessanssi periytyi antiikista, ja Japanin kehityksen juuret olivat staattisessa kiinalaisessa kulttuurissa. Momoyama-kulttuurin vertaaminen Euroopan renessanssiin ontuu, koska japanilaisen kulttuurin inspiraationa toimivat feodaalisen yhteiskunnan materiaaliset käsitykset ja humanististen tekijöiden rooli oli suppea. Keskiajan Eurooppaa parempi vertailukohta Hideyoshille löytyisikin Sansomin mukaan ehkä keisari-Roomasta.¹³⁰

Sansomien tulkinta eroaa hieman edellä esitellyistä feodalisminäkemuksista siinä, että Sansom korostaa uskollisuussiteiden ja vasalliuden roolia feodaalisen hallinnon

¹²⁷Sansom 1958/1996: 221–223, 270, 273.

¹²⁸Sansom 1961/1996: 119–120, 122, 352.

¹²⁹Sakaista katso Sansom 1931/1987: 360. Killoista katso Sansom 1931/1987: 362; Sansom 1961/1996: 194.

¹³⁰Sansom 1931/1987: 445, 448, 455–458, 483; Sansom 1961/1996: 370–371, 384.

päättekijöinä maanhallinnon jäädessä hänen käsittelyssään vähemmälle huomiolle. Sansomin osin ristiriitaisia vertailevia huomioita ei kuitenkaan voida pitää kovinkaan järjestelmällisinä, eikä hän niitä sellaisiksi esitäkään.

* * *

Yksi merkittävimmistä japanilaista feodalismia käsittelevistä teksteistä on John Whitney Hallin artikkeli ”Feudalism in Japan – A Reassessment” (1962), jossa pohditaan feodalismien käsitteen soveltuvuutta Japanin historiaan. Edellä esitellyistä vertailijoista Hall mainitsee Asakawan, Blochin, Coulbornin, Reischauerin ja Joüon des Longraisin. Hallin mukaan Japanin historian ja vertailevan historian tutkijat eivät voi sivuuttaa kysymystä siitä, voidaanko feodalismia yleisenä käsitteenä soveltaa Japanin historiaan. Hall esittää kaksi perustelua sille, miksi Japanin tapaus on noussut niin keskeiseen asemaan feodalismikeskusteluissa. Toisaalta Japanin historiasta löytyy useita hämmästyttäviä yhtäläisyyksiä eurooppalaisten feodaalisten instituutioiden kanssa ja toisaalta japanilaiset ja läntiset historioitsijat ovat ristikkäisillä käsiteläinoilla vahvistaneet toistensa näkökantoja koskien japanilaista feodalismia. Japanilaisten tutkijoiden feodalismikäsitteen käytölle on Hallin mukaan tyypillistä varsin yksinkertainen teoreettinen olettaus käsitteen soveltuvuudesta kaikkiin yhteiskuntiin. Hall kritisoikin sitä, että jopa historiantutkimuksessa Japanin ja Euroopan rinnasteisuus on hyväksytty liian helposti samoin kuin tietyt vaiheteoreettiset mallit, joissa feodalismi mielletään ”vaiheeksi”.¹³¹

Hall hylkää sekä yksityiskohtia korostavat että vaiheteoreettiset mallit todeten, etteivät kapeat ja laveat feodalismimääritelmät välttämättä ole keskenään ristiriitaisia. Peilaten varhaisempien teoreetikkojen määritelmiä yhteiskunnallisiin oloihin Hall rakentaa ideaalityypiseksi kuvaamansa määritelmän, jossa toisaalta rajataan keskeiset muuttujat yhteiskunnan eri osa-alueilta ja toisaalta hahmotetaan niitä rajoja, joiden puitteissa nämä muuttujat voivat vaihdella. Poliittisista tekijöistä Hall nostaa tärkeimmäksi herran ja vasallin henkilökohtaisen suhteen, jolla on sotilaalliset juuret. Keskeisiin sosiaalisiin tekijöihin kuuluvat puolestaan aseiden kantaminen sosiaalista luokkaa määrittävänä tekijänä sekä suhteellisen suljettu statusjärjestelmä, jossa tulonjako liittyy läheisesti statushierarkiaan. Läänitys ei Hallin mukaan kuitenkaan välttämättä ole merkittävä tekijä poliittisella ja taloudellisella sektorilla, mutta maahan ja viljelijöihin liittyneiden oikeuksien ja etuoikeuksien jako on, sillä feodalismien taloudellinen pohja on sidottu maahan tai paikalliseen omavaraisuuteen. Myös suora henkilökohtainen suhde maan-

haltijan ja viljelijän välillä on keskeinen tekijä, joka asettaa feodaalisen viljelijän aseman jonnekin orjuuden ja vapaan vuokralaisuuden välimaastoon.¹³²

Hallin mukaan 1500-luvun alun japanilainen yhteiskunta vastasi tätä ideaalityyppistä luonnehdintaa. Herran (*tono*) ja vasallin (*gokenin*) suhde oli lähes samanlainen kuin Euroopassa. Eurooppalaiselle mieheksiotolle (*bommage*) löytyy puolestaan vastine *genzan*-instituutiosta ja vasallivalan vannomista vastasi *seishin* allekirjoittaminen. Lisäksi läänitys oli kutakuinkin sama kuin *chigyōchi*. Merkittävimmäksi eroksi Hall näkee sen, että japanilainen herra käytti laajempia paternalistisia oikeuksia suhteessa vasalleihinsa. Muina eroina Hall mainitsee keisarin hovin ja siviiliaristokratian säilymisen sekä japanilaisen sukuorganisaation, jossa suvun päähaara (*bonke*) on johtavassa asemassa sivuhaaroihin (*bunke*) verrattuna.¹³³

Hall päätyy siihen, että feodalismia voidaan soveltaa Japanin historiaan, mutta hän ei pidä käsitettä mitenkään välttämättömänä Japanin historian kuvauksessa. Hall toteaa, että vaikka Euroopan historiasta peräisin olevia selityksiä ei voi lainata suoraan, on yleisten käsitteiden käyttämisessä se etu, että ne nostavat esiin vertailuun ja syy–seuraus-suhteisiin liittyviä kysymyksiä, jotka muuten kenties jäisivät huomaamatta.¹³⁴

Hallin lähestymistapa feodalismivertailuun on terve. Hän on esitellyistä tutkijoista ensimmäinen, joka tarkemmin pohtii vertailun metodologiaa ja mielekkyyttä sivuavia kysymyksiä. Lisäksi hänen ideaalityyppinen tai ehkä pikemminkin perheyttäiläinen feodalismimallinsa toimii hyvin vertailumittapuuna, koska se mahdollistaa ilmiöiden monimuotoisuuden huomioimisen, vaikka Hall ei itse juurikaan käsittele Eurooppaa.

* * *

Japanilainen oikeushistorioitsija Ishii Ryōsuke tarkastelee japanilaista feodalismia artikkelissaan ”Japanese Feudalism” (1978) ja kirjassaan *A History of Political Institutions in Japan* (1980). Näissä teksteissä Ishii käsittelee feodalismia läntisen Euroopan mallin mukaisena poliittisena järjestelmänä, jolla on sotilaallinen luonne. Ishii hyödyntää lähinnä japanilaista tutkimusta eikä mainitse muita tässä tutkielmassa esiteltäviä vertailuita. Feodalismi on Ishiille ensisijassa herran ja vasallien suhde, mutta fyysinen side, joka sitoo sotureita toisiinsa, on maa tai siihen liittyvät oikeudet. Tämä järjestelmä syntyi Ishiin mukaan silloin,

¹³¹Hall 1962/1974: 140–145.

¹³²Hall 1962/1974: 145–159.

¹³³Hall 1962/1974: 159–162.

¹³⁴Hall 1962/1974: 162–180.

kun herra–seuralainen-järjestelmän inhimillinen aspekti liittyi *onkyū*-järjestelmän maa-aspektiin. *Onkyū*lla Ishii tarkoittaa niitä etuja, kuten läänityksiä, joita herra antoi palkkiona vasalleilleen sotilaspalvelusta. Aidon feodaalisen järjestelmän piirteinä Ishii mainitsee lisäksi satureiden arvojärjestelmän. Japanin olot erosivat kuitenkin läntisen Euroopan sosiaalisista, taloudellisista, poliittisista, ideologisista ja uskonnollisista oloista, joten Ishiin mukaan on luonnollista, että näiden kahden feodalismien alkuperän ja sisällön välillä on eroja. Toisin sanoen Japanin feodalismi on ainutlaatuinen kehityskulku.¹³⁵

Ishii jakaa Japanin feodalismien kahteen vaiheeseen maanhallinnassa ja satureiden välisissä suhteissa tapahtuneiden muutosten pohjalta. Keskiajalla Japanin feodaalisen järjestelmän taloudellisena pohjana toimivat *shōen*-tilat, joiden paikan täyttivät uudella ajalla kylät. Klaanipohjaisen herra–seuralainen-suhteen tilalle kehittyi puolestaan *sengoku*-kaudella *yorioya–yoriko*-järjestelmä, jossa kaikkia herra–palvelija-suhteita pidettiin sukulaisuussuhteista piittaamatta samanlaisina kuin vanhemman ja lapsen suhdetta. Edo-kaudelle tultaessa *yorioya–yoriko*-järjestelmä kehittyi edelleen yksilöllisille suhteille perustuneeksi herruudelliseksi järjestelmäksi (*dominative lord and retainer system*). Näillä perusteilla Ishii kutsuu keskiajan feodalismia *shōen*-pohjaiseksi feodalismiksi (*shōen-teki hōkenseido*) ja uuden ajan feodalismia daimiokunta ja kylä -pohjaiseksi feodalismiksi (*hanson-teki hōkensei*).¹³⁶

Ishii mieltää historian merkittävien, leimaa antavien piirteiden aaltoliikkeeksi (*badō shikan* -teoria), jonka pohjalta jokainen aikakausi voidaan jakaa leimaavan piirteensä kehityskaaren mukaan varhaiseen, keskiseen ja myöhäiseen vaiheeseen. Ishii tulkitsee keskiajan siirtymäksi muinaisesta keisarivallan ajasta uuteen aikaan, jolloin keisarilla ei ollut valtaa. Ishii näkee keskiaikaisen feodalismien perustamisen historialliseksi merkitykseksi sen, että se esti valtion hajoamisen, minkä *shōen*-tilojen kehittyminen olisi saattanut aiheuttaa. Keskiaikainen feodalismi oli Ishiin mukaan kaksijakoista, koska se perustui antiikille ominaisiin järjestelmiin, mutta uuden ajan feodalismi oli monistista alusta lähtien, sillä se pohjautui varhaisempaan feodalismiin, joka oli keskiajan kuluessa menettänyt antiikkiset piirteensä. Aikakaudet erottaa toisistaan lisäksi se, että keskiajalla vallitsi tapaoikeus, kun taas uudella ajalla kirjoitetut lait saivat lisää painoarvoa.¹³⁷

Ishiin jaottelussa varhaiskeskiaika käsittää myöhäisen Heian-kauden (967–1185), jolloin verovapaat *shōen*-tilat kukoistivat ja *bushi*-luokka syntyi maakuntiin muuttaneiden aristokraattien avioituessa paikallisiin sukuihin. Sydänkeskiajalle (1185–1333) siir-

¹³⁵Ishii, R. 1978: 1–2, 29.

¹³⁶Ishii, R. 1978: 2, 5–6, 10, 14, 15–16, 19, 21; Ishii, R. 1980: 31, 40, 54–56, 59, 64.

rytettiin ensimmäisen bakufun perustamisen myötä, jolloin *jitō*-järjestelmän kautta *shōen*- ja herra–vasalli-järjestelmät yhdistettiin poliittisesti. Myöhäiskeskiaika kattaa puolestaan Muromachi-kauden (1333–1467), jolloin *shōem*it ja *shōen*-pohjainen feodalismi rappeutuivat esikoisoikeuden yleistymisen myötä ja *shugot* omivat valtaa maakunnissa.¹³⁸

Uusi aika alkaa *sengoku*-kaudella (1467–1587/1588), jolloin maaherrat sotiivat ja *shōen*-järjestelmä rappeutui entisestään. Tämä kaottinen sisällissotien kausi oli feodalismien kannalta siirtymäaika, joka yhdisti keskiajan uuteen aikaan. Uuden ajan keskivaiheeseen (1587/1588–1742) johtaa Toyotomi Hideyoshin suuri maaudistus (*Taikō-kenchi*, 1582–1598), jonka myötä kylä nousi *shōen*-tilan sijaan maaseudun taloudelliseksi ja sosiaalisesti perusyksiköksi. Edo-kauden alkupuoliskolla daimiokunta ja kylä -pohjainen feodalismi eli kukoistuskauttaan ja feodaalinen kehitys saavutti Ishiin mukaan huippunsa. Edo-kauden jälkipuolisko (1742–1858) muodostaa puolestaan uuden ajan loppuvaiheen, jolloin feodalismi taantui. Maanlaajuisen talouden kehittyessä samurait ajautuivat köyhyyteen, herran ja seuralaisen suhteet löystyivät ja bushien henki haalistui siviilivirkojen merkityksen ja arvostuksen noustessa. Uusimman ajan alussa Meiji-restauraatio loi vuonna 1867 keisarivetoisen feodalismien, jossa keisari johti kaikkia daimioita. Poliittinen feodaalinen järjestelmä lakkasi Japanissa vuonna 1871, jolloin daimioiden maanhallinta lakkautettiin ja prefektuurit perustettiin.¹³⁹

Japanilaisen feodalismien monipolvisen historian kuvaamisen ohella Ishii suhteuttaa sitä eurooppalaiseen feodalismiin. Ishiin mukaan feodalismi kehittyi myös Euroopassa seuralaisjärjestelmän (*Vassallitit*) ja *onkyū*-järjestelmän (*Benefizjalwesen*) yhdistymisestä, mutta lopputuloksesta Ishii löytää kaksi rakenteellista eroa Japaniin verrattuna. Ensinnäkin eurooppalaisen järjestelmän huipulla oli monarkki, kun taas Japanin korkein feodaalinen johtaja oli satureiden päällikkö keisarin pysyessä feodaalisten suhteiden ulkopuolella. Toiseksi siinä missä Euroopan feodaalinen järjestelmä perustui johtajien ja seuralaisten vastavuoroiseen uskollisuuteen, Japanin johtaja–seuralainen-järjestelmässä

¹³⁷*Hadō shikan* -teoriasta Ishii, R. 1978: 2; Ishii, R. 1980: vii–x. Aikakausia erottavista tekijöistä Ishii, R. 1978: 2–3, 13, 21; Ishii, R. 1980: 32.

¹³⁸Keskiajan alkuvaiheesta Ishii, R. 1978: 4–6; Ishii, R. 1980: 32–38. Keskivaiheesta Ishii, R. 1978: 6–13; Ishii, R. 1980: 38–47. Loppuvaiheesta Ishii, R. 1978: 13–14; Ishii, R. 1980: 48–51.

¹³⁹Uuden ajan alkuvaiheesta Ishii, R. 1978: 14–18; Ishii, R. 1980: 54–59. Keskivaiheesta Ishii, R. 1980: 59–79. Loppuvaiheesta Ishii, R. 1980: 79–89. Artikkelissa Edo-kauden feodalismia käsitellään yhtenä kokonaisuutena: Ishii, R. 1978: 18–27. Keski- ja loppuvaiheen rajoista Ishii, R. 1978: 2–3, 21–22; Ishii, R. 1980: 53–54. Meiji-feodalismista Ishii, R. 1978: 28; Ishii, R. 1980: 93–112.

velvoitteet koskivat vain seuralaista, jonka oli toteltava täysin herransa käskyjä. Japanissa ei myöskään palveltu samanaikaisesti kahta herraa.¹⁴⁰

Näiden rakenteellisten erojen lisäksi Ishii mainitsee kaksi feodalismien alkuperään ja seurauksiin liittynyttä eroa. Feodalismien juuret ovat Ishiin mukaan sikäli erilaiset, että läntisen Euroopan feodalismien synnyttäneeseen roomalaisen ja germaanisen oikeusjärjestyksen yhdistymiseen verrattavaa vieraan kulttuurin tai järjestelmien kanssa yhdistymistä ei Japanissa tapahtunut, vaikka onkin syytä huomioida Nara-kaudella Tang-Kiinasta läntisiin maakuntiin tuodun aristokraattisen kulttuurin ja alkuperäisen, erityisesti itäisissä maakunnissa kukoistaneen kulttuurin (*bushi*-kulttuuri) suhteet. Feodalismien seuraukset eroavat puolestaan siinä, että keskenään ei-sukua olevien perhekuntien päiden vasallisuhteisiin ja soturilain piiriin kuuluneisiin kyläyksiköihin perustunut uuden ajan japanilainen feodalismi oli tyystin vapaa esifeodaalisista tekijöistä ja piti sisällään modernisuuden siemenet. Tämä ilmiö esiintyi Ishiin mukaan yksinomaan Japanissa. Mikään eurooppalainen yhteisö ei koskaan kokenut tämänkaltaista yhdistynyttä feodalismia, ja eurooppalainen feodalismi oli tyystin vastakkainen modernin käsitteelle.¹⁴¹

Ishiin tulkinnat Japanin ja Euroopan feodaalisten vaiheiden historiallisista rooleista ovat vaikeasti todennettavissa, ja hänen soturivertailunsa jäävät varsin pintapuolisiksi. *Hadō shikan* -teorian mukainen kaavamainen aikakausi-jako on varsin omaperäinen erityisesti aikakausien rajapyykkien suhteen, mutta pääpiirteissään se vastaa kuitenkin varsin pitkälti muiden tutkijoiden tapaa jaksottaa japanilaisen feodalismien kehityskaarta. Huomattavin ero tulkintojen välillä on se, että Ishii mieltää *senogoku*-kauden siirtymävaiheeksi varsinaisten feodaalisten kausien välillä muiden pitäessä sitä lähimmin Euroopan oloja vastaavana.

* * *

Jeffrey P. Mass tarkastelee artikkelissaan ”The Early Bakufu and Feudalism” (1982) ja sen myöhemmässä versiossa ”Yoritomo and Feudalism” (1992) feodalismiparadigman soveltuvuutta varhaisen Kamakura-kauden historiaan. Edellä esitellyistä vertailijoista Massa mainitsee Ishiin ja Reischauerin. Mass katsoo feodalismien tunnusomaisimmiksi piirteiksi herruuden, vasalliuden ja läänitykset tai palkkiojärjestelmän. Välttääkseen feo-

¹⁴⁰ Ishii, R. 1978: 3–4, 7, 9, 19; Ishii, R. 1980: 41–42.

¹⁴¹ Feodalismien juurien eroista Ishii, R. 1978: 3–4. Moderniteetista ja feodalismista Ishii, R. 1980: 54.

dalismikehyksen pahimmat ylilyönnit ja ristiriidat Mass tarkastelee edellä mainittuja tunnuspiirteitä erikseen ennen Kamakura-bakufun feodaalisuuden arvioimista.¹⁴²

Massin mukaan Yoritomon pyrkimys alueelliseen herruuteen Kantossa oman sukulinjansa mainetta ja keisarillista mandaattia hyödyntämällä, liittolaisia houkuttelemalla sekä lupaamalla vahvistaa seuralaistensa oikeudet maahan ja virkoihin on tulkittavissa ilmeisen feodaaliseksi. Pyrkimysten laajentuminen muualle maahan mutkistaa kuitenkin kuviota, ja feodalismikäsitteistön kannalta tapahtumaketju vaikuttaa ristiriitaiselta. Yoritomon tavoitteena ei ollut shogunin suhteellisen alhainen arvo, vaan shogunin arvo institutionalisoitiin bakufun valtarakenteeseen vasta myöhemmin, kun johtajien valta alkoi heiketä. Euroopassa feodaaliset kuninkaatsivat Massin mukaan aina heikkoja tai kyvyttömiä, mikä heijastui ennemmin tai myöhemmin järjestelmien rappiona, mutta Japanissa Kamakura-hallinto voimistui sijaishallitsijoiden johdolla, vaikka shoguneista tulikin pelkkiä keulakuvia.¹⁴³

Mass tulkitsee vasalliuden ilmentymistä rajaten sen tiukasti vain *gokenin*-järjestelmään. Massin mukaan näyttää ilmeiseltä, että Minamotoihin liittyminen oli luonteeltaan hyvin epämuodollista. Liittolaisuudella oli hyvin vähän tekemistä muodollisen vasalliuden kanssa. Soturit halusivat vain Yoritomon vahvistuksen omistuksilleen. *Gokenin*-järjestelmä kehittyi hitaasti, ja itse termi ”*gokenin*” otettiin käyttöön aikaisintaan vuonna 1183. Yoritomo palkitsi seuralaisiaan, mutta myös rajoitti kilpailuun kykenevien voimakaskittymien rakentumista. Luottomiehensä ja virkakuntansa Yoritomo rekrytoi alemmista sosiaaliryhmistä luoden näin autoritaariseksi luonnehditun patrimonialisen valtakoneiston. Näin feodalismi ”kilpaili” patrimonialismin kanssa. Massin mukaan Yoritomo suosi jälkimmäistä, koska feodalismi luo vaarallisen kompromissin johtajan ja mahtimiesten välille, kuten tapahtui esimerkiksi karolinkisessa Euroopassa.¹⁴⁴

Mass tulkitsee läänittämisen ulottuneen vain *jito*-virkoihin ja katsoo tulkinnan japanilaisen vasalliuden ja läänityksen tässä vaiheessa tapahtuneesta yhdistymisestä olevan perusteeton. Karolingeilla läänitykset olivat moninaisia, mutta Japanissa feodaloitiin vain yksi virka. Euroopassa vasallius oli läheisesti yhteydessä beneficiumiin, ja herran ja vasallin suhde oli uusittava aina jommankumman osapuolen kuollessa. Japanissa läänitys oli tärkeä toisin kuin vasallius, eikä vasallisuhteen uusimista osoittavia asiakirjoja tunneta. Sen sijaan *jito*-virkojen perimyksiä vahvistettiin *jito*-sukujen etujen mukaisesti toisin kuin Euroopassa, jossa herran edut olivat Massin mukaan edustetumpia kuin

¹⁴²Mass 1982/1995: 123–124; Mass 1992: 70–71.

¹⁴³Mass 1982/1995: 124–130; Mass 1992: 71–78.

¹⁴⁴Mass 1982/1995: 131–137; Mass 1992: 78–85.

alaisten. Japanissa ei myöskään syntynyt epävapaa luokkaa, ja suuri osa herruuksista säilyi siviileillä. Massin mukaan Kamakura-bakufu oli niin vasallius- kuin läänityskäytännöjensä suhteen tehokkaampi hillitsemään sotureiden vallan kasvua kuin karolinkihallinto. Mass päätyykin toteamaan, että ainoastaan Yoritomon valtaannousun varhaisinta vaihetta, jolloin hänen herruutensa rajoittui Kanton alueelle, voidaan pitää feodaalisena. Kamakura-bakufun valtapiirin laajentuessa perusteet feodalismista puhumiselle vähenevät.¹⁴⁵

Massin valitsema lähestymistapa ja tulokset eivät ole täysin vakuuttavia. Ensinnäkin Mass esittelee feodalismiteoriaa vain hyvin ylimalkaisesti eikä lainkaan pohdi sen kattavuutta. Lisäksi yleistävät viitteet Euroopan historiaan ovat varsin vaikeasti todennettavissa, sillä ne ovat epämääräisiä ja pohjautuvat hyvin suppealle sekundaariselle lähdepohjalle. Mass ei myöskään millään lailla perustele käsittelemiensä tarkempien vertailukohtien valintaperusteita. Näistä ratkaisuista aiheutuvaa vertailukohteiden epäsuhtaa korostaa entisestään se, että Mass rajaa johtajuuden, vasalliuden ja läänitysten japanilaiset vastineet tiukasti shogun-, *gokenin*- ja *jitō*-instituutioihin. Loppujen lopuksi Massin tulkinta ei kuitenkaan eroa kovinkaan pitkälti edellä esitetyistä näkemyksistä, joissa Kamakurakautta luonnehditaan epätäydellisen varhaisfeodalismiksi.

* * *

Peter Duus tarkastelee kirjassaan *Feudalism in Japan* (1969, kolmas editio 1993) japanilaisista feodalismista verraten sitä Euroopan moniulotteiseen kehitykseen. Edellä esitellyistä vertailijoista Duus mainitsee Nitoben, Blochin, Coulbornin, Joüon des Longraisin, Lewisin, Sansomin, Hallin ja Massin sekä myöhemmin esiteltävistä Kenneth Alan Grossbergin ja Noel Perrinin.

Duus lähtee liikkeelle feodalismikäsitteen historian sekä siihen liittyvien kiestojen ja ongelmien esittelystä. Feodalismi on Duusin mukaan tarpeellinen käsite vertailevassa poliittisen historian tutkimuksessa, sillä Japanin feodalismia tutkimaan tarjoaa koherentin historiallisen kertomuksen viitekehyksen ohella mahdollisuuden esittää vertailuun liittyviä kysymyksiä liittyen feodalismia syntyyn, kehityskulkujen eroihin ja feodalismia perintöön. Termin määrittelyn lähtökohdaksi Duus valitsee Euroopan 900–1300-lukujen poliittisen järjestelmän, josta hän erottaa kolme leimaavaa piirrettä: voimakkaan keskitetyn valtion instituutioiden puuttumisen ja vallan hajautumisen paikallisiin feodaalisten herrojen hallitsemiin yksiköihin, feodaalisherrojen ja heidän seuralaisten-

¹⁴⁵Mass 1982/1995: 137–142; Mass 1992: 85–90.

sa kuulumisen raskaasti aseistettujen ratsusotureiden luokkaan, jota sitoivat vapaaehtoinen vasallius ja läänitykset, jotka toimivat sekä toimeentulon lähteinä että uskollisuuden takaajina, sekä taloudellisen järjestelmän perustumisen maatalouteen. Kommenttina eurosentristisestä kulttuuri-imperialismista käytyyn keskusteluun Duus puolustaa Euroopan valintaa vertailun perustaksi sillä, että läntinen kulttuuri tuntee paremmin oman menneisyytensä, josta myös yhteisiä yleiskäsitteitä on luontevinta hakea.¹⁴⁶ Duusin mukaan on kuitenkin huomioitava, että

[f]eodaalisen Japanin ei tietenkään tule odottaa olevan feodaalisen Euroopan peilikuva, ei kehityskulun eikä institutionaalisen rakenteen suhteen. Eurooppalaisen feodalismien ei myöskään tule ajatella olevan ”normaalimpaa” kuin japanilaisen feodalismien. Japanin historiaan on vaikuttanut maantieteellinen, taloudellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen ympäristö, joka on ollut hyvin erilainen verrattuna Eurooppaan. Se mitä tulee odottaa löytävän, on perheyhtäläisyyttä, ei tarkkaa samankaltaisuutta.¹⁴⁷

Feodalismien kehityskaaren Duus jakaa neljään vaiheeseen, joista kukin sulautui huomattomasti seuraavaan. Luoteis-Euroopan synkkien metsien tavoin Japanin saaristo ei tarjonnut myötämielistä ympäristöä sivilisaation varhaiselle kehitykselle. Feodalismien pitkällä syntykaudella, joka Duusin mukaan alkoi Euroopassa Rooman laajentumisen varhaisissa vaiheissa ajanlaskumme ensimmäisinä vuosisatoina ja Japanissa 500-luvulla, feodalismien peruselementit (vasallius, raskas ratsuväki, maan antaminen palkkiona palvelusta) kehittyivät toisistaan erillään. Kauden alussa molempia alueita hallitsi heimopohjainen soturiaristokratia, ja monimutkaisempi sosiaalisen ja poliittisen järjestäytymisen taso saavutettiin sivistyneempien naapureiden kautta, joskaan suuria ihmisvirtoja tai armeijoi- ta ei tullut Aasian mantereelta Japaniin. Roomalainen käsitys byrokraattisesta oikeusvaltiosta ja kiinalainen käsitys keskitetystä monarkiasta eivät kuitenkaan kestäneet käytännössä. Näistä varhaisen kehityksen yhtäläisyyksistä huolimatta 1000-luvun Japanista on Duusin mukaan vaikea löytää instituutioita, jotka muistuttaisivat luoteisen Euroopan instituutioita. Japanilainen *shōen*-järjestelmä oli hyvin erilainen eurooppalaiseen kartanojärjestelmään verrattuna, Japani oli riisikulttuurinsa ansiosta vauraampi kuin sadeviljelty Eurooppa, Heian-aristokratia oli hienostuneempaa, sivistyneempää ja lukutaitoisempaa kuin puolibarbaariset frankkien, germaanien ja anglosaksien hovien ylimykset. Lisäksi roomalaiset valtioinstituutiot säilyivät vain osittaisina, kun taas Tang-Kiinan inspiroimien hallintovirkojen järjestelmä säilyi koskemattomana. Kuitenkin tietyissä tärkeissä suhteissa nämä kaksi kulttuuria muistuttivat toisiaan. Keskitetyn vallan tehokkuus oli molemmilla

¹⁴⁶Duus 1969/1993: xi, 1–8, 10–12. Vertaa eurosentrismi kritiikin kritiikistä Hietaniemi 1990/1998: 153.

alueilla heikentynyt huomattavasti, ja paikallisen järjestyksen valvonta oli siirtymässä paikallisten taistelijoiden haltuun. Nämä kaksi tekijää johtivat Duusin mukaan feodaalisen hallinnon syntyyn.¹⁴⁸

Kokeilukaudella, jota merovinki- ja karolinkivaltakunnat (noin 650–900) edustavat Euroopassa ja jota Japanissa jatkui 1000-luvulta aina Kamakura-kauden lopulle, feodaaliset käytännöt olivat enemmän tai vähemmän keskitetyn poliittisen hallinnon käytössä. Välitön yllyke feodaalisen poliittisen järjestelmän syntyyn tuli tarpeesta säilyttää paikallinen järjestys silloin, kun valtion keskushallinto ei enää kyennyt takaamaan hengen ja omaisuuden turvaa. Japanissa siirtymä feodalismiin ei ollut yhtä äkkinäinen kuin Euroopassa, sillä Japani ei koskaan kohdannut vastaavaa ulkoisen invaasion uhkaa eivätkä keisarilliset instituutiot olleet rapautuneet yhtä täydellisesti. Japanissa syntyneitä soturiseurueita pitivät pystyssä niin veri- kuin henkilökohtaisen uskollisuudenkin siteet, jotka eivät poikenneet kovinkaan paljon eurooppalaisen vasallisuuden varhaisista muodoista. Kamakura-bakufu muistutti monin tavoin karolinkivaltakuntaa. Molemmat yrittivät pukea itsensä vanhemman julkisen vallan perinteen kaapuun. Käytännössä kumpikaan ei odottanut palauttavansa byrokraattista valtiota, vaan molemmat nojautuivat vasallisuuksiin, joita sinetöitiin julkisilla viroilla. *Gokenin* on Duusin mukaan verrattavissa *vassain* tai *dominiin* 800-luvun Ranskassa ja *shugo* frankkikreiviin. Huomattava osa *gokenin*-vasalleista tapasi Yoritomon vannon uskollisuutta eli siis pitkälti samaan tapaan kuin vasallit otettiin miehiksi varhaisessa eurooppalaisessa feodalismissa. Japanissa suhde ei kuitenkaan ollut sopimuksellinen, vaan yksipuolinen tuen, uskollisuuden ja palvelun vakuutus. *Gokeninin* velvollisuudet olivat siten epätarkempia kuin eurooppalaisten vasallien. Sekä Kamakura-Japanissa että karolinki-Ranskassa vasallisuhteiden ulottaminen soturimonarkin ja paikallisten soturipäälliköiden välille ja näiden siteiden yhdistäminen hallintoinstituutioihin edustaa kompromissia kuolevan keskitetyn hallinnon perinteen ja aggressiivisen paikallisen soturiluokan olemassaolon välillä. Japanissa vuoden 1300 jälkeen kuten Ranskassa vuoden 900 jälkeen kompromissi rikkoutui, ja soturiluokka raivasi vaihteittain keskitetyn byrokraattisen järjestelmän viimeiset rippeet pois tieltään.¹⁴⁹

Korkeafeodalismi oli feodaalisen anarkian aikaa, joka ajoittuu Euroopassa noin 900-luvulta 1300-luvulle ja Japanissa noin 1300-luvulta 1500-luvulle. Feodaaliset käytännöt korvasivat vihdoinkin viimeiset keskitetyn poliittisen organisaation rippeet keinoina säilyttää paikallinen järjestys, ja paikallisista feodaalisista herruuspiireistä tuli tär-

¹⁴⁷Duus 1969/1993: 6.

¹⁴⁸Duus 1969/1993: 6–9, 13–33.

¹⁴⁹Duus 1969/1993: 9, 34–52.

kein poliittinen yksikkö. Tämä aikakausi vastaa Duusin mukaan tarkimmin feodaalista hallintoa. Japanin 1400-luvun herruuspiirit olivat samankaltaisia kuin 1100- ja 1200-luvun eurooppalaiset paronikunnat. Maaseudun linnat ja linnoitukset toimivat pääkaupunkeina, sotilaallisina päämajoina ja hoveina kuten Euroopassakin. Vuoteen 1500 tultaessa feodaalinen hallinto Japanissa oli Duusin mukaan saavuttanut saman tason kuin Euroopassa neljä vuosisataa aikaisemmin. Muromachi-bakufun poliittinen rakenne oli pitkälti samankaltainen kuin länsifrakkien kuningaskunnan, joka perustettiin karolinkimperiumin romahdettua. Toisin kuin aikaisempien soturijoukkojen jäsenet, daimioiden vasallit tekivät yleensä muodollisen liittolaisuuslupauksen riippumatta siitä, olivatko perinnöllisiä seuralaisia vai voitettuja uusia liittolaisia. Vasallisuhteet vahvistettiin yleensä daimion antamalla läänityksellä tai stipendillä. *Shōen*-järjestelmän rappeutuessa maanhallinta (*chigyō*) korvasi *shiki*-oikeudet. *Chigyō* muistutti monessa suhteessa Euroopan feodaalista maalakia. Daimio yritti pitää läänityksen vasallinsa suorassa valvonnassa ja kannusti esikoisoikeutta. Nämä kaikki käytännöt olivat samanlaisia kuin Euroopassa feodalismien huipulla. Koska läänitystä pidettiin ehtona sotilaspalvelulle, vasalliuudesta tuli Japanissa sopimuksellisempi kuin aiemmin. Herra–vasalli-suhteen vastavuoroisuus teki siitä epävakamman kuin aikaisemmat primitiivisemmät suhteet. Japanissa vasalli ei palvellut kahta herraa samanaikaisesti kuten Euroopassa saattoi tapahtua. Ottaen huomioon vasallisuhteen epävakaisuuden ja petturuuden yleisyyden, tätä eroa on Duusin mukaan vaikea selittää japanilaisen vasallisuuden korkeammalla moraalisuuden asteella. Yksinkertaisempi selitys on se, että japanilaiset vasallit eivät pitäneet feodaalisidettä tulonlähteenä vaan turvallisuustakuuna. Sodankäynnin yksilöllinen tapa muuttui Duusin mukaan massojen organisoinniksi tehokkuusajattelun ja tuliaseiden myötä. Hyökkäystaktiikoiden rinnalla kehittivät myös puolustustaktiikat. Daimioiden aika oli myös linnarakentamisen aikaa. Vähitellen kehittyi linnarakentamisessa tyyli, joka arkkitehtonisen tyylin erot huomioiden oli huomattavan samankaltainen myöhäisfeodaalisen Euroopan kanssa. Daimioiden mahdollisuudet nostaa varoja ei-feodaalisista lähteistä tarkoitti, että heidän ei tarvinnut kerätä varoja vasalleiltaan toisin kuin Euroopassa. Feodaalisuhteet pysyi daimioille ja vasalleille luonteeltaan ensisijaisesti sotilaallisena ja poliittisena. *Sengoku*-kauden Japanin poliittinen kartta ei Duusin mukaan ollut yhtään sen vähemmän hajanainen kuin korkea-feodaalisen luoteisen Euroopan, mutta erojakin oli: vallan pirstaloituminen (*morcellement du pouvoir*) oli yksinkertaisempaa ja ehkä epätäydellisempää Japanissa, koska soturit saattoivat olla vain yhden herran alaisia kerrallaan, toisaalta imperiaalisen byrokraattisen valtion rippeet säilyivät ja lisäksi kauppa elpyi *sengoku*-kaudella. Kaikki nämä erot yhdessä Japanin saarimaantieteen kanssa mahdollisesti tekivät jälkifeodaalisen yhdentymisen hel-

pommaksi ja nopeammaksi Japanissa kuin uuden ajan valtioiden pystyttämisen läntisessä Euroopassa.¹⁵⁰

Lopuksi koitti Duusin mukaan vielä taantuman aika, jolloin feodaalisia käytäntöjä hyödynnettiin keskitetyn vallan palauttamisessa, mikä tapahtui yleensä kansallisen monarkian muodossa. Joissain osissa Eurooppaa feodaalinen taantuma kesti kauemmin kuin toisaalla, mutta päättyi yleensä 1500-luvulle tultaessa. Japanissa feodaalinen taantuma kesti keisarirestaurationiin asti. Euroopassa kansalliset tarinat kehittyivät Duusin mukaan kahteen suuntaan feodalismien loppuessa. Englannissa ja Ranskassa syntyi yhdistetty kuningasvaltio, jossa kuningas ylimpänä feodaalisena herrana. Saksassa, jossa keisari yritti muuttaa feodaalisen hierarkian poliittiseksi komentoketjuksi, feodaalista anarkiaa seurasi lukuisten keskushallinnosta enemmän tai vähemmän itsenäisten pienien valtioiden perustaminen. Molemmissa tapauksissa feodaalisia instituutioita käytettiin keskitetyn poliittisen valtakoneiston pystyttämiseen, ja feodaalinen yliherruus muuttui territoriaalisiksi suvereniteetiksi. Japanissa näiden kahden suuntauksen välillä saavutettiin Duusin mukaan tasapaino. 1600-luvulla syntynyt uusi poliittinen järjestys asetti ylimmän feodaalisen monarkin, shogunin, monen puolitaonomisen daimiojohtoisen territoriaalivaltion ylle. Japanin ”keskitetty feodalismi” oli kuitenkin sisäisesti ristiriitainen. Duusin mukaan on yksinkertaisempaa hahmottaa syntynyt poliittinen järjestelmä pienten valtioiden liitoksi, jota feodaaliset siteet pitivät koossa ylhäältä ja byrokraattiset keinot alhaalta. Euroopan feodaalista monarkioista poiketen bakufu ei koskaan yrittänyt käyttää täyttä suvereniteettia. Se ei yhtenäistänyt verotusta tai lainsäädäntöä eikä luonut palkka-armeijaa, vaan jakoi paikallisvallan daimioiden kanssa. Euroopassa kuninkaan tuomarit lisäsivät kruunun valtaa, mutta bakufu tyytyi työnjohtajan rooliin. Virkojen täytössä turvauduttiin Japanissa omiin vassalleihin. Euroopassa kuninkaallisiin virkoihin rekrytoitiin kirkosta, yliopistoista, porvaristosta ja pienaristokratiasta. Japanissa ei syntynyt kruunusta riippuvaisia hallintoammattilaisia. Byrokratian kasvu ei siten Duusin mukaan ollut uhka vanhalle feodaaliluokalle, vaan pikemminkin sen vallan laajentuma. Toisin kuin eurooppalaiset kaupungit, japanilaiset kaupungit olivat kuluttavan, mutta tuotantoon osallistumattoman soturiluokan hallitsemia. Kannustusta taloudelliseen kasvuun tuli myös feodaalisesta hallinnosta. Erona Eurooppaan oli se, etteivät kauppiat saaneet vastaavaa poliittista valtaa tai autonomiaa, vaan toimivat yhteistyössä feodaalihallinnon kanssa. Japanin jälkifeodaalisen järjestelyn lopullinen kaatuminen tapahtui Duusin mukaan lännen aggressiivisen

¹⁵⁰Duus 1969/1993: 9, 53–72.

tunkeutumisen myötä. Japanissa poliittisen modernisoinnin prosessi tapahtui paljon nopeammin kuin läntisessä Euroopassa. Ehkäpä tärkein syy tähän oli se, että feodalismien jäljelle jääneet muodot olivat menettäneet alkuperäisen merkityksensä jo kauan sitten.¹⁵¹

Tarkastelunsa lopuksi Duus pohtii lyhyesti feodalismien vaikutusta Japanin myöhemmälle historialle. Ajatus siitä, että Japanin modernisoituminen oli helpompaa kuin muissa ei-läntisissä yhteiskunnissa johtuen feodaalisesta perinnöstä, on Duusin mielestä kiinnostava, mutta ei täysin vakuuttava, sillä Duusin mukaan modernin Japanin historialliset juuret löytyvät Tokugawa-kauden rauhasta eivätkä kaukaisemmasta feodaalisesta epäjärjestyksestä. Feodaalisen menneisyyden rippeiden, kuten samuraiden herransa kohtaan tunteman lojaliteetin ja soturihyveiden, elvyttäminen sekä voimakas tunne poliittisesta hierarkiasta johdattivat edustuksellisten laitosten kehittymisen eri raiteille kuin eurooppalaisissa liberaaleissa valtioissa. Toisessa maailmansodassa kärsityn tappion jälkeen näitä feodalismien haamun ilmentymiä yritettiin lopulta karkottaa, ja nyt, kun Japanista on tullut vauraampi eikä nuorempi sukupolvi enää tunne, että pitäisi ottaa kiinni muita teollistuneita maita, jopa nämä viimeiset vaimeat feodalismien kaiut saattavat hiipua kuiskaukseksi.¹⁵²

Duusin kuvaus japanilaisesta feodalismista on esitellyistä tutkimuksista monisäikeisin sekä Asakawan ja Lewisin tutkimusten rinnalla monipuolisin vertailu. Duus on tähän asti esitellyistä tutkijoista Hallin ja Massin ohella ainoa, joka pohtii vertailun metodologiaa ja sen merkitystä. Heikoin lenkki Duusin esityksessä ovat hänen arvionsa feodalismien vaikutuksesta Japanin myöhemmälle kehitykselle, koska Duus pyrkii tässä yhteydessä tulkitsemaan Japanin historiaa tiukasti määritellyn käsitteen kautta eikä aiemmasta tyylistään poiketen selittämään käsitteen sisältöä.

* * *

Japanin tutkimuksen puolella feodalismitematiikkaa sivuavia yhtymäkohtia on haettu myös yksityiskohtaisempiin kysymyksiin. Esimerkiksi Suzanne Gay pohtii sitä, tulisiko Japanin feodaalisiksi kuninkaiksi mieltää Ashikaga-shogunit vai keisarit. Tämän pohdinnan lähtökohtana on toteamus siitä, että kuninkaallisen auktoriteetin olemassaoloa pidetään yleensä välttämättömänä muuten hajanaisen keskiaikaisen valtion koheesiolle. Tällaisten vastaavuuksien etsintä on kiinnostanut muitakin tutkijoita. Alaviitteessä Gay mainitsee Toshio Kurodan verranneen Japanin keisareiden ja keskiaikaisten paavien

¹⁵¹Duus 1969/1993: 9, 73–98.

¹⁵²Duus 1969/1993: 99–102.

auktoriteettia toisiinsa. Gay ei kuitenkaan näe paaviutta mahdolliseksi rinnastuskohdeksi, vaan nostaa keisarit Japanin feodaalisiksi kuninkaiksi. Peter J. Arnesen puolestaan mainitsee Euroopan keskiaikaiset kreivit lähimmiksi vastineiksi japanilaisille sotilaskuvernööreille (*shugo*) esittämättä mitään tarkempia perusteluita tälle rinnastukselle.¹⁵³

* * *

Kenneth Alan Grossberg kehittää kirjassaan *Japan's Renaissance: The Politics of the Muromachi Bakufu* (1981) artikkelinsa ”From Feudal Chieftain to Secular Monarch: The Development of Shogunal Power in Early Muromachi Japan” (1976) teemoja edelleen rinnastaen Muromachi-kauden (1338–1573) alun Euroopan renessanssiin ja varhaiset Ashikaga-shogunit uuden ajan alun absoluuttisiin monarkkeihin. Muomachi-kauden alun Grossberg tulkitsee siirtymäksi feodalismista jälkifeodaaliseen suuntaan ja omavaraismaataloudesta kapitalistismaataloudelliseen yhteiskuntaan. Tarkastelunsa Grossberg keskittää kolmannen ja kahdeksannen Ashikaga-shogunin, Yoshimitsun (1358–1408) ja Yoshimasan (k. 1490) väliseen aikaan, jolloin Grossberg tulkitsee monarkkisen komponentin olleen Ashikaga-hallinnossa merkittävämpi kuin feodaalisen. Feodalismilla Grossberg tarkoittaa John W. Hallin kautta Coulborniin ja Strayeriin, Max Weberiin, Asakawaan ja Marion J. Levy Jr.:in tukeutuen hallitsevan luokan koostumista satureista, joita henkilökohtaiset uskollisuussiteet ja palvelu sitovat toisiinsa, poliittiseen valtaan yksityisomaisuuden tavoin suhtautumista, yhteiskunnan tuoton (erityisesti maaomaisuuden) jakoa pääosin soturien poliittisen arvohierarkian perusteella sekä näiden yksityisten maaomistusten julkisen vallan käytön rajoittamista. Eroiksi alueiden feodaalisten kausien välillä Grossberg näkee sen, ettei Japania koskaan valloitettu, mistä johtuen barbaarin ja kosmopoliitin roolit eivät jakautuivat saman etnisen ryhmän sisällä. Ashikaga-absolutismin nousua Grossberg tarkastelee auktoriteetin pohjassa tapahtuneiden muutosten ohella tulopohjan, byrokratian ja armeijan kehittämisen kautta. Näiltä kaikilta alueilta Grossberg löytää Ashikaga-hallinnosta yhtäläisyyksiä Valois-Ranskan ja York-Lancaster-Englannin kanssa. Grossbergin rinnastukset ja vertailut liikkuvat hyvin yleisellä tasolla, ja hän pyrkiikin vain asettamaan Japanin samalle jatkumolle eurooppalaisten absolutististen valtioiden kanssa. Grosbergin motiivina tähän on se, että hän pitää feodaaliseen tarkasteluhyökseen sisältyvää Japanin jälkeenyjäänisyyden leimaa virheellisenä. Edellä esitellyistä vertailijoista Grossberg mainitsee Hallin ohella Blochin, Sansomin ja Ishiin.¹⁵⁴

¹⁵³Gay 1985: 62, alaviitteet 47 ja 48, s. 215; Arnesen 1985: 99.

¹⁵⁴Grossberg 1976; Grossberg 1981.

Grossbergin rinnastus Muromachi-kauden ja renessanssin välillä ei ole juurikaan herättänyt vastakaikua Japanin-tutkimuksen piirissä. Martin Collcutt ja Peter J. Arnesen ovat kritisoineet Grossbergia hänen lähdepohjansa ja sen käytön suhteen, mutta kuten Collcutt ja Arnesen toteavat, on Grossbergin yritys luoda ongelmalliseksi kokeemaansa feodalismitulkitusta toimivampi synteesi jo itsessään kunniakas. Lisäksi Arnesen kyseenalaistaa renessanssin käsitteen soveltuvuutta 1400-luvun Japanin historian kuvaamiseen sillä, ettei tällainen luonnehdinta oikein istu Japanin kehityksen kokonaiskuvaan.¹⁵⁵ Grossbergin esiinnostamien yhtäläisyyksien merkityksestä voidaan olla eri mieltä, mutta niitä ei voida sivuuttaa kokonaan.

* * *

James W. White tulkitsee artikkelissaan ”State Growth and Popular Protest in Tokugawa Japan” (1988) Tokugawa-Japanin muistuttaneen Euroopan absolutistisia valtioita siinä, että valtiokoneisto onnistui hankkimaan ja ylläpitämään laillisen väkivallan monopolia. Edellä esitellyistä vertailijoista White mainitsee Andersonin, Blochin, Coulbornin, Duusin, Hallin, Hintzen, Ishiin ja Massin, joskin Massin osalta White ei viittaa edellä esiteltyihin teksteihin. White vertaa Japanin kehitystä Englannin, Preussin ja Ranskan kehitykseen todeten Tokugawa-valtion syntyajankohdan osuneen karkeasti ottaen yhteen eurooppalaisten kansallisvaltioiden synnyn 1500–1650 kanssa ja 1800-luvun Japanin vastanneen 1600- ja 1700-luvun eurooppalaisia valtioita. Feodalismia White tulkitsee poliittiseksi herrojen ja vasallien hierarkkiseksi järjestelmäksi, jota hän katsoo Japanin vastanneen läheisesti ennen vuotta 1600, minkä jälkeen yhtäläisyydet vähenevät. White tulkitsee myös absolutismin käsitteen varsin häilyväksi ja pitää tärkeimpänä perusteena Tokugawa-valtion absolutistiseksi laskemiseksi sitä, etteivät eurooppalaisetkaan valtiot olleet kaikkien kriteerien mukaan täysin absolutistisia. Muiden Japanin-tutkijoiden vastustusta Tokugawa-valtion absolutistiseksi määrittämisestä kohtaan White selittää Japanin-tutkijoiden taipumuksella pitää Japania ainutlaatuisena, mistä johtuen he näkevät vähemmän yhtäläisyyksiä muualle kuin ei-Japanin-tutkijat. Tarkemmiksi syiksi White esittää Tokugawa-kauden absolutistisuuden aliarvioimisen ja toisaalta eurooppalaisten valtioiden absolutistisuuden yliarvioimisen. Tokugawa-valtion kehityksen hidastumista 1700-luvun lopussa ja 1800-luvulla White selittää sillä, ettei Japani kuulunut kilpailevista valtioista koostuvaan valtiojärjestelmään, mistä johtuen Tokugawa-valtiolla ei ollut tarvetta kasvaa. Näin Tokugawa-valtion kasvu Whiten mukaan kyseenalaistaa sodankäynnin merkitystä

¹⁵⁵Collcutt 1982; Arnesen 1983.

valtiokoneistojen kasvun kiihdyttämisessä. Sodankäynnin sijaan White korostaa sisäisten levottomuuksien tukahduttamisen merkitystä.¹⁵⁶

Whiten perustelu absolutismin käsitteen soveltuvuudesta Japanin historian jäsentämiseen käsitteen häilyvyyden kautta on toimiva, ja se johdattelee pohtimaan vastaavanlaisen tulkinnan mahdollisuuksia muidenkin käsitteiden suhteen. Ainoaksi säröksi Whiten esityksessä jääkin hänen tiukka tulkintansa sodankäynnistä yksinomaan valtiotoimijoiden välisenä toimintana. Se, että White kyseenalaistaa sodan roolia valtiollisen kasvun edistämässä, on hienoisessa ristiriidassa sen kanssa, että hän selittää Tokugawa-valtion kasvun hidastumista ulkoisten kilpailijoiden puuttumisella.

* * *

Keiko Ikegami tarkastelee samuraiden kunniakulttuurin kehittymistä historiallisen sosiologian näkökulmasta teoksessaan *The Taming of the Samurai: Honorific Individualism and the Making of Modern Japan* (1995). Ikegami sitoo tarkastelunsa keskusteluun modernin teollisen yhteiskunnan synnystä ja siihen vaikuttaneista tekijöistä tarkoituksenaan valottaa Japanin ainutlaatuisuutta siirtymässä keskiaikaisesta feodalismista uuden ajan maailmaan. Tätä keskustelua sivuten Ikegami keskittää tarkastelunsa samuraiden kunniakulttuuriin, koska samuraiden kunniakäsitys kuvaa hänen mukaansa parhaiten nousevia jännitteitä sekä kollektiivisen ja individuaalisen ajattelutavan vastavuoroisuutta. Ikegami ei pidä nimenomaan läntistä individualismia välttämättömänä edellytyksenä modernisoitumiselle, vaan hän lähtee erittelemään Japanin modernisoitumista kehrittelemänsä kunnia-individualismin (*honorific individualism*) käsitteen kautta. Japanilaisen kunniakulttuurin (jossa samuraiden eetokseen kuului soturin hurja uskollisuus herralleen) vertailukohteiksi Ikegami nostaa Välimeren alueen muodot, Yhdysvaltain etelävaltiot ennen sisällissotaa ja keskiajan eurooppalaisen soturikulttuurin, jota Ikegami pitää ajallisesta yhtäläisyydestä joutuksen mielenkiintoisimpana. Ideaalityyppisen vertailun metodologian ohella Ikegami tarkastelee feodalismia ja absolutismin käsitteiden eri merkityksiä mainiten edellä esitellyistä vertailijoista Andersonin, Asakawan, Blochin, Duusin, Hallin, Reischauerin ja Whiten. Muissa yhteyksissä Ikegami mainitsee lisäksi myöhemmin esiteltävät Farrisin ja Parkerin.¹⁵⁷

Ikegami näkee Euroopan ja Japanin historioiden yhteiseksi piirteeksi feodaalisen järjestelmän kehittymisen eli valtarakenteiden muodostumisen vasallijärjestel-

¹⁵⁶White, J. 1988.

mistä, joissa kuuliaisuutta ja suojelua vaihdettiin kunnia- ja sosioekonomisten suhteiden kautta suhteellisen itsenäisten sosiaaliryhmien välillä. Euroopassa ammattimaiset ratsusoturit eivät Ikegamin mukaan kuitenkaan muodostaneet erikoistunutta perinnöllistä sosiaalista kategoriaa, joka olisi verrattavissa keskiaikaisen Japanin samuraihin. Yksinomaan Maurice Keenin ritarimääritelmään vedoten Ikegami tulkitsee, ettei feodaalisten ritareiden luokan nousu merkinnyt eroa aikaisemmasta aristokratian sosiaalisesta kategoriasta Euroopassa toisin kuin Japanissa, jossa samuraiden ilmestyminen merkitsi ratsusotureiden ilmaantumisen lisäksi sotureiden selkeästi aristokratiasta erottuvan kategorian syntymistä.¹⁵⁸

Noin 1500-luvulla sekä Euroopassa että Japanissa kohdattiin sosiaalinen uudelleenjärjestäytyminen, joka Ikegamin mukaan johti keskitetyn valtion syntyyn. Tässä väkivaltaisessa muutoksessa Ikegami näkee myöhemmin esiteltävään Geoffrey Parkerin tutkimukseen nojaten myös sodankäynnin kehittämisessä yhtäläisyyksiä Japanin ja Euroopan välillä. Ikegami katsoo, että feodalismien käsite voidaan ulottaa koskemaan myös Tokugawa-Japania oikeastaan kaikkien tulkintojen mukaan huolimatta eroista, joita löytyy erityisesti poliittisesta järjestelmästä. Absolutismin käsitettä Ikegami pitää jopa häilyvämpänä kuin feodalismia. Edellä esiteltyyn John Whiten artikkeliin vedoten Ikegami toteaa, että Japanista löytyy vastineita absolutistisille piirteille ja että eurooppalaisetkin valtiot eivät olleet täysin absolutistisia. Ikegami päätyy kuitenkin vastustamaan absolutistisuuden käsitteen soveltamista Japanin historiaan, koska Japanin kehitykselle ei löydy vastinetta Euroopasta.¹⁵⁹

Japanissa ei Ikegamin mukaan esimerkiksi kehittynyt vastinetta läntiselle käsitykselle universaaliin jumalalliseen voimaan tai luonnolliseen järjestykseen perustuvasta oikeudesta. Japanissa ei myöskään kehittynyt perustuslain ja säätykokousten kaltaisia poliittisia oikeudellisia instituutioita, jotka Ikegamin mukaan leimasivat keskiajan Eurooppaa. Japanin valtiomuodostuksen erityispiirteiksi Ikegami nostaa sen, että uuden ajan valtiomuodostus toteutettiin vertikaalisen sotilaallisen vallan yhdistymisen (uudelleen järjestynyt vasallius) seurauksena samurailuokan keskuudessa, horisontaalisten poliittisten liittoutumien kanssa käytyjen selkkauksien kautta ja ei-samurait alistamalla ja demilitarisoimalla. Japanin vasallijärjestelmä ei kehittänyt sopimusta läntisessä merkitykses-

¹⁵⁷Ikegami 1995/1997: 3–6, 13, 19–25, 177–186, 330–331, 349–369. Katso Ikegamin teoksen arvioinnista Bellah 1996; Eisenstadt 1996; Steenstrup 1996.

¹⁵⁸Ikegami 1995/1997: 25–26, 29–30, 35, 56. Vertaa Keen 1984: 1–2.

¹⁵⁹Ikegami 1995/1997: 34–36, 138–141, 177–186.

sä, vaikka ajatus vastavuoroisuudesta saattoikin sisältyä siihen. Daimioista ei tullut hovi-aatelia kuten ranskalaisesta aatelista Versaillesissa.¹⁶⁰

Muina eroina Japanin ja Euroopan välillä Ikegami mainitsee valtion erilaiset suhteet uskonnolliseen valtaan ja organisoituneeseen pääomaan. Lännessä hallitsijat legitimoivat valtaansa esiintymällä oikeuden tai uskon puolustajina, mutta Japanissa ei kehittynyt kirkkoon verrattavaa uskonnollista instituutiota, eikä uskontoa voitu käyttää legitimaation lähteenä. Japanissa uskonto ei myöskään yrittänyt ohjata soturi-ihanteita, eikä samuraiden eettiselle järjestelmälle ilmaantunut muitakaan vastaideoologioita. Japanissa pääomakaan ei päässyt organisoitumaan kuten Euroopassa. Tokugawa-valtio nousi tilanteessa, jossa organisoitunut taloudellinen valta oli heikko, koska kaupungit ja kauppiasluokan poliittinen organisoituminen olivat suhteellisen alikehittyneitä. Sakaita lukuunottamatta japanilaisilla kaupungeilla ei ollut autonomiaa. Lisäksi ulkomaankaupasta vetäytyminen vei kasvumahdollisuuksia kaupalta ja tiukka luokkajako erotti kauppiat ja samurait toisistaan. Kauppiaille ei ollut ostaa virkoja, jotka olisivat avanneet mahdollisuuksia yhteiskunnalliseen nousuun, ja toisaalta samuraille ei ollut lupaa ryhtyä kaupalliseen toimintaan. Eroksi Euroopan ja Japanin välillä Ikegami näkee myös sen, että Japanissa kaksintaisteluinstituutio epämuodollisempi kuin Euroopassa, jossa hallitsijan läsnäolo oli Ikegamin mukaan keskeistä. Japanissa hallitsijan läsnäolo oli harvinaista.¹⁶¹

Ikegamin vertailut ovat hyvin vahvasti sidoksissa sosiologiseen teoriaan, jota käsitteleviin teoksiin Ikegami myös pääosin pohjaa tietonsa Euroopan historiasta. Erityisen selkeästi perehtymättömyys Euroopan historiaan käy ilmi yrityksestä tulkita ritareiden sosiaalishistoriaa minimaalisen määritelmälainauksen perusteella. Mainitusta Keenin teoksesta löytyy perusteita myös toisenlaisille näkemyksille, vaikka Keen ei keskitykään ritariuden syntyhistoriaan. Ikegamin perustelu vastustaa Japanin luonnehtimista absolutistiseksi on sen sijaan innovatiivinen. Hänen tulkinnastaan voidaan olla eri mieltä, mutta muiden kiistellessä Eurooppaan pohjautuvan mallin soveltuvuudesta Japanin historian kuvaamiseen Ikegami lähtee liikkeelle tulkinnastaan Japanin historiasta, mille hän ei löydä vastineita eurooppalaisista kehityskuluista.

* * *

Yhteistä tähän asti esitellyille tutkijoille on se, että he kaikki mieltävät feodalismiteorioiden kautta ritarit ja samurait keskenään pitkälti samankaltaisiksi ilmiöiksi. Lisäksi käsityk-

¹⁶⁰Ikegami 1995/1997: 36–37, 85, 89, 159.

¹⁶¹Ikegami 1995/1997: 37, 155–156, 186–194, 250–251, 335.

set Japanin feodaalisesta historiasta ovat huomattavan yhteismitallisia. Asakawan ja edellisessä luvussa esiteltyjen tutkijoiden lisäksi vain Duus, Grossberg ja White käsittelevät molempia tapauksia laajemmin Ikegamin nojautuessa sosiologiseen teoriakeskusteluun. Muiden Japanin-tutkijoiden asiantuntemus keskittyy selkeästi vain samuraiden historiaan.

* * *

Feodalismiteorioihin liittyen kaksi samurai-asiantuntijaa, William Wayne Farris ja Catharina Blomberg, ovat tutkimuksissaan päätyneet vastustamaan ritareiden ja samuraiden rinnastamista. William Wayne Farris käyttää laajassa samuraiden varhaista historiaa käsittelevässä tutkimuksessaan *Heavenly Warriors* (1992) feodalismia negatiivisena testinä. Farrisin mukaan ritareiden ja samuraiden rinnastaminen on hedelmätöntä, koska Japani ei ollut feodaalinen ainakaan ennen 1300-lukua. Feodaalisen yhteiskunnan Farris määrittelee perinteiseksi vakaaksi maatalousyhteiskunnaksi, jota hallitsee soturiluokka ja jonka jäseniä yhdistävät suhteet perustuvat ensisijaisesti lojaliteettisiteisiin. Tämä määritelmä vastaa Farrisin mukaan pohjimmiltaan Marc Blochin moniulotteisempaa feodalismiluonnehdintaa. Farrisin mukaan Japani ei siis täytä feodalismien ehtoja, koska soturit muodostivat vain osan hallitsevasta luokasta ja heidän tulonsa olivat vähäisiä verrattuna aristokratian ja temppelien kaltaisiin suurmaanomistajiin. Lisäksi sotureiden keskinäiset uskollisuussuhteet olivat häilyviä.¹⁶²

Päällisin puolin Farrisin käyttämä metodi vaikuttaa suurinpiirtein samalta kuin Massilla ja Hallilla. Ongelmana Farrisin päättelyketjussa on kuitenkin se, että siinä missä Hall pyrki rakentamaan toimivan ja selitysvoimaisen feodalismimääritelmän ja peilaa sitä yhteiskuntaan, Farris rakentaa omansa karsimalla piirteitä Marc Blochin luonnehdinnasta ja pyrkii sitten kaatamaan tämän yleistävän määritelmänsä yksityiskohtien kirjoon tulkitsemalla sitä kirjaimellisesti. Näin Massinkin vertailussa ilmenneet ongelmat kohdat esiintyvät Farrisilla vieläkin kärjistyneempinä. Farrisilta jää huomaamatta se, ettei keskiajan Euroopankaan historia täyttäisi hänen määritelmänsä ehtoja vastaavalla tavalla tulkittuna.

Feodalismikarikatyyrin kautta tapahtuvan vastakkainasettelun lisäksi Farris vertaa samuraita ja ritareita myös sotureiden käytössä olleen teknologian, sosiaalisten suhteiden, taloudellisen perustan ja poliittisten taitojen suhteen. Euroopan ja Japanin so-

¹⁶²Farris 1992: 7, 31, 75–77, 312, 335, 343–349, 352–353, 366–379. Farrisin arvio feodalismimääritelmänsä suhteesta Marc Blochin näkemyksiin alaviitteessä 10, s. 400.

tateknologia oli Farrisin mukaan ainoastaan päällisinpuolin samankaltaista, sillä vaikka molemmissa kulttuureissa tärkeimmässä asemassa olivat ratsain taistelleet soturit, niin samurait muistuttivat läheisemmin muita aasialaisia ratsujousimiehiä kuin peitsineen rynnäköineitä ritareita. Toinen Farrisin merkittäväksi nostama ero liittyy jalustimen käyttöönottoon. Euroopassa se tapahtui 700-luvulla, kun soturit olivat jo vuosisatoja käyttäneet erilaisia aseita. Japanissa jalustin tunnettiin sen sijaan jo vuonna 500, kauan ennen voimakasta kiinalaisvaikutusta ja suurten jalkaväkiarmeijoiden käyttöönottoa. Farrisin mukaan eurooppalaiset käyttivät jalustimen käyttöönoton viivästyneisyydestä johtuen monipuolisempaa sotateknologiaa kuin japanilaiset. Euroopassa käytettiin ritareiden lisäksi niin jalkamiehiä, varsijousia kuin kevyttä ratsuväkeäkin.¹⁶³

Farrisin mukaan läntisessä Euroopassa oli tapahtunut täydellinen katkos sosiaalisissa suhteissa, kun Rooman valtakunta kaatui. Lisäksi ritaristo säilyi suhteellisen avoimena luokkana aina 1100-luvun puolivälin tienoille. Japanissa vastaavaa katkosta ei tapahtunut, vaan sukulinjoja oli alettu seurata jo varhain, ja ristiin avioituminen ja adoptiokäytäntö lisäsivät sotimiseen erikoistuneiden sukujen jatkuvuutta. Taloudellista pohjaa koskevat erot olivat Farrisin mukaan vieläkin suurempia. Läntisessä Euroopassa feodalismien nousu osui nimittäin yhteen kokonaisen mantereen avautumisen kanssa samaan aikaan, kun talonpojat kehittivät raskaan auran. Japanissa taas auralla ei ollut merkitystä. Rautaiset työkalut ja kastelutekniikka olivat tarjolla jo 500-luvulla, mutta niiden leviäminen kesti satoja vuosia. Japanissa maatalouden vallankumouksen puuttuminen vuosien 800 ja 1200 välillä johti siihen, että sotureiden oli vallattava maita muilta, kuten temppeleiltä ja siviiliaristokraateilta. Farris näkee myös poliittisella tasolla olleen perustavanlaatuisia eroja. Euroopassa katkos Rooman valtakuntaan oli nimittäin selkeä kaikkialla paitsi Italiassa, joten eurooppalaisia taistelijoita siunattiin Farrisin mukaan tyhjän mantereen lisäksi vapailla käsillä politiikan suhteen. Japanissa puolestaan säilyi ei-sotilaallinen hallitseva luokka, jonka alaisuudessa sotureiden täytyi alistua palvelemaan pitkä kisällikausi ennen nousemistaan valtaan.¹⁶⁴

Läntisen Euroopan ja Japanin kehityskulut olivat siis Farrisin mukaan hyvin erilaisia vuosien 500 ja 1300 välillä. Japanissa oli sekä ratsusodankäynnin teknologia että erikoistuneita soturisukuja varhaisista ajoista lähtien, mutta soturit joutuivat kampailemaan vuosisatoja saadakseen taloudellista ja poliittista valtaa. Euroopassa poliittiset ja taloudelliset mahdollisuudet olivat sen sijaan tarjolla jo heti aluksi, ja ratsusodankäynnin teknologia astui mukaan kuvaan hieman myöhemmin. Lisäksi ritarit organisoituivat

¹⁶³Farris 1992: 375–376.

aateliseksi luokaksi vasta myöhään. Kaikkien neljän tekijän ajoitus osui Farrisin mukaan lähelle toisiaan Euroopassa, kun taas Japanissa koko prosessi kesti lähes tuhat vuotta.¹⁶⁵

Farris pohtii myös sitä mahdollisuutta, että kansakuntien ja mantereiden vertaaminen hämärtää tärkeitä eroja ja että myös Japanissa olisi ollut oma feodaalinen seutunsa, Kanto. Farrisin mukaan Kanton rinnastamisessa läntisen Euroopan sydänmaihin on kuitenkin kaksi ongelmaa. Ensinnäkin Kamakuran perimä valta oli kehittynyt vuosisatojen kuluessa hovissa kauan ennen shogunaatin perustamista. Toinen Farrisin mukaan tärkeämpi tekijä on se, että Kanto oli ollut satureiden dominoima jo 500-luvulta lähtien. Tästä johtuen Kanton feodalisoitumisen ajankohdan määrittäminen on vaikeaa. Jos valitsee ilmeisimmän ajankohdan eli shogunaatin perustamisen vuoden 1185 jälkeen, niin se antaa vaikutelman paljon suuremmasta muutoksesta kuin mitä todellisuudessa tapahtui. Jos taas laskee Kanton feodalisoitumisen aikaisemmaksi, on selitettävä, miksi soturit palvelivat ja maksoivat veroja etäiselle hoville.¹⁶⁶

Farrisin tapa hakea ratkaisuja tähän ilmeiseen mittakaavaongelmaan on varsin omaperäinen. Sen sijaan, että tarkastelisi lähemmin Euroopan alueellisia eroja, Farris esittää huikean tulkinnan Euroopan historian kehityslinjojen pääpiirteistä ja vertaa omaa äärimmäisen yleistä feodalismimääritelmäänsä yksittäisen paikallisuuden oloihin. Näin Farris vain kärjistää mittakaavaongelmaa asettamalla vastakkain entistäkin yhteismitattomammat vertailukohteet.

Farris ei kuitenkaan täysin kiellä satureiden välisiä yhtäläisyyksiä, vaikka hän torjuukin feodalismiin pohjautuvan ritareiden ja samuraiden rinnastamisen. Feodalismiteorioiden sijaan Farris nostaa vertailuperustaksi antropologisen eläinmaailmasta lainatun jaottelun ”predatoriaalisen” ja ”intraspesifin” sodankäynnin välillä. Nämä kaksi käsitettä kuvaavat ideaalityyppejä jatkumon ääripäitä, ja yksittäinen konflikti voi sisältää piirteitä molemmista. Predatoriaalinen sodankäynti on häikäilemätöntä saalistusta, jota ihmisten keskuudessa esiintyy yleensä selkeästi eroteltavien ryhmien välillä. Intraspesifi sodankäynti eroaa predatoriaalisesta sekä keinoiltaan että tarkoitukseltaan. Intraspesifi taistelu on rituaalista, yksilöllistä miesten keskistä taistelua, jota käydään huolitelluilla aseilla ja jonka tavoitteena on varmistaa miehen osuus geenipoolissa yleensä ryhmän kuten perheen, alueen tai luokan sisällä. Esimerkkeinä intraspesifistä sodankäynnistä Farris

¹⁶⁴Farris 1992: 376–377.

¹⁶⁵Farris 1992: 377.

¹⁶⁶Farris 1992: 378.

mainitsee samuraiden lisäksi keskiaikaiset turnajaiset ja homeeristen heerosten yhteenotot.¹⁶⁷

Feodalismien ja intraspesifin sodankäynnin ohella kolmas Farrisin soturien vertailun suhteen erityisen tärkeäksi nostama tekijä on teknologia, eli se, millaisia varusteita ja taktiikoita soturit käyttivät. Kuten jo todettiin, teknologiset erot ritareiden ja samuraiden välillä olivat Farrisin mukaan niin ilmeisiä, että tälläkään perusteella näiden kahden soturiperinteen rinnastaminen ei ole mielekästä. Farrisin näkemys ritareiden ja samuraiden vertailusta kiteytyy hyvin seuraavassa lainauksessa:

Voitaisiin tietenkin väittää, että suuressa sisällissodassa ilmeinen yksilöllinen taistelutapa on feodaalista. Todellakin, läntisen Euroopan ritareilla oli rituaaleja, jotka olivat samanlaisia samuraiden rituaalien kanssa, vaikka aseet eivät olleet samoja. Mutta samuraiden ritualisoitua yksilöllistä taistelutapaa voidaan verrata myös Homeroksen muinaisten sotureiden taktiikkaan Troijan sodassa. Teknologia on hyvin erilaista kaikissa kolmessa tapauksessa, mutta intraspesifi sisältö – elämää suuremmat miehet, jotka soivat ylläpitääkseen henkilökohtaista valta-asemaansa hierarkian sisällä – on sama. Tällainen konflikti ilmenee historiassa kerta toisensa jälkeen, ei pelkästään keskiaikaisessa Ranskassa, ja siksi on harhaanjohtavaa tehdä muut vaihtoehdot poissulkevia rinnastuksia samuraista yksinomaan Euroopan feodaalisiin ritareihin.¹⁶⁸

Farrisin käyttämästä retoriikasta huolimatta hänen tapansa tulkita samuraiden historiaa nivoutuu pitkälti yhteen edellä esiteltyjen feodaalihistorioiden kanssa. Vaikka japanilaisen feodalismien on usein määritelty alkaneen Yoritomon valtaannoususta, on Asakawasta lähtien Kamakura-kauden feodaalisuuteen suhtauduttu tietyin varauksin ja täysin feodaalisen kauden, jolta myös suurimmat yhtäläisyydet Eurooppaan löytyvät, on yleensä nähty alkaneen vasta 1300-luvulla. Toisaalta Farris käyttää sumeilematta termiä ”vasalli” japanilaisten sotureiden historiasta kirjoittaessaan ilman, että missään vaiheessa kyseenalaistaisi tämän eurooppalaisperäisen käsitteen mielekkyyttä. Edellä esitellyistä tutkijoista Farris mainitsee Asakawan, Blochin, Coulbornin, Hallin, Massin ja Duusin, mutta ei Blochia lukuunottamatta käsittele heitä. Aiempien feodalismivertailujen sivuuttamisen ohella Farrisä voidaan kritisoida riittämättömästi perehtymisestä ritareiden historiaan. Farrisin tutkimusta leimaavat valitettavan voimakkaasti muutkin puutteellisen perehtymisen pohjalta esitetyt voimakkaan revisionistiset tulkinnat. Tähän kiinnitetään huomiota myös kirjan arvosteluissa, joissa Farrisä moititaan jopa aihetta sivuavan modernin englanninkielisen Japanin-tutkimuksen huomiotta jättämisestä.¹⁶⁹

¹⁶⁷Farris 1992: 8–9.

¹⁶⁸Farris 1992: 298–299.

¹⁶⁹Farris perustaa ritaritietoutensa suppeaan määrään tutkimuksia, joista osassa esitetään kiistanalaisia tulkintoja (lähinnä Brown 1974; Coulborn 1956, josta Farris käyttää vuoden 1966 pai-

Farrisin lisäksi myös Upsalassa väitellyt samurajärjestelmän uskonnollista taustaa tutkinut Catharina Blomberg vastustaa kirjassaan *The Heart of the Warrior* (1994) ritareiden ja samuraiden rinnastamista toisiinsa. Hänen mukaansa ”...ritareiden ja *bushien* välille voidaan vetää tiettyjä yhtäläisyyksiä. Erot ovat kuitenkin merkittävämpiä kuin yhtäläisyydet.”¹⁷⁰ Tässä yhteydessä Blomberg nostaa esille kuitenkin vain yhden eron, joka on ”[e]urooppalainen feodaalisopimus, joka oli herran ja vasallin velvoitteet kirjaava oikeudellinen asiakirja, jota ei koskaan esiintynyt Japanissa, missä suhde oli epämääräisempi muistuttaen kuuliaisuutta vanhempia kohtaan.”¹⁷¹ Mitään muita selväsanaisesti ilmaistuja eroja Blomberg ei mainitussa kirjassaan esitä. Hän jättää niin ikään perustelematta sen, miksi hän antaa feodaalisopimukselle niin keskeisen painoarvon. Perusteluja feodaalisopimuksen aseman tärkeydelle ei löydy myöskään Blombergin väitöskirjasta *Samurai Religion*¹⁷², jonka ensimmäisessä osassa *Some Aspects of Warrior Manners and Customs in Feudal Japan* (1976) Blomberg käsittelee Joüon des Longraisin näkemyksiä samuraiden uskollisuudesta sekä herran ja vasallin suhteesta suhteessa eurooppalaiseen feodalismiin. Väitöskirjansa ensimmäisen osan johtopäätösluvussa Blomberg mainitsee vertailun vaikeaksi perustellen tätä edelleen Joüon des Longraisin vedoten sillä, että feodalismi kesti Japanissa kauemmin ja että Japani oli eristäytyneempi kuin Eurooppa. Lisäksi Blomberg mainitsee, että samurait eivät käyneet uskon- eivätkä valloitusotia. Joüon des Longraisin ohella Blomberg mainitsee väitöskirjansa bibliografioissa edellä esitellyistä vertailijoista Asakawan, Blochin, Coulbornin, Hallin ja Sansomin. Myöhemmin julkaistussa kirjassaan Blomberg mainitsee Joüon des Longraisin ohella vain Hallin ja Massin.¹⁷³

Bushien elämää ja ajatuksia ohjaavan etiikan ja moraalin Blomberg sen sijaan toteaa muistuttavan hämmästyttävässä määrin samanaikaisia ritariuden ihanteita Euroopassa. Näiden yhtäläisyyksien Blomberg katsoo kuitenkin olleen täysin sattumanvaraisia, mutta siitäkin huolimatta kiinnostavia ja valaisevia, kun huomioidaan näiden kahden feodaalisen järjestelmän hyvin erilaiset taustat ja kehityskulut. Arvionsa ritareiden arvomaailmasta Blomberg perustaa David Herlihyn toimittamaan englanninkieliseen käännökseen Ramón Llullin (lat. Raimundus Lullus, 1235–1315) kataloniaksi vuoden 1280 tienoilla kirjoittamasta *Libre del Ordre de Cauayleriasta*. Blomberg näkee uskonnon

nosta; White 1962/1964) ja joista vain muutamaa voi pitää ajan tasalla olevana (Contamine 1984/1994; Duby 1977/1980). Katso arvosteluista Friday 1993; Mass 1994.

¹⁷⁰Blomberg 1994/1995: 91.

¹⁷¹Blomberg 1994/1995: 91.

¹⁷²Blomberg 1976 ja Blomberg 1977.

¹⁷³Blomberg 1976: 64–66, 107–112.

olleen molempien ritarillisen käyttäytymisen lajien taustalla. Suurin ero Euroopan ja Japanin välillä on Blombergin mukaan siinä, että Euroopassa kaikki ritarisukuun syntyneet eivät lyöttäytyneet ritareiksi, kun taas Japanissa kaikki soturiylimystön jäsenet kuuluivat *bushi*-säätyyn syntyperänsä ansiosta. Yhtäläisyyksiksi arvomaailmojen välillä Blomberg näkee, että valmiutta kuolemiseen korostetaan samaten kuin soturien roolia julkisen järjestyksen ylläpidossa ja sukujuurien tärkeyttä. Blomberg painottaa myös, että munkiksi ryhtyminen oli vaihtoehto soturiudelle niin Japanissa kuin Euroopassakin ja että molemmissa kulttuureissa kehittyi soturimunkistoja, joiden syntyhistoriat olivat kuitenkin erilaiset. Japanissa soturimunkkien (*sōhei*) nousun taustalla vaikuttivat enemmän maanomistuskäsitteet kuin opilliset erimielisyydet. Soturimunkistoille oli yhteistä se, että niiden oli oikeutettava uskontojensa kieltämä tappaminen. Tämä tapahtui Blombergin mukaan myös Japanissa uskon puolustamisen varjolla. Suurena erona soturimunkistojen välillä Blomberg näkee sen, että temppeliherrat olivat tasa-arvoisia, kun taas Japanissa sukulinjat olivat tärkeitä myös munkistojen sisäisen hierarkian rakentumisessa. Mitään tämän systemaattisempaa vertailua Blomberg ei kuitenkaan tee itäistä ja läntistä soturietiiikkaa käsittelevässä luvussaan.¹⁷⁴ Kaiken kaikkiaan Blombergin tekemät vertailut ritareiden ja samuraiden välillä ovat vain huteralta pohjalta esitettyjä hajanaisia huomioita, joiden perusteluita voidaan vain erittäin hyvällä tahdolla pitää riittävinä.

Vaikka Farrisin ja Blombergin yrityksiä kiistää ritareiden ja samuraiden samankaltaisuus ei voi pitää kovinkaan vakuuttavina, ne nostavat kuitenkin esiin yhden tärkeän metodologisen huomion. Ei ole alkuunkaan itsestään selvää, että ritareita ja samuraita voidaan pitää samankaltaisina pelkkien feodalismiteorioiden pohjalta. Erityisesti Farrisin näkemysten kautta korostuu soturiperinteiden rinnastamisen voimakas teoriasiidonnaisuus Japanin-tutkimuksessa. Tämä pätee jopa Farrisin näkemyksiin, joiden keskeisimpänä perusteluna hän kriittisestä suhtautumisestaan huolimatta käyttää feodalismivertailua.

¹⁷⁴Blomberg 1994/1995: 123–134. Raymón Llullin teksti löytyy teoksesta Herlihy 1970/1979: 305–344. Tämä feodaalisia instituutioita käsittelevä lähdekäännöskokoelma on ainoa läntisen Euroopan keskiaikaan keskittyvä teos, johon Blomberg 1994/1995:ssä viitataan.

VI SODANKÄYNNIN TEKNOLOGIAA KÄSITTELEVÄT VERTAILUT

Yksinomaan sodankäynnin teknologiaan keskittyviä vertailuita erottuu tähän tutkielmaan kootusta otoksesta vain kaksi: Noel Perrinin *Giving Up the Gun* (1979), jossa pohditaan mahdollisuuksia sotateknologiasta perääntymiseen ja yleisemmällä tasolla teknologian kontrolloimiseen, sekä Geoffrey Parkerin *The Military Revolution* (1988, 1996), jossa tarkastellaan sodankäynnissä uuden ajan alussa tapahtuneita muutoksia ja Euroopan nousua vuosina 1500–1800. Näiden molempien pääosassa on tuliaseiden käyttöönotto Japanissa, mihin liittyvästä tapahtumakulusta Perrin ja Parker ovat pitkälti samaa mieltä. Nämä vertailut esitellään seuraavassa aikaisempien lukujen tavasta poiketen rinnakkain.

Perrin ja Parker pohjaavat Japani-tietonsa tutkimuskirjallisuuden varaan, eivätkä käsittele edellä esiteltyjä vertailuja, joista Perrin mainitsee vain Duusin ja kaikki edellä esiteltyt Sansomin teokset ja Parker vain Sansomin teoksen *A History of Japan, 1334–1615* (1961). Perrinin kirja on tarkoitettu keskustelunavaukseksi, mutta sitä ei ole seurannut mitään soturivertailuja sivuavaa laajempaa ajatustenvaihtoa. Parkerin tutkimus on puolestaan jatkoa keskustelulle, joka lähti liikkeelle professori Michael Robertsin virkaanastujaisluennosta ”The Military Revolution 1560–1660” Queen’s University of Belfastissa tammikuussa 1955. Tämän keskustelun avannut Roberts keskitti tarkastelunsa neljään kriittiseen muutokseen eurooppalaisessa sodankäynnissä. Ensimmäinen murros oli tuliaseiden käyttöönotosta seurannut taktinen vallankumous, joka on kiinteästi yhteydessä armeijoiden miesmäärän voimakkaaseen kasvuun vuosina 1500–1700. Armeijoiden kasvu puolestaan johti kunnianhimoisempiin ja monimutkaisempiin strategioihin, minkä seurauksena sodankäynnin vaikutus yhteiskuntiin lisääntyi. Kulujen ja tuhojen lisääntyminen sekä suurempien armeijoiden luomat hallinnolliset haasteet tekivät sodankäynnistä suuremman taakan ja ongelman niin siviiliväestölle kuin hallitsijoillekin. Robertsin arvioita sodankäynnin vallankumouksen laajemmista vaikutuksista on kehitetty edelleen. Hallinnollisten ongelmien on esitetty johtaneen vallankumoukseen hallinnossa, minkä puolestaan on nähty johtaneen modernin valtion esiin nousuun. Robertsin lähestymistapaa on kuitenkin 1970-luvulta lähtien myös kritisoitu siitä, että se jättää merisodankäynnin kehityksen pitkälti huomiotta sekä aliarvioi linnoitusten ja piiritysten vaikutusta sodankäyntiin.¹⁷⁵

¹⁷⁵Perrin 1979/1994: ix–xii, 5, 80–92, 111. Vertaa Waterhouse 1979. Parker 1988/1996: 1–2. Vertaa Ayton & Price 1995: 1–6; Black 1994: 3–11, 32–33, 95, 103; Eltis 1995/1998: 6–43, jossa Robertsin virkaanastujaisluento ajoitetaan vuoteen 1956; Limm 1984/1994: 79–88.

Parker tarkastelee sodankäynnin vallankumousta huomioiden edellä mainitut kritiikit. Maasodankäyntiin liittyen Parker sitoo sodankäynnin vallankumouksen leviämisen uudentyyppisten *trace italienne* -tykistölinnakkeiden rakentamiseen. Lisäksi hän tarkastelee omina kokonaisuuksinaan niin sodankäynnin logistiikkaa kuin merisodankäyntiäkin. Parkerin mukaan sodankäynnin vallankumouksen mukanaan tuomat muutokset mahdollistivat Euroopan määräävän aseman maailmassa. Niinpä Parker tarkastelee myös sodankäynnin vallankumouksen leviämistä Euroopan ulkopuolelle, mikä yleensä tapahtui Euroopan kehitystä kopioimalla. Eurooppalaiselle kehitykselle Parker löytää huomattavan vastaavuuden vain Japanista, missä sodankäynti kehittyi 1500-luvulla rinnan Euroopan kanssa ja muutosten järjestys oli lähes täsmälleen sama. Tuliaseiden käyttöönotto näytti johtavan uusien massiivisten tykistölinnakkeiden rakentamiseen, suuriin armeijoihin ja nopeatempoiseen valtiorakentamiseen. Tämä kehitys kulminoitui Hideyoshin ponteviin laajentumispyrkimyksiin Manner-Aasiaan.¹⁷⁶

Myös Perrin nostaa Japanin ainoaksi menestyksekkääksi vastineeksi Euroopalle tuliaseiden omaksumisen suhteen. Perrin näkee syiksi Japanin kehityksen erityisyyteen sen, että maa oli alkujaan sotilaallinen ja tuliaseiden saapuessa Japani oli keskellä vuosisadan kestänyttä valtakamppailua. Euroopan ja Japanin lähtökohdat olivat Perrinin mukaan samankaltaiset; molemmat olivat feodaalisia, ja Japanissakin oli haarniskoituja ritareita, ritarillinen arvomaailma, uskonnollinen yhteisö ja paljon luostareita, joista useimmat temppeliherrain tapaan sotaisia pikemmin kuin fransiskaaniensa tapaan rauhanomaisia. Lisäksi molemmat alueet olivat vauraita ja saavuttaneet jo korkean teknologisen tason.¹⁷⁷

Japanilaiset saivat ensimmäiset läntiset tuliaseet käyttöönsä Tanegashiman saarelle vuonna 1543 haaksirikkoutuneilta portugalilaisilta. Japanilaiset sepät alkoivat nopeasti kopioida tuliaseita, ja niitä käytettiin taistelussa jo vuonna 1555. Japanilaiset lunttulukot, *tanegashimat*, olivat huomattavan tarkkoja, ja Japanissa kiinnitettiinkin paljon huomiota hyvän osumatarkkuuden saavuttamiseen myös taisteluoloissa. Tämä puolestaan kärjisti lataamisen hitauteen liittyviä ongelmia, joiden ratkaisemiseen Euroopassa oli keskitytty tarkkuuden sijasta. Parkerin mukaan ainoa tapa ratkaista tämä ongelma käytännössä on ryhmittää ampujat riveihin, jotka ampuvat vuorotellen. Japanissa Oda Nobunaga oli kokeillut tätä taktiikkaa jo 1560-luvulla, ja Nagashinon taistelussa vuonna 1575 hänellä oli komennossaan 3000 ampujaa, jotka ampuivat vuorottaisia yhteislaukauksia. Euroopassa tämä ratkaisu kehitettiin vasta vuonna 1594, ja sen käyttö

¹⁷⁶Parker 1988/1996: 3–4, 156.

yleistyi vasta 1630-luvulla. Verratessaan Nagashinon taistelua Courtrasin (1587) ja Glenlivetin (1701) taisteluihin Perrin arvioi japanilaisten kenttäaseiden olleen huomattavasti parempia kuin eurooppalaisten, mutta toteaa eurooppalaisten säilyttäneen etumatkansa rannikko- ja laivatykistön suhteen. Perrin mainitsee lisäksi japanilaisten kehittäneen aseisiin sadesuojia, joita ei Euroopassa esiintynyt. Parkerin mukaan Japanin yhdistyminen olisi ehkä saavutettu ilman tuliaseitakin, mutta mahdollisuus kouluttaa talonpojista tehokkaita ampujia varmasti nopeutti prosessia.¹⁷⁸

Nobunaga ja hänen seuraajansa ymmärsivät Parkerin mukaan myös raskaampien tykkien käyttökelpoisuuden, kuten myös sen, että tykistö tekisi puolustuskyvyttömiksi lähes kaikki linnat ja linnoitukset, koska aiemmin rakennetut korkeat muurit eivät kestäneet tykistötulta. Tästä johtuen alettiin rakentaa uudentyyppisiä linnoituksia, jotka edustivat aikansa linnoitustekniikan huippua koko maailmassa. Nämä Japanin (ja Kiinan) massiiviset linnakkeet tekivät piiritystykeistä tehottomia. Ehkä tästä johtuen tykistön kehittyminen ei jatkunut eteenpäin. Japanissa tykkeitä käytettiin piirityksissä vain Osakassa vuonna 1615 ja Shimabarassa vuosina 1636–1637, eikä niiden käyttö ollut kummassakaan tapauksessa ratkaisevaa. Piiritykset ratkaistiin yleensä massahyökkäyksillä, miinoittamalla tai saartamalla. Raskaita tykkeitä käytettiin linnoitusten puolustamiseen, mutta muuten tykistön käyttö rajoittui kentälle.¹⁷⁹

Perrinin mukaan tuliaseiden käyttö oli Japanissa noin vuosina 1575–1625 huipussaan, mutta myös vastustus näitä uusia aseita kohtaan kehittyi samaan aikaan, koska tehokkaat välineet jättivät käyttäjät varjoonsa siirryttäessä sankarillisesta yksittäistaiselusta massataktiikkaan. Nagashinon taistelun jälkeen tuliaseiden arvo oli pakko tunnustaa, vaikka samurait suhtautuivat vastahakoisesti niiden käyttöön taistelussa. Helppokäyttöiset lunttulukot leimautuivat alempien sosiaalisten ryhmien aseiksi. Pidemmän päälle yläluokkaisen yksilöllisen miekkataistelun ja alaluokkaisen tuliasetaistelun eriyttäminen ei Perrinin mukaan toiminut, vaan sotaretkillä Koreaan tuliaseet lähes syrjäyttivät perinteiset aseet. Hideyoshin määräämää väestön aseistariisumista lukuunottamatta Perrin näkee Japanin olleen talvella 1597 paljolti samassa tilanteessa kuin mikä tahansa eurooppalainen maa. Jos jotain eroa oli, niin Euroopassa tuliaseiden vastustus oli syntynyt aikaisemmin, koska aseetkin olivat tulleet käyttöön aikaisemmin. Tästä huolimatta Euroopassa kehitys jatkui kohti tehokkaampia aseita, kun taas Japanissa lunttulukotkin kävivät harvinaisiksi, ja haarniskoja valmistettiin aina 1800-

¹⁷⁷Perrin 1979/1994: ix, 8–14.

¹⁷⁸Perrin 1979/1994: 5–8, 14–23; Parker 1988/1996: 140–142.

¹⁷⁹Parker 1988/1996: 142, 144. Shimabaran taistelusta katso myös Perrin 1979/1994: 65–67.

luvulle asti. Perrin kuitenkin toteaa, ettei tuliaseita koskaan kielletty Japanissa virallisesti, vaan ainoastaan tuotantoa rajoitettiin, ja vuoden 1607 jälkeen tuliaseita saattoi valmistaa ainoastaan shogunaatin lisenssillä. Myös Euroopassa aseita ja ruudin valmistusta rajoitettiin ajoittain, mutta Perrinin mukaan näitä rajoituksia ei valvottu, koska riittävän monet eivät tosissaan vastustaneet tuliaseita. Japanissa rajoituksista ei peräännytty, ja tuliaseiden määrä laski. Näin valikoiva kehitys onnistui Japanissa pidemmän aikaa kuin Euroopassa, jossa teknisen kehityksen kulku onnistuttiin yksittäistapauksissa seisauttamaan vain hetkellisesti. Perrin huomauttaa lisäksi, että asekehityksen seisautuminen ei Japanissa kuitenkaan estänyt kehitystä muilla aloilla kuten maataloudessa, matematiikassa tai lääketieteessä.¹⁸⁰

Perrin löytää kehityksen eroille ainakin viisi syytä. Ensimmäinen Japanissa oli enemmän tuliaseiden vastustajia (soturiluokka oli suurempi kuin missään Euroopan maassa; Japanissa 7–10% väestöstä, Euroopassa alle 1%, Englannissa 0,6%). Toisaalta Japanin koskemattomuus kyettiin turvaamaan perinteisillä aseilla, sillä japanilaiset olivat voimakkaita taistelijoita ja saaria oli vaikea valloittaa. Lisäksi Japanissa miekoilla oli suurempi symboliarvo kuin Euroopassa, ja lännessä tunnettiin Perrinin mukaan jaottelu ihailtuun ja toimivaan, mitä ei Japanissa tunnettu ainakaan ennen Perryn saapumista. Tämän lisäksi tuliaseiden sivuuttaminen oli Japanissa osa yleistä reaktiota ulkopuolisia ajatuksia (kristinuskoa ja kauppiasasennetta) vastaan, kun taas Euroopassa tuliaseet eivät olleet ulkopuolisia tai ainakaan kukaan ei mieltänyt niitä sellaisiksi. Viimeisenä syynä Perrin mainitsee sen, että tuliaseiden käyttö rikkoo japanilaisen estetiikan liikkumista koskevia sääntöjä. Näiden tekijöiden lisäksi Perrin nostaa toisaalla esiin myös taistelua edeltäneet rituaaliset kohteliaisuudet, joita noudatettiin myös tuliaseiden omaksumisen jälkeen, ja luonnehtii niitä japanilaisten sosiaalisiksi ongelmaksi tuliaseiden suhteen.¹⁸¹

Parker selittää tuliaseiden omaksumisen historiaa sillä, että eurooppalaisten saapuminen Japaniin (ja Kiinaan) osui yhteen poliittisen hajaannuksen kanssa. Niinpä on ymmärrettävää, että Japanissa (ja Kiinassa) osoitettiin eniten kiinnostusta eurooppalaisiin sodankäyntiä koskeviin innovaatioihin. Poliittisen vakauden palattua aseet varastoitiin, ja niiden valmistusta vähennettiin. Parkerin mukaan Japani ei kuitenkaan varsinaisesti ”luopunut” tuliaseista, kuten Parker tulkitsee Perrinin väittävän. Tarkoituksena oli poistaa kaikki aseet temppeliltä, talonpojilta ja kaupunkilaisilta – kaikilta, jotka saattaisivat vastustaa hallinnon veroja tai toimia. Lopulta miekan kantaminen jäi samuraiden yksinoikeudeksi, mutta samuraidenkin sotilaallista voimaa rajoitettiin purkamalla valtaosa lin-

¹⁸⁰Perrin 1979/1994: 23–33, 45–65, 80–92.

noista. Parkerin mukaan väestön demilitarisaatio ulottui myös kirjallisuuteen: ulkomaiset sodankäyntiä ja kristinuskoa käsittelevät kirjat kiellettiin 1600-luvun lopussa. Samoihin aikoihin länsi menetti kiinnostustaan Japaniin eikä Kiinakaan uhannut Japania. Näin Japanin (ja Kiinan) maailmanjärjestys säilyi 1800-luvun puoliväliin asti, kunnes lännen teollisuusvaltiot alkoivat käyttää höyrylaivoja, terästyksistöä ja alusmaista värvättyjä joukkoja niitä vastaan.¹⁸²

Parkerin Perriniä vastaan esittämä kritiikki on osin liiallista. Perrin kirjoitti tekstinsä poleemiseksi keskustelunavaukseksi ja myöntää itsekin kärjistäneensä joitakin väitteitä selkeyttääkseen argumenttiaan. Myös Perrin mainitsee Parkerin esittämät tosiasiat,¹⁸³ ja tuliaseista luopumisesta puhuminen vaikuttaa lähinnä Perrinin tarkoitushakuiselta kärjistykseltä.

Japanilaista logistiikan kehittymistä Parker ei käsittele, mutta merisodankäynnin kehityksessä hän näkee eroja Japanin ja Euroopan välillä. Korean-retkien yhteydessä Hideyoshin laivasto kärsi tappioita korealaisille, joilla oli käytössään erityisiä kahdeksankulmaisilla metallilevyillä panssaroituja kilpikonnalaivoja. Hideyoshi yritti kehittää laivastoansa muun muassa panssaroimalla laivoja. Hideyoshin kuoltua Korean valloitusyrityksistä kuitenkin luovuttiin, ja Japani palasi seuraamaan yleistä aasialaista linjaa laivaston suhteen. Niin kauan kuin läntisten valtioiden sotilaallinen läsnäolo oli vähäistä Aasiassa, paikalliset hallitsijat kykenivät vastustamaan läntisen tykistön voimaa. Pidettiin edullisempänä maksaa eurooppalaisille suojelurahaa ja rangaista kaikkia, jotka eivät kunnioittaneet myymäänsä suojelua, kuin investoida uusiin laivamalleihin ja massiiviseen aseistukseen, jotka eivät kyenneet takaamaan kauppalastien säilymistä vahingoittumattomana.¹⁸⁴

Parkerin tapa rakentaa vertailunsa rajattujen tekijöiden yksityiskohtaiselle tarkastelulle ja pidättäytyä vetämästä laajempia johtopäätöksiä ilman kattavia perusteluita on vakuuttava. Feodalismin verrattuna sodankäynnin vallankumouksen käsitteen etuna on se, ettei siitä ole yritetty rakentaa yleistä teoriaa saatikka maailmanhistoriallista kategoriaa. Käsitteellä ei ole yhteismitattomia tulkintamahdollisuuksia, eikä sodankäynnin vallankumouksella itsellään ole yritetty selittää mitään muita tapahtumakulkuja. Näin tämä professori Robertsinkin käyttöön ottama käsite on ainakin toistaiseksi välttynyt merkityksensä hämärtymiseltä.

¹⁸¹Perrin 1979/1994: 16–17, 33–45.

¹⁸²Parker 1988/1996: 144–145.

¹⁸³Perrin 1979/1994: 26–31, 111.

¹⁸⁴Parker 1988/1996: 108–112.

Huolimatta siitä, etteivät Perrin ja Parker suoranaisesti vertaa ritareita ja samuraita toisiinsa, heidän tutkimuksensa ovat hyvin merkittäviä molempien soturiperinteiden historioiden kannalta. Perrin mainitsee lunttulukkomiesten kuuluneen alempiin sosiaalisiin kerroksiin kuin samurait ja lähtee kehittämään tästä syitä tuliaseiden vastustukselle, mutta ei juurikaan tarkastele tuliaseiden aiheuttamia laajempia yhteiskunnallisia seurauksia. Parker ei puolestaan ota lainkaan kantaa taistelijoiden keskinäisiin suhteisiin tai heidän sosiaaliseen asemaansa eikä etsi kulttuurisia yhtäläisyyksiä Euroopan ja Japanin väliltä. Kuitenkin se, että molemmat yhteiskunnat pystyivät omaksumaan ja kehittämään samankaltaisia sodankäynnin muotoja, viittaa huomattaviin kulttuuris-yhteiskunnallisiin yhtäläisyyksiin Euroopan ja Japanin välillä. Näiden yhtäläisyyksien ainutlaatuisuutta korostaa se, ettei edes lähelle vastaavaa kehitystä tapahtunut samassa mittakaavassa missään muualla maailmassa. Tämä kyseenalaistaa tekniseen determinismiin perustuvia selitysmalleja kehityksen välttämättömyydestä ja erityisesti siitä, että nimenomaan tuliaseet toimisivat sodankäynnin vallankumouksen liikkeellepanevana tekijänä. Sodankäynnin vallankumouksen taustalla vaikuttavat juonteet ovat monisyisempiä, ja niiden joukkoon kuuluu varmasti myös lukuisia yhteiskunnallisia, sosiaalisia, poliittisia ja kulttuurisia ehtoja. Tätä kautta Perrinin ja Parkerin huomiot sodankäyntitapojen kehityksestä 1500-luvulla antavat perusteita laaja-alaisemmalle kulttuuristen tekijöiden vertailulle Euroopan ja Japanin väliltä tukien siten myös feodalismipohdintojen mielekkyyttä.

VII JOHTOPÄÄTÖKSET

Ritareiden ja samuraiden tarinat eivät ole kehityskuluiltaan yhteneviä, vaikka niistä onkin esitetty rinnasteisia jaksotteluja. Verrattaessa historioita toisiinsa voidaan kuitenkin havaita tiettyjä sotureiden elämään liittyneitä lähes yhtäläisiä piirteitä ja erottaa muutamia aikajaksoja, jotka vaikuttavat keskenään hyvinkin samankaltaisilta. Jokaisen Euroopan ja Japanin historioiden välisten yhtäläisyyden merkittävyyttä voidaan hyvin perustein kyseenalaistaa, mutta kaikkiaan yhtäläisyyksiä löytyy niin paljon, että kysymys yhteiskuntien vertailusta ja löydettyjen yhtäläisyyksien merkityksen arvioinnista lähes väistämättä nousee esiin.

Coulbornia, Joüon des Longraisia, Boutrucha, Andersonia, Lewisiä, Duusia, Grosbergia, Whitea, Ikegamia ja Parkeria lukuun ottamatta esitellyt tutkijat rakentavat vertailunsa lähes yksinomaan vain toiseen soturiperinteeseen keskittyvän käsittelyn varaan. Lisäksi Boutruchen, Andersonin, Grossbergin ja Ikegamin tarkasteluissakin toisen perinteen osuus on selkeästi korostunut. Feodalismiin liittyvät teorit toimivat siltena vertailulle kaikilla muilla paitsi Perrinillä, Parkerilla ja Whitella. Ainoastaan Hall, Mass, Duus, White, Ikegami ja Farris pohtivat tarkemmin vertailumetologiaa sivuavia kysymyksiä. Näistäkin Massin ja Farrisin yritykset ovat varsin haparoivia, eikä niitä voida pitää kovinkaan ansiokkaina. Muilla vertailumetodien tarkempi pohdinta lienee jäänyt vähäiseksi, koska yhtäläisyydet on koettu niin ilmeisiksi. Esitellyistä vertailuista voidaan löytää tukea myös Whiten arviolle Japanin-tutkijoiden taipumuksesta korostaa Japanin omalaatuisuutta. Selkeimmin vertailijoiden tietopohjan epätasaisuus ja metodologisen pohdinnan vähäisyys käy ilmi yrityksistä rakentaa vertailuja ilmeisen yhteismitattomien kohteiden tarkastelulle. Rärkeimpiä esimerkkejä tästä ovat Suzanne Gayn yritys sovittaa Japanin keisarit tai shogunit feodaalisten kuninkaiden kategoriaan ja William Wayne Farrisin pyrkimykset osoittaa Japanin historian ei-feodaalisuus.

Vertailuun sisältyvä mittakaavaongelma on nähdäkseni ylitettävissä vain huomioimalla ilmiöiden monimuotoisuus. Tämän voi tehdä tarkastelemalla esimerkiksi poikkeaman suuntaa ja suuruutta ideaalityyppiin verrattuna, tarkentamalla ideaalityyppistä jaottelua tai hahmottamalla vertailun kysymyksenasettelu jonkinlaisen perheyhtäläisyyksimallin kautta, kuten esimerkiksi John Whitney Hall pitkälti tekee, vaikka hän ei käytäkään Ludwig Wittgensteinin käsitteistöä.

Kuten Hall lisäksi toteaa, yhteiskuntateoreettiset mallit ovat tutustumisen arvoisia myös historiankirjoituksen kannalta, sillä ne voivat nostaa esiin sellaisia kysy-

myksiä, jotka kenties muuten jäisivät kysymättä. Mihinkään yksittäiseen teoreettiseen malliin sitoutuminen ei kuitenkaan itsessään anna kestäväää pohjaa Euroopan tai Japanin historian kattavalle jäsentämiselle.

Intraspesifin sodankäynnin varsin yleisellä tasolla liikkuvan teorian kannalta ritareista ja samuraista löytyy yhtäläisiä piirteitä, mutta nämä soturit eivät olleet suinkaan ainoita esimerkkejä intraspesifeistä satureista eivätkä muutamat satureille yhteiset intraspesifit piirteet muodosta yksistään kovinkaan hedelmällistä vertailulähtökohtaa.

Intraspesifiä sodankäyntiä paremmin Japanin ja Euroopan historioiden vertailun pohjaksi soveltuvat teoriat feodalismista. Feodalismikäsitteistöä käytetään esitellyissä vertailuissa varsin yhtenäisesti, ja japanilaisen feodalismien kehityskaaresta sekä sen tärkeimmistä tekijöistä vallitsee hyvin pitkälle menevä yhteisymmärrys. Feodalismiteorian soveltuvuutta Japanin historiaan on myös yritetty kyseenalaistaa vertaamalla tätä yksittäistapausta teorian ideaalityypisiin piirteisiin. Tämä on kuitenkin riittämätön peruste koko teorian kiistämiseksi, koska tämä tapa ei ota huomioon vertailuun sisältyvää mittakaavaongelmaa. Farris ja Mass osoittavat, ettei feodalismien käsite sovellu kuvaamaan heidän tarkastelemaansa ajanjaksoja ja ettei feodalismi ”syntynyt” Kamakura-bakufun perustamisen myötä, mutta heidän tarkastelunsa eivät osu yksin feodalismiteorioiden keskeisimpien väitteiden tai kokonaisargumentin kanssa. Feodalismikriittisyydestään huolimatta Farrisin ja Massin tulkinnat tukevat laaja-alaisempien feodalismitulkintojen näkemystä siitä, että täysfeodalismi kehittyi Japanissa vasta Kamakura-kauden jälkeen.

Feodalismitematiikan kannalta samankaltaisimmilta ajanjaksoilta vaikuttavat toisaalta niin sanotut varhais- ja täysfeodaaliset kaudet. Varhaisfeodalismilla tarkoitetaan tässä yhteydessä Euroopan karolinkivaltakunnan aikaa suhteessa Kamakura- ja Muromachi-bakufuihin. Täysfeodalismit puolestaan ajoittuvat Euroopassa ensimmäisen vuosituhannen vaihteen tienoille ajoittuvasta murroksesta noin 1300–1400-luvulle ja Japanissa sisällissotien kauteen 1400-luvun lopulta 1500-luvulle. Ensimmäisiä yhtäläisyyksien kausia leimaa useampien valtakeskusten keskinäinen kilpailu ja soturiluokan sosiaalinen nousu ja toisia paikallinen valtakamppailu satureiden kesken ja herruuspiirien rakentaminen. Näistä kausista täysfeodalismien välillä voidaan arvioida olleen enemmän yhtäläisyyksiä kuin varhaisfeodaalisten kausien välillä.

Yleisellä tasolla liikkuvien yhtäläisyyksien lisäksi soturiperinteiden välillä on nähty myös yksityiskohtaisemmalle tasolle ulottuvia samankaltaisuuksia. Keski- ja uusklassisen soturien aseet, muut varusteet ja niistä johtuen myös tyypillisimmät taistelutavat olivat selkeästi erilaisia, mutta esimerkiksi suurempien joukkojen organisoituminen oli varsin samankaltaista. Läheisimmin toisiaan muistuttavat piirteet olivat yk-

silöllinen varustautuminen ja soturius, arvomaailmat, henkilökohtaisiin siteisiin perustuneet valtasuhteet sekä läänittämiskäytännöt.

Japanilaisia linnoja ja niiden merkitystä herruuspiirien rakentumisen kannalta ei läntisessä tutkimuksessa ole juurikaan käsitelty. Se mitä tiedetään on, että Heiankauden Japanissa käytettiin linnoja pohjoisten alueiden valtaamiseen, ja myöhemmin sisällissotien kaudella alueiden vallassapitoon ja hallitsemiseen. Herruuspiirien kasvaessa linnoista muodostettiin myös puolustus- ja hallintaverkostoja. Tälle kaikelle löytyy vastineensa Euroopasta. Japanin osalta suppealta tietopohjalta on uskaliaasta vetää pidemmälle meneviä johtopäätöksiä, mutta vaikuttaa siltä, että Japanissa linnoja ei rakennettu tukikohdiksi uusien herruuspiirien valtaamista silmällä pitäen, ei ainakaan yhtä laajassa mitta-kaavassa eikä yhtä suunnitelmallisen häikäilemättömästi kuin Euroopassa.

Maanhallinnasta on löydetty yhtäläisiä piirteitä toisaalta kartanoiden ja *shōen*-tilojen sekä toisaalta eurooppalaisten läänitysten ja *chigyōchi*-läänitysten väliltä. Sotureiden maanhallinta perustui sekaville, ei-yhtenäisille, pitkälti tapaan perustuneille muutosalttuille järjestelyille, joista on vaikea muodostaa selkeää kattavaa yleiskuvaa. Niinpä eurooppalaisten läänitysten ja kartanoiden sekä japanilaisten *shōen*-tilojen toiminnasta ja merkityksestä käydäänkin jatkuvaa keskustelua. Selvää on ainoastaan se, että maanviljely oli sekä Euroopassa että Japanissa huomattavin varallisuuden lähde ja että soturit ottivat osansa maan tuotosta. Perusteltu arvio maanhallintajärjestelmien merkittävytydestä ja yhtäläisyyksistä vaatisi laajan yksityiskohtaisen paikallistutkimuksiin pohjautuvan vertailun tekemistä. Tällaisen vertailun tekemistä hankaloittaa kuitenkin saatavilla olevien yksityiskohtaisten paikallistutkimusten vähäisyys.

Vasallius oli Euroopassa vastavuoroinen sopimuksellinen suhde, jossa vasalli suoritti palvelua korvausta vastaan. Eurooppalaisen vasalliuden on tulkittu olleen luonteeltaan sopimuksellisempi kuin japanilainen vasallius, mutta tämä ei välttämättä tarkoita sitä, että Japanissa vasallius olisi vaatinut seuralaiselta ehdottomampaa uskollisuutta kuin Euroopassa. Ristiriidattomampaa on Peter Duusin tapaan tulkita japanilaisen vasalliuden olleen enemmänkin turvallisuustakuun tai liittolaisuussopimuksen kaltainen suhde, jossa palkkiot eivät olleet ennakkoehto palvelulle, vaan pikemminkin tunnuslahjoja ja saaliinjakoa. Molemmissa tapauksissa vasalliuden ytimenä on kuitenkin nähty sotureiden välinen henkilökohtainen suhde. Vasalliuden merkityksestä on esitetty eriäviä näkemyksiä, mutta kukaan ei ole kiistänyt vasallisuhteiden esiintymistä Euroopassa sen paremmin kuin Japanissakaan. Jopa soturirinnastuksia vastustava William Wayne Farris käyttää vasallin käsitettä Japanin historiasta kirjoittaessaan ilman, että kokisi sitä mitenkään ongelmalliseksi. Myös aikalaisterminologiassa on havaittavissa tiettyä rinnakkaisuutta: Euroo-

passa varhaisista vasalleista käytettiin toisinaan nimityksiä *hauskerle* ja *domici*, kun taas japanin kielen vasallia tarkoittava sana on *kenin*. Nämä kaikki termit ovat lähes sanatarkkoja ja käännöksiä toisistaan ja tarkoittavat sananmukaisesti ”talomiestä”. Maanhallintaa ja vasallitutta sivuten yhtäläisyyksiä on nähty myös sotureiden perimyskäytännön kehittämisessä esikoisoikeuden suuntaan.

Sotureiden arvomaailmoja tutkittaessa tärkeimpinä lähteinä ovat sotatarinat ja myöhäisempinä aikoina eläneiden sotureiden kirjoitelmat sotureiden roolista. Eurooppalaisten sotureiden arvomaailmassa on erotettavissa ristiriitaisia vaikutteita, joista tärkeimmät olivat sotilaselämään liittyvät, kirkon ja hovikulttuurin vaikutteet. Bushido sen sijaan voidaan tulkita yhtenäisemmäksi kokonaisuudeksi, jonka voidaan katsoa olevan enemmänkin elämänfilosofia ja vapaampi uskontojen vaikutuksesta kuin ritariuden, joka ei koskaan kiteytynyt aivan vastaavaksi oppirakennelmaksi. Puhtaimmin sotilaalliset perushyveet, kuten kyvykkyys, taistelutaito, urheus, uskollisuus ja kunnia, olivat korostuneita molemmissa perinteissä lähes identtisissä muodoissa. Näiden suhteen huomattavimpana erona on se, että Euroopassa oli tappion uhatessa kunniakasta antautua ja maksaa itsensä lunnailta jälleen vapaaksi, mutta Japanissa tätä mahdollisuutta ei ollut, vaan kunniakkain pakotie epätoivoisesta tilanteesta oli itsemurha.

Muita huomattavia eroja sotureiden arvomaailmoissa löytyy suhtautumisessa naiseen ja rakkauteen. Lisäksi uskontojen rooli oli Euroopassa ja Japanissa hieman erilainen. Euroopassa hovirakkauden romanttinen ihanne nosti naiset palvelonnan kohteeksi, kun taas japanilaisessa naisideaalissa korostettiin perheen puolesta uhrautumista, ja rakkauskertomusten sankarit olivat useimmin molemmat miehiä. Japanissa ei ollut lännen kirkkoon verrattavissa olevaa yhtenäistä uskonnollista organisaatiota. Yhtäläisyyksiä voidaan kuitenkin havaita soturisukujen tavoissa hankkia ja ylläpitää legitimitettiänsä tukemalla läheisiä uskonnollisia yhteisöjä. Luostari oli lisäksi vaihtoehto soturin uralle niin Euroopassa kuin Japanissakin, ja molemmissa kulttuureissa esiintyi soturimunkkeja. Soturikulttuurien arvomaailmaa esittelevien aikalaislähteiden samankaltaisuus ja ansiokkaat uudet tutkimukset niistä tarjoaisivat hedelmällisiä edellytyksiä laaja-alaiselle systemaattiselle vertailulle.

Sotureiden arvomaailma nousee keskeiselle sijalle myös Nitoben, Reischauerin, Duusin, Whiten ja Ikegamin historiallista sosiologiaa sivuavissa pohdintoissa feodalismien ja feodaalisen ajan perinnöstä. Arvomaailmaa lukuunottamatta feodalismien vaikutuksia tarkasteltaessa keskitytään kuitenkin etupäässä yhteiskunnan muita luokkia kuin sotureita koskeviin piirteisiin. Näiden pohdintojen merkitys soturivertailuille on kuitenkin huomattava, sillä ne sitovat soturit oman aikamme yhteiskunnan tutkimuksen

kannalta merkittäviin kysymyksenasetteluihin. Tarkempi arvio näiden tarkasteluiden sisällöstä vaatisi laajempaa perehtymistä myös uusimman ajan kehitykseen, teorioihin siitä sekä Japanin modernisoitumista sivuaviin vertailuihin. Aihe tarjoaisikin runsaat mahdollisuudet yhteiskuntatieteellisesti painottuneelle tutkimukselle ja vertailulle.

Grossbergin tulkinta Japanin renessanssista Muromachi-bakufun alkuvaiheessa on saanut osakseen varsin voimakasta arvostelua. Vaikka renessanssin käsite ei sovellukaan luontevasti Japanin historian makrohistorialliseen jäsentämiseen, nostaa se kuitenkin esiin huomionarvoisia näkökulmia hallintokoneistojen kehitykseen varhaisten vaiheiden tarkasteluun.

Renessanssia helpommin hyväksyttävä yhtäläiseksi nähdyn kehityksen pari on niin sanottu ”sodankäynnin vallankumous”, joka Euroopassa ajoittuu uuden ajan alkuun 1500-luvulta eteenpäin ja Japanissa sisällissotien kauden loppuun, 1500-luvun jälkipuoliskolta 1600-luvun alkuvuosikymmenille. Tänä aikana tuliaseiden käyttö yleistyi, etupäässä jalkamiehistä koottujen armeijoiden koot kasvoivat voimakkaasti ja uuden tyyppiä voimakkaita linnoituksia rakennettiin. Kaikesta tästä johtuen sodankäynnin kulut nousivat räjähdysmäisesti rajoittaen sodankäyntiä taloudellisesti voimakkaiden ruhtinaiden väliseksi kamppailuksi.

* * *

Esitellyt vertailut eivät anna pohjaa kokonaisvaltaiselle rinnastukselle ritareiden ja samuraiden välillä. Tällaista samaistamista ei yleensä tehdäkään, vaan rinnastukset ovat yleensä selkeän vertauskuvallisia eli samuraita tai busheja luonnehditaan japanilaisiksi ritareiksi. Esitellyistä vertailijoista ainoastaan Nitobe, Sansom ja Grossberg käyttävät japanilaisia sotureita tarkoittaessaan synonyymien omaisesti termejä ”ritari” tai ”ritariluokka”.

Tarpeettomien sekaannusten välttämiseksi ritareita ja samuraita ei tulisi ylimalkaisesti rinnastaa toisiinsa. Jos näitä käsitteitä on tarve selventää, on parempi puhua eurooppalaisista ja japanilaisista sotureista. Muita japanilaisten sotureiden historiaan sovellettuja lainakäsitteitä ovat ”keskiaika”, ”vasalli”, ”feodalismi” ja ”sodankäynnin vallankumous uuden ajan alussa”. Keskiajan ajoittamisesta voidaan esittää erilaisia näkemyksiä niin Euroopan kuin Japaninkin historioiden suhteen, joten ilman tarkempaa rajausta käsite kelpaa vain hyvin karkeaan ajanmäärittelykseen. Vasallin käsitteen yleiskieleen vakiintunut perusmerkitys on sen sijaan yksiselitteisempi: herran palvelukseen henkilökohtaisella sopimuksella alistunut vapaa soturi, ja tällaisena käsite soveltuu varsin hyvin lainattavaksi myös Japanin historiaan.

Feodalismi-käsitteellä on annettu lukuisia eri merkityksiä, joita voidaan mieltää monin tavoin. Tästä johtuen kaikin puolin puolusteltavat tavat käyttää käsitettä ovat äärimmäisen harvalukuisia, ja niinpä oma tapa käyttää feodalismikäsitettä olisikin syytä määritellä aina mahdollisimman tarkasti. Feodaali- ja maanhallintajärjestelmistä puhuttaessa on lisäksi huomioitava, että termi ”järjestelmä” on syytä ymmärtää hyvin la-
veasti, sillä nämä järjestelmät olivat vain äärimmäisen harvoin selkeärajaisia yhtenäisiä kokonaisuuksia.

Sodankäynnin vallankumous uuden ajan alussa viittaa feodalismia yksise-
litteisempään kehityskulkuun, jonka suhteen Euroopan ja Japanin maasodankäynnin his-
toriat 1500-luvulla ja 1600-luvun alussa muistuttavat läheisesti toisiaan. Ainoa käsit-
teeseen liittyvä ongelma on se, että Japanissa 1600-luvun alussa alkanutta Tokugawa-
kautta ei aivan yksimielisesti lasketa uudeksi ajaksi, vaan sitä luonnehditaan toisinaan
myös myöhäiskeskiajaksi tai jopa feodalismin jäänteeksi. Käsite ei vielä ole juurtunut
Japanin historiaan, joten yksin Japania käsiteltäessä on selkeämpi puhua ”sodankäynnin
vallankumouksesta *senjoku*-kauden Japanissa”. Vertailtaessa Euroopan ja Japanin
kehitystä voidaan sen sijaan edelleenkin puhua ”sodankäynnin vallankumouksesta uuden
ajan alun Euroopassa ja Japanissa” ilman erityistä sekaannuksen vaaraa.

Läntisillä kielillä viestittäessä vertailulähtökohtien hakeminen Euroopan
historiasta on kulttuurimme lähtökohdat huomioon ottaen luontevaa. Japanin ja Euroo-
pan historiaa voidaan verrata feodalismiin, absolutismiin, renessanssin ja sodankäynnin
vallankumouksen käsitteiden kautta. Molempien historiaa voidaan kirjoittaa mainittujen
käsitteiden valossa, ja käsitteiden sisältöä voidaan tarkentaa historioiden tarkastelun
kautta. Tietyn käsitteen tietyn määritelmän soveltuvuus tietyn ajanjakson kuvaamiseen
voidaan kiistää, mutta pelkällä määritelmän kiistämällä ei voida osoittaa Japanin ja
Euroopan historioiden perustavanlaatuisia erilaisuutta, vaikka kiistettävä määritelmä oli-
sikin alunperin laadittu toisen alueen historian pohjalta. Määritelmien ja historioiden yh-
teismitattomuudella ei myöskään voida kiistää soturivertailun merkitystä. Ritarit ja samu-
rait muodostavat antoisan vertailuparin, ja niiden tarkasteleminen rinnakkain voi edes-
auttaa uusien tulkintojen ja merkittävien piirteiden löytämistä molempien soturiperintei-
den historioista.

KIRJALLISUUS

Lähteinä käytetyt tutkimukset on listattu yhdessä muun tutkimuskirjallisuuden kanssa.

- Adams 1988: Adams, Jeremy duQuesnay: "Modern Views of Medieval Chivalry, 1884–1984." Teoksessa Chickering, Howell & Seiler, Thomas H. (eds.): *The Study of Chivalry: Resources and Approaches*. Medieval Institute Publications. Western Michigan University, Kalamazoo 1988: 41–89.
- Anderson 1974/1992: Anderson, Perry: *Passages from Antiquity to Feudalism*. Verso, London – New York 1992 (1974).
- Anderson 1974/1993: Anderson, Perry: *Lineages of the Absolutist State*. Verso, London – New York 1993 (1974).
- Arnesen 1983: Arnesen, Peter J.: "Japan's renaissance: The Politics of the Muromachi Bakufu. By Kenneth Alan Grossberg." *The Journal of Japanese Studies* 9:2 (1983): 385–391.
- Arnesen 1985: Arnesen, Peter J.: "The Provincial Vassals of the Muromachi Shoguns." Teoksessa Mass & Hauser 1985: 99–128, 224–231.
- Arnold 1985: Arnold, Benjamin: *German Knighthood, 1050-1300*. Clarendon Press, Oxford 1985.
- Asakawa 1914: Asakawa Kan'ichi: "The Origin of the Feudal Land Tenure in Japan." *American Historical Review* 20:1 (1914): 1–23.
- Asakawa 1929: Asakawa, K.: *The Documents of Iriki: Illustrative of The Development of the Feudal Institutions of Japan*. Yale University Press, New Haven 1929.
- Asakawa 1932: Asakawa, K.: "Feudalism: Japanese." Teoksessa: Seligman, R.A. (ed.): *Encyclopaedia of the Social Sciences. VI*. MacMillan and Co., Ltd. London 1932: 214–220.
- Ayton & Price 1995: Ayton, Andrew & Price, J.L.: "Introduction: The Military Revolution from a Medieval Perspective." Teoksessa Ayton, Andrew & Price, J.L. (eds.): *The Medieval Military Revolution. State, Society and Military Change in Medieval and Early Modern Europe*. Tauris Academic Studies. I.B. Tauris Publishers, London – New York 1995: 1–22.
- Bachrach 1970/1993: Bachrach, Bernard S.: "Charles Martel, Mounted Shock Combat, the Stirrup, and Feudalism." *Studies in Medieval and Renaissance History* vol. 7 (1970): 49–75; teoksessa Bachrach, Bernard S.: *Armies and Politics in the Early Medieval West*. Collected Studies Series CS405. Variorum, Aldershot Hampshire 1993: XII.
- Bachrach 1983/1993: Bachrach, Bernard S.: "Charlemagne's Cavalry: Myth and Reality." *Military Affairs* 47 (1983): 181–187; teoksessa Bachrach, Bernard S.: *Armies and Politics in the Early Medieval West*. Collected Studies Series CS405. Variorum, Aldershot Hampshire 1993: XIV.
- Barber 1970/1995: Barber, Richard: *The Knight & Chivalry*. The Boydell Press, Woodbridge 1995 (1970).
- Barber, M. 1994/1995: Barber, Malcolm: *The New Knighthood. A History of the Order of the Temple*. Canto. Cambridge University Press, Cambridge 1995 (1994).
- Bartlett 1993/1994: Bartlett, Robert: *The Making of Europe. Conquest, Colonization and Cultural Change, 950-1350*. Penguin Books, Harmondsworth 1994 (1993).
- Bellah 1996: Bellah, Robert N.: "The Taming of the Samurai: Honorific Individualism and the Making of Modern Japan." *Contemporary Sociology* 25:1 (1996): 110–112.
- Berry 1982: Berry, Mary Elizabeth: *Hideyoshi*. Harvard East Asian Monographs 146.

- Council on East Asian Studies, Harvard University 1982.
- Birt 1985: Birt, Michael P.: "Samurai in Passage: The Transformation of the Sixteenth-Century Kanto". *The Journal of Japanese Studies* 11:2 (1985): 369–399.
- Bisson 1994: Bisson, T.N.: "The 'Feudal Revolution'." *Past & Present* 142 (1994): 6–42.
- Bisson 1995: Bisson, T.N.: "Medieval Lordship." *Speculum* 70 (1995): 743–759.
- Black 1994: Black, Jeremy: *European Warfare, 1660–1815*. Yale University Press, New Haven – London 1994.
- Bloch 1930: Bloch, Marc: "Un essai d'histoire comparée: Europe occidentale et Japon." *Annales d'Histoire Economique et Sociale* II (1930): 136–137.
- Bloch 1932: Bloch, Marc: "Feudalism: European." Teoksessa: Seligman, R.A. (ed.): *Encyclopaedia of the Social Sciences*. VI. MacMillan and Co., Ltd. London 1932: 203–210.
- Bloch 1933: Bloch, Marc: "Féodalité et vassalité japonaises." *Annales d'Histoire Economique et Sociale* V (1933): 598.
- Bloch 1939-40/1989: Bloch, Marc: *La société féodale*. Albin Michel, Paris 1989 (1939-1940).
- Bloch 1961: Bloch, Marc: *Feudal Society*. The University of Chicago Press, Chicago 1961. (Ranskankielinen alkuteos *La société féodale*. 1939 & 1940).
- Blomberg 1976: Blomberg, Catharina: *Samurai Religion I. Some Aspects of Warrior Manners and Customs in Feudal Japan*. Akademisk avhandling. Uppsala 1976.
- Blomberg 1977: Blomberg, Catharina: *Samurai Religion II. The Akō Affair: A Practical Example of Bushidō*. Akademisk avhandling. Uppsala 1977.
- Blomberg 1994/1995: Blomberg, Catharina: *The Heart of the Warrior: Origins and Religious Background of the Samurai System in Feudal Japan*. Japan Library. Folkestone, 1995 (1994).
- Boockmann 1981: Boockmann, Hartmut: *Der Deutsche Orden. Zwölf Kapitel aus seiner Geschichte*. Verlag C.H. Beck, München 1981.
- Bottomley & Hopson 1988: Bottomley, Ian & Hopson, Anthony P.: *Arms and Armor of the Samurai. The History of Weaponry in Ancient Japan*. Crescent Books, New York – Avenel 1988.
- Bouchard 1981: Bouchard, Constance B.: "The Origins of the French Nobility: A Reassessment." *The American Historical Review* 86:3 (1981): 501–532.
- Bouchard 1998: Bouchard, Constance Brittain: *Strong of Body, Brave and Noble. Chivalry and Society in Medieval France*. Cornell University Press, Ithaca & London 1998.
- Boutruche 1959: Boutruche, Robert: *Seigneurie et féodalité: Le Premier age des liens d'homme a homme*. Aubier, Paris 1959.
- Boxer 1931: Boxer, C.R.: "Notes on Early European Military Influences in Japan, 1543–1853." *Transactions of the Asiatic Society of Japan*. 2nd ser., VIII. Tokyo 1931: 67–93. Julkaistu myös teoksessa Peers, Douglas M. (ed.): *Warfare and Empires: Contact and conflict between European and non-European military and maritime forces and cultures*. An Expanding World: The European Impact on World History, 1450–1800. Volume 24. Variorum / Ashgate, Aldershot – Brookfield 1997: 109–138.
- Brown 1974: Brown, Elizabeth A.R.: "The Tyranny of a Construct: Feudalism and Historians of Medieval Europe." *The American Historical Review* 79:4 (1974): 1063–1088.
- Brunner 1992: Brunner, Otto: *Land and Lordship. Structures of Governance in Medieval Austria*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1992.
- Callahan 1981/1983: Callahan, Caryl Ann: "Introduction." Teoksessa Saikaku, Ihara: *Tales of Samurai Honor*. Monumenta Nipponica. Sophia University, Tokyo 1983 (1981): 1–23.
- Cammann 1962: Cammann, Scheyler V.R.: "The Arts of the Japanese Sword. By B.W. Robinson." *Journal of the American Oriental Society* 82 (1962): 131–134.

- Christiansen 1980: Christiansen, Eric: *The Northern Crusades. The Baltic and the Catholic Frontier 1100-1525*. New Studies in Medieval History. The Macmillan Press, London – Basingstoke 1980.
- Collcutt 1982: Collcutt, Martin: "King of Japan? Political Authority of the Ashikaga Shoguns." *Monumenta Nipponica* 37:4 (1982): 523-529.
- Contamine 1980/1994: Contamine, Philippe: *La Guerre au moyen âge*. Presses Universitaires de France, Paris 1994 (1980).
- Contamine 1984/1994: Contamine, Philippe: *War in the Middle Ages*. Blackwell, Oxford UK – Cambridge USA 1994. (1984).
- Cook 1993: Cook, Harry: *Samurai. The Story of a Warrior Tradition*. Sterling Publishing Co., Inc., New York 1993.
- Coulborn 1956: Coulborn, Rushton (ed.): *Feudalism in History*. Princeton University Press, Princeton 1956.
- Cowdrey 1970: Cowdrey, H.E.J.: "The Peace and the Truce of God in the Eleventh Century." *Past and Present* 46 (1970): 42–67.
- Curry & Hughes 1994: Curry, Anne & Hughes, Michael: *Arms, Armies and Fortifications in the Hundred Years War*. The Boydell Press, Woodbridge 1994.
- Davis 1974/1988: Davis, David L.: "Ikki in Late Medieval Japan." Teoksessa Hall, John W. & Mass, Jeffrey P. (ed.): *Medieval Japan: Essays in Institutional History*. Stanford University Press, Stanford 1988 (1974): 221–247.
- Denholm-Young 1948: Denholm-Young, N.: "The Tournament in the Thirteenth Century." Teoksessa Hunt, R.W. & Patin, W.A. & Southern, R.W.: *Studies in Medieval History Presented to Frederick Maurice Powicke*. Clarendon Press, Oxford 1948: 240–268.
- DeVries 1996: DeVries, Kelly: *Infantry Warfare in the Early 14th Century*. Boydell & Brewer, Woodbridge – Rochester 1996.
- Duby 1968: Duby, Georges: "The Diffusion of Cultural Patterns in Feudal Society." *Past and Present* 39 (1968): 3–10. Julkaistu myös teoksessa Duby, Georges: *The Chivalrous Society*. University of California Press, Berkeley – Los Angeles 1980 (1977): 171–177.
- Duby 1977/1980: Duby, Georges: *The Chivalrous Society*. University of California Press, Berkeley – Los Angeles 1980 (1977).
- Duby 1980/1982: Duby, Georges: *The Three Orders. Feudal Society Imagined*. The University of Chicago Press, Chicago 1982 (1980, *Les trois ordres ou l'imaginaire du féodalisme* 1978).
- Duus 1969/1993: Duus, Peter: *Feudalism in Japan. Third Edition*. McGraw-Hill, New York 1993 (1969).
- Edwards 1983: Edwards, Walter: "Event and Process in the Founding of Japan: The Horserider Theory in Archeological Perspective." *The Journal of Japanese Studies* 9:2 (1983): 265–295.
- Eisendstadt 1996: Eisenstadt, S.N.: "The Taming of the Samurai: Honorific Individualism and the Making of Modern Japan. By Eiko Ikegami." *American Journal of Sociology* 101:6 (1996): 1730-1733.
- Elison 1981: Elison, George: "Hideyoshi, the Bountiful Minister." Teoksessa Elison, George & Smith, Bardwell L. (eds.): *Warlords, Artists, and Commoners. Japan in the Sixteenth Century*. The University Press of Hawaii, Honolulu 1981: 223–244, 329–338.
- Eltis 1995/1998: Eltis, David: *The Military Revolution in Sixteenth-Century Europe*. I.B. Tauris, London – New York 1998 (1995).
- Evergates 1995: Evergates, Theodore: "Nobles and Knights in Twelfth-Century France." Teoksessa Bisson, Thomas N. (ed.): *Cultures of Power. Lordship, Status, and Process in Twelfth-Century Europe*. Middle Ages Series. University of Pennsylvania Press,

- Philadelphia 1995: 11–35.
- Farris 1992: Farris, William Wayne: *Heavenly Warriors. The Evolution of Japan's Military, 500–1300*. Harvard East Asian Monographs 157. Council on East Asian Studies, Harvard University 1992.
- Faulkner 1996: Faulkner, Kathryn: "The Transformation of Knighthood in Early Thirteenth-Century England." *English Historical Review* CXI:440 (1996): 1–23.
- ffoulkes 1912/1988: ffoulkes, Charles: *The Armourer and his Craft from the XIth to the XVIth Century*. Dover Publications, Inc., New York 1988 (1912).
- Flori 1983: Flori, Jean: *L'idéologie du glaive. Préhistoire de la chevalerie*. Travaux d'histoire éthico-politique XXXXIII. Librairie Droz, Genève 1983.
- Flori 1988/1998: Flori, Jean: "Encore l'usage de la lance... La technique du combat chevaleresque vers l'an 1100." Teoksessa Flori, Jean: *Croisade et chevalerie. XIe–XIIe siècles*. Bibliothèque du moyen âge 12. DeBoeck Université, Paris – Bruxelles 1998: 345–388. Julkaistu alunperin *Cahiers de Civilisation Médiévale* 31, 1988 (3): 213–240.
- Franke 1932: Franke, O.: "Feudalism: Chinese." Teoksessa: Seligman, R.A. (ed.): *Encyclopaedia of the Social Sciences. VI*. MacMillan and Co., Ltd. London 1932: 213–214.
- Friday 1992/1995: Friday, Karl F.: *Hired Swords. The Rise of Private Warrior Power in Early Japan*. Stanford University Press, Stanford 1995 (1992).
- Friday 1993: Friday, Karl F.: "Heavenly Warriors: The Evolution of Japan's Military, 500–1300. By William Wayne Farris." *Monumenta Nipponica* 48:2 (1993): 262–264.
- Friday 1997: Friday, Karl F.: "Pushing Beyond the Pale: The Yamato Conquest of the *Emishi* and Northern Japan." *The Journal of Japanese Studies* 23:1 (1997): 1–24.
- Fält 1994: Fält, Olavi K.: "Japanin kulttuurivirtojen suvantona." Teoksessa Fält, Olavi K. & Nieminen, Kai & Tuovinen, Anna & Vesterinen, Ilmari: *Japanin kulttuuri*. Otava, Helsinki 1994: 9–155.
- Ganshof 1952/1977: Ganshof, F.L.: *Feudalism*. Longman, London 1977 (1952, *Qu'est-ce que la féodalité* 1944).
- Ganshof 1970/1971: Ganshof, F.L.: *The Middle Ages. A History of International Relations*. Harper & Row Publishers, New York 1971 (1970, ranskankielinen alkuteos 1953).
- Gay 1985: Gay, Suzanne: "Muromachi Bakufu Rule in Kyoto: Administrative and Judicial Aspects." Teoksessa Mass & Hauser 1985: 49–65, 212–215.
- Gay 1998: Gay, Suzanne: "The Origins of Japan's Medieval World: Courtiers, Clerics, Warriors, and Peasants in the Fourteenth Century. Edited by Jeffrey P. Mass." *Monumenta Nipponica* 53:3 (1998): 395–398.
- Geary 1988: Geary, Patrick J.: *Before France and Germany. The Creation and Transformation of the Merovingian World*. Oxford University Press, New York & Oxford 1988.
- Gies 1984/1987: Gies, Frances: *The Knight in History*. Harper & Row, New York 1987 (1984).
- Gillingham 1989: Gillingham, John: "William the Bastard at War." Teoksessa Harper-Bill, Christopher & Holdsworth, Christopher & Nelson, Janet L. (eds.): *Studies in Medieval History presented to R. Allen Brown*. The Boydell Press, Woodbridge 1989: 141–158.
- Goble 1985: Goble, Andrew: "The Kamakura Bakufu and Its Officials." Teoksessa Mass & Hauser 1985: 31–48, 205–212.
- Grossberg 1976: Grossberg, Kenneth A.: "From Feudal Chieftain to Secular Monarch: The Development of Shogunal Power in Early Muromachi Japan." *Monumenta Nipponica* 31:1 (1976): 29–49.
- Grossberg 1981: Grossberg, Kenneth Alan: *Japan's Renaissance: The Politics of the Muromachi Bakufu*. Harvard East Asian Monographs 99. Council on East Asian Studies,

- Harvard University / Harvard University Press, Cambridge – London 1981.
- Hall 1962/1974: Hall, John Whitney: ”Feudalism in Japan – A Reassessment.” Teoksessa Wunder, Heide: *Feudalismus*. Nymphenburger Texte zur Wissenschaft Modelluniversität 17. Nymphenburger Verlagshandlung, München 1974: 140–182; alunperin *Comparative Studies in Society and History*, 5 (1962/1963): 15–51.
- Hall 1966/1980: Hall, John Whitney: *Government and Local Power in Japan 500–1700: A Study Based on Bizen Province*. Princeton University Press, Princeton 1980 (1966).
- Hall 1981: Hall, John Whitney: ”Japan’s Sixteenth-Century Revolution.” Teoksessa Ellison, George & Smith, Bardwell L. (eds.): *Warlords, Artists, and Commoners. Japan in the Sixteenth Century*. The University Press of Hawaii, Honolulu 1981: 7–12, 285–286.
- Harrington 1985: Harrington, Lorraine F.: ”Regional Outposts of Muromachi Bakufu Rule: The Kantō and Kyushu.” Teoksessa Mass & Hauser 1985: 66–98, 215–224.
- Hauser 1985: Hauser, William B.: ”Osaka Castle and Tokugawa Authority in Western Japan.” Teoksessa Mass & Hauser 1985: 153–172, 242–245.
- Herlihy 1970/1979: Herlihy, David (ed.): *The History of Feudalism*. Humanities Press, New Jersey & Harvester Press, Sussex 1979 (1970).
- Hietaniemi & Karasjärvi 1997: Hietaniemi, Tapani & Karasjärvi, Tero: ”Mitä Aasian ja muun maailman historian vaiheita on pidetty ’feodaalisina?’” Teoksessa Hietaniemi et al 1997: 267–278.
- Hietaniemi 1990/1998: Hietaniemi, Tapani: ”Max Weber, Intia ja hidulaisuuden ’henki’: nelinkertaisen väärinkäsityksen historia.” Teoksessa Hietaniemi, Tapani: *Max Weber ja Euroopan erityistie. Vertailevia sivilisaatiohistoriallisia tutkielmia*. Väitöskirja. Tutkijaliitto, Helsinki 1998: 128–153. Julkaistu alunperin *Historiallinen Aikakauskirja* 88:4 (1990): 304–322.
- Hietaniemi 1997: Hietaniemi, Tapani: ”Missä diskursseissa nykyiset feodalismikeskustelut liikkuvat?” Teoksessa Hietaniemi et al 1997: 13–24.
- Hietaniemi et al 1997: Hietaniemi, Tapani & Karasjärvi, Tero & Lehtonen, Tuomas M.S. & Malkki, Janne & Nurmiainen, Jouko & Piippo, Mikko & Sadeniemi, Matti: *Feodalismi. Uuden ajan käsite, keskiajan ilmiö, maailmanhistorian kategoria*. Vastapaino, Tampere 1997.
- Hintze 1929/1941: Hintze, Otto: ”Wesen und Verbreitung des Feudalismus.” Teoksessa Hintze, Otto: *Staat und Verfassung. Gesammelte Abhandlungen zur allgemeinen Verfassungsgeschichte*. Herausgegeben von Fritz Hartung. Koehler & Amelang, Leipzig 1941. Julkaistu alunperin: Sitzungsberichten der Preußischen Akademie der Wissenschaften, phil.-hist. Klasse, 20 (1929).
- Hori 1974/1988: Hori, Kyotsu: ”The Economic and Political Effects of the Mongol Wars.” Teoksessa Hall, John W. & Mass, Jeffrey P. (ed.): *Medieval Japan: Essays in Institutional History*. Stanford University Press, Stanford 1988 (1974): 184–198.
- Hurst 1998: Hurst, G. Cameron III: *Armed Martial Arts of Japan. Swordsmanship and Archery*. Yale University Press, New Haven & London 1998.
- Hyland 1990: Hyland, Ann: *Equus. The Horse in the Roman World*. B.T. Batsford Ltd., London 1990.
- Ihara 1981/1983: Ihara Saikaku: *Tales of Samurai Honor*. Monumenta Nipponica 57. Sophia University, Tokyo 1983 (1981).
- Ikegami 1995/1997: Ikegami, Eiko: *The Taming of the Samurai. Honorific individualism and the Making of Modern Japan*. Harvard University Press, Cambridge – London 1997 (1995).
- Ishii 1985: Ishii Susumu: ”The Formation of Bushi Bands (Bushidan)”. *Acta Asiatica* 49 (1985): 1–14.

- Ishii, R. 1978: Ishii Ryōsuke: "Japanese Feudalism." *Acta Asiatica* 35(1978): 1–29.
- Ishii, R. 1980: Ishii, Ryōsuke: *A History of Political Institutions in Japan*. The Japan Foundation, Tokyo 1980.
- Jackson 1986: Jackson, William Henry: "The Tournament and Chivalry in German Tournament Books of the Sixteenth Century and in the Literary Works of Emperor Maximilian I." Teoksessa Harper-Bill, Christopher & Harvey, Ruth (eds.): *The Ideals and Practice of Medieval Knighthood. Papers from the first and second Strawberry Hill conferences*. The Boydell Press, Woodbridge 1986: 49–73.
- Jansen 1995/1996: Jansen, Marius B. (ed.): *Warrior rule in Japan*. Cambridge University Press, Cambridge – New York 1996 (1995).
- Jouion des Longrais 1958: Jouion des Longrais, F.: *L'est et l'ouest: institutions du Japon et de l'Occident comparées (Six Etudes de Sociologie juridique)*. Maison franco-japonaise, Tokyo & Institut de recherches d'histoire étrangère, Paris 1958.
- Jutikkala & Suolahti 1934: Jutikkala, Eino ja Suolahti, Gunnar: "Johtavat säädyt." Teoksessa Suolahti, Gunnar et al.: *Suomen kulttuurihistoria II*. WSOY, Porvoo – Helsinki 1934: 33–65.
- Karasjärvi 1997: Karasjärvi, Tero: "Hökenseido – Feodalismi Japanin historiassa". Teoksessa Hietaniemi et al 1997: 279–295.
- Keegan 1993: Keegan, John: *A History of Warfare*. Alfred A. Knopf, New York 1993.
- Keen 1984: Keen, Maurice: *Chivalry*. Yale University Press, New Haven – London 1984.
- Keirstead 1992: Keirstead, Thomas: *The Geography of Power in Medieval Japan*. Princeton University Press, Princeton 1992.
- Kiley 1974/1988: Kiley, Cornelius J.: "Estate and Property in the Late Heian Period." Teoksessa Hall, John W. & Mass, Jeffrey P. (ed.): *Medieval Japan: Essays in Institutional History*. Stanford University Press, Stanford 1988 (1974): 109–124.
- King 1993: King, Winston L.: *Zen and the Way of Sword. Arming the Samurai Psyche*. Oxford University Press, New York – Oxford 1993.
- Kudō 1983: Kudō Keiichi: "Shōen." *Acta Asiatica* 44 (1983): 1–27.
- Lappalainen 1989: Lappalainen, Jussi T.: *Aseet ja taistelut. Sotataidon kolme vuosituhatta*. Otava, Helsinki 1989.
- Ledyard 1975: Ledyard, Gari: "Galloping Along With the Horseriders: Looking for the Founders of Japan." *The Journal of Japanese Studies* 1:2 (1975): 217–254.
- Lehtonen 1997: Lehtonen, Tuomas M. S.: "Oppi kolmesta ordosta – feodaaliyhteiskunta ja säätyideologia." Teoksessa Hietaniemi et al 1997: 138–154.
- Lewis 1974: Lewis, Archibald: *Knights and Samurai. Feudalism in Northern France and Japan*. Maurice Temple Smith, London 1974.
- Limm 1984/1994: Limm, Peter: *The Thirty Years War. Seminar Studies in History*. Longman, London – New York 1994 (1984).
- Lybyer 1932: Lybyer, Albert H.: "Feudalism: Saracen and Ottoman." Teoksessa: Seligman, R.A. (ed.): *Encyclopaedia of the Social Sciences. VI*. MacMillan and Co., Ltd. London 1932: 210–213.
- Malkki 1997a: Malkki, Janne: "Ritarit: ratsusotureista sääntökunnaksi." Teoksessa Hietaniemi et al 1997: 120–137.
- Malkki 1997b: Malkki, Janne: "Soturit Japanissa: samuraiden tie ratsusotureista säädyksi." Teoksessa Hietaniemi et al 1997: 296–305.
- Mass & Hauser 1985: Mass, Jeffrey P. & Hauser, William B.(eds.): *The Bakufu in Japanese History*. Stanford University Press, Stanford 1985.
- Mass 1979: Mass, Jeffrey P.: *The Development of Kamakura Rule, 1180–1250: A History with Documents*. Stanford University Press, Stanford 1979.
- Mass 1982/1995: Mass, Jeffrey P.: "The Early Bakufu and Feudalism." Teoksessa Mass, Jeffrey P. (ed.): *Court and Bakufu in Japan: Essays in Kamakura History*. Stanford University Press, Stanford 1995 (1982): 123–142.

- Mass 1985: Mass, Jeffrey P.: "What Can We Not Know about the Kamakura Bakufu?" Teoksessa *Mass & Hauser 1985*: 13–30, 200–205.
- Mass 1989: Mass, Jeffrey P.: *Lordship and Inheritance in Early Medieval Japan. A Study of the Kamakura Sōryō System*. Stanford University Press, Stanford 1989.
- Mass 1992: Mass, Jeffrey P.: *Antiquity and Anachronism in Japanese History*. Stanford University Press, Stanford 1992.
- Mass 1994: Mass, Jeffrey P.: "Heavenly Warriors: The Evolution of Japan's Military, 500–1300. By William Wayne Farris." *Journal of Japanese Studies* 20:1 (1994): 245–250.
- Mass 1997: Mass, Jeffrey P. (ed.): *The Origins of Japan's Medieval World: Courtiers, Clerics, Warriors, and Peasants in the Fourteenth Century*. Stanford University Press, Stanford 1997.
- Mathew 1948: Mathew, Gervase: "Ideals of Knighthood in Late-fourteenth-century England." Teoksessa Hunt, R.W. & Patin, W.A. & Southern, R.W. (eds.): *Studies in Medieval History Presented to Frederick Maurice Powicke*. Clarendon Press, Oxford 1948: 354–362.
- Mc Clain 1980: Mc Clain, James L.: "Castle Towns and Daimyo Authority: Kanazawa in the Years 1583–1630". *The Journal of Japanese Studies* 6:2 (1980): 267–299.
- McCormack 1993: McCormack, John: *One Million Mercenaries. Swiss Soldiers in the Armies of the World*. Leo Cooper, London 1993.
- Miettinen 1993: Miettinen, Jukka O. (toim.): *Miesten kesken. Miesten välinen rakkaus maailmankirjallisuuden valossa*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 1993.
- Miyamoto 1982/1988: Miyamoto Musashi: *The Book of Five Rings (Gorin no sho)*. Bantam Books, New York 1988 (1982).
- Miyamoto 1995: Miyamoto Musashi: *Maa, vesi, tuli, tuuli ja tyhjyys*. Otava, Helsinki 1995.
- Moore 1969: Moore, Ray A.: "Samurai Discontent and Social Mobility in the Late Tokugawa Period." *Monumenta Nipponica* 24:1–2 (1969): 79–91.
- Morillo 1996: Morillo, Stephen (ed.): *The Battle of Hastings. Sources and Interpretations. Warfare in History*. The Boydell Press, Woodbridge 1996.
- Musto 1986: Musto, Ronald G.: *The Catholic Peace Tradition*. Orbis Books, Maryknoll NY 1986.
- Nagahara 1985: Nagahara Keiji: "The Lord–Vassal System and Public Authority (Kōgi): The Case of the Sengoku Daimyō". *Acta Asiatica* 49 (1985): 34–45.
- Nelson 1989: Nelson, Janet L.: "Ninth-Century Knighthood: The Evidence of Nithard." Teoksessa Harper-Bill, Christopher & Holdsworth, Christopher & Nelson, Janet L. (eds.): *Studies in Medieval History presented to R. Allen Brown*. The Boydell Press, Woodbridge 1989: 255–266.
- Nickel 1988: Nickel, Helmut: "The Tournament: An Historical Sketch." Teoksessa Chickering, Howell & Seiler, Thomas H. (eds.): *The Study of Chivalry: Resources and Approaches*. Medieval Institute Publications. Western Michigan University, Kalamazoo 1988: 213–262.
- Nieminen 1994: Nieminen, Kai: "Japanin kieli ja kirjallisuus." Teoksessa Fält, Olavi K. & Nieminen, Kai & Tuovinen, Anna & Vesterinen, Ilmari: *Japanin kulttuuri*. Otava, Helsinki 1994: 386–422.
- Nitobe 1905/1997: Nitobe, Inazo: *Bushido. The Soul of Japan. An Exposition of Japanese Thought*. Charles E. Tuttle Company, Rutland – Tokyo 1997 (1905).
- Nitobe 1942: Nitobe, Inazo: *Bushido. Japanin sielu. Esitys japanilaisten ajattelusta*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo – Helsinki 1942.
- Noble 1992: Noble, Peter: "Perversion of an Ideal." Teoksessa Harper-Bill, C. & Harvey, R. (eds.): *Medieval Knighthood IV. Papers from the fifth Strawberry Hill conference 1990*. The Boydell Press, Woodbridge 1992: 177–186.
- North 1986: North, Sally: "The Ideal Knight as presented in some French narrative

- Poems, c. 1090–c. 1240: An Outline Sketch.” Teoksessa Harper-Bill, C. & Harvey, R. (eds.): *The Ideals and Practice of Medieval Knighthood. Papers from the first and second Strawberry Hill conferences.* The Boydell Press, Woodbridge 1986: 111–132.
- Nurmiainen 1997a: Nurmiainen, Jouko: ”Katsaus perinteisiin feodalisminäkemysiin.” Teoksessa Hietaniemi et al 1997: 38–56.
- Nurmiainen 1997b: Nurmiainen, Jouko: ”Marc Bloch ja ’totaalihistoriallinen’ feodalismikäsitys.” Teoksessa Hietaniemi et al 1997: 57–73.
- Nurmiainen 1997c: Nurmiainen, Jouko: ”Euroopan keskiaika ja feodaalinen yhteiskunta.” Teoksessa Hietaniemi et al 1997: 329–336.
- Nurmiainen 1998: Nurmiainen, Jouko: *Feodalismien käsite 1900-luvun länsimaisessa historiankirjoituksessa.* Pro-gradu, Helsingin yliopisto 1998. Saatavilla myös: <http://www.helsinki.fi/hum/hist/gradut/nurmiain/>.
- Oakeshott 1964/1995: Oakeshott, R. Ewart: *The Sword in the Age of Chivalry.* The Boydell Press, Woodbridge 1995 (1964).
- Oman 1885/1993: Oman, C.W.C.: *The Art of War in the Middle Ages, A.D. 378–1515.* Revised and edited by John H. Beeler. Cornell University Press, Ithaca – London 1993 (Revised edition 1953, First edition 1885).
- Painter 1940/1977: Painter, Sidney: *French Chivalry. Chivalric Ideas and Practices in Mediaeval France.* The Johns Hopkins Press, Baltimore 1977 (1940).
- Parker 1988/1996: Parker, Geoffrey: *The Military Revolution. Military innovation and the rise of the West, 1500–1800.* Cambridge University Press, Cambridge 1996 (1988).
- Perrin 1979/1994: Perrin, Noel: *Giving Up the Gun. Japan's Reversion to the Sword, 1543–1879.* David R. Godine, Publisher, Boston 1994 (1979).
- Piippo 1997: Piippo, Mikko: ”Maaherruus, kartanot ja alustalaisuus.” Teoksessa Hietaniemi et al 1997: 103–119.
- Pounds 1990: Pounds, N.P.G.: *The Medieval Castle in England and Wales. A social and political history.* Cambridge University Press, Cambridge 1990.
- Prestwich 1996: Prestwich, Michael: *Armies and Warfare in the Middle Ages. The English Experience.* Yale University Press, New Haven - London 1996.
- Reischauer 1956: Reischauer, Edwin O.: ”Japanese Feudalism.” Teoksessa Coulborn 1956: 26–48.
- Reynolds 1994/1996: Reynolds, Susan: *Fiefs and Vassals. The Medieval Evidence Reinterpreted.* Clarendon Press, Oxford 1996 (1994).
- Rouche 1968: Rouche, M.: ”Les Aquitains ont-ils trahi avant la bataille Poitiers?” *Le Moyen Age* LXXIV (1968): 5–26.
- Saari 1996: Saari, Ilkka: *Rautapaita ja miekka. Normannien jäljillä Sisiliassa.* Otava, Helsinki 1996.
- Sansom 1931/1987: Sansom, G.: *Japan: A Short Cultural History.* The Cresset Library. Century Hutchinson Ltd, London 1987 (1931).
- Sansom 1958/1996: Sansom, George: *A History of Japan to 1334.* Stanford University Press, Stanford 1996 (1958).
- Sansom 1961/1996: Sansom, George: *A History of Japan 1334–1615.* Stanford University Press, Stanford 1996 (1961).
- Sansom 1963/1998: Sansom, George: *A History of Japan 1615–1867.* Stanford University Press, Stanford 1998 (1963).
- Sato 1974/1988: Sato, Elizabeth: ”The Early Development of the *Shoen*.” Teoksessa Hall, John W. & Mass, Jeffrey P. (ed.): *Medieval Japan: Essays in Institutional History.* Stanford University Press, Stanford 1988 (1974): 91–108.
- Schalow 1993: Schalow, Paul Gordon: ”The Invention of a Literary Tradition of Male Love: Kitamura Kigin’s *Iwatsutsuji*.” *Monumenta Nipponica* 48:1 (1993): 1–31.
- Seward 1972/1995: Seward, Desmond: *The Monks of War. The Military Religious Orders.* Penguin Books, London 1995 (1972).

- van der Sloot 1964: van der Sloot, R.B.F.: *Middeleeuws wapentuig*. Fibulareeks 1. C.A.J. van Dishoeck, Bussum 1964.
- Southern 1953/1969: Southern, R.W.: *The Making of the Middle Ages*. Yale University Press, New Haven – London 1969 (1953).
- Steenstrup 1996: Steenstrup, Carl: "The Taming of the Samurai: Honorific Individualism and the Making of Modern Japan." *Journal of Japanese Studies* 22:2 (1996): 426-430.
- Storry 1978: Richard Storry: *The Way of the Samurai*. Orbis Publishing, London 1978.
- Strayer & Coulborn 1956: Strayer, Joseph R. & Coulborn, Rushton: "The Idea of Feudalism." *Teoksessa Coulborn* 1956: 3–11.
- Strayer 1956: Strayer, Joseph R.: "Feudalism in Western Europe." *Teoksessa Coulborn* 1956: 15–25.
- Strayer 1965: Strayer, Joseph R.: *Feudalism*. D. Van Nostrand Company, Princeton 1965.
- Susser 1985: Susser, Bernard: "The Toyotomi Regime and the Daimyo." *Teoksessa Mass & Hauser* 1985: 129–152, 231–242.
- Takagi 1985: Takagi Shōsaku: "'Hideyoshi's Peace' and the Transformation of the Bushi Class—The Dissolution of the Autonomy of the Medieval Bushi". *Acta Asiatica* 49 (1985): 46–77.
- Takuan 1986/1990: Takuan Sōhō: *The Unfettered Mind. Writings of the Zen Master to the Sword Master*. Kodansha International, Tokyo – New York 1990 (1986).
- Totman 1983/1990: Totman, Conrad: *Tokugawa Ieyasu: Shogun*. Heian, Union City 1990 (1983).
- Turnbull 1982/1983: Stephen R. Turnbull: *The Book of the Samurai. The Warrior Class of Japan*. Arms and Armor Press, London 1983 (1982).
- Turner 1978: Turner, Ralph V.: "The Miles Literatus in Twelfth- and Thirteenth-Century England: How Rare a Phenomenon?" *The American Historical Review* 83:4 (1978): 928–945.
- Varley 1994: Varley, Paul: *Warriors of Japan: As Portrayed in the War Tales*. University of Hawaii Press, Honolulu 1994.
- Verbruggen 1954: Verbruggen, Jan Frans: *De Krijgskunst in West-Europa in de Middeleeuwen. IXe tot begin XIVe eeuw*. Verhandelingen van de koninklijke vlaamse academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België. Klasse der letteren verhandeling Nr 20. Paleis der Academiën, Brussel 1954.
- Vesterinen 1987: Vesterinen, Ilmari: *Japanilaiset: Japanin kulttuurin antropologista tarkastelua*. Humaniora-sarja. Gaudeamus, Helsinki 1987.
- Voionmaa 1933: Voionmaa, Väinö: "Keskiajan yhteiskunta." *Teoksessa Suolahti, Gunnar et al.: Suomen kulttuurihistoria* I:n WSOY, Porvoo – Helsinki 1933: 394–433.
- Wakita 1982: Wakita Osamu: "The Emergence of the State in Sixteenth-Century Japan: From Oda to Tokugawa." *The Journal of Japanese Studies* 8:2 (1982): 343–367.
- Waterhouse 1979: Waterhouse, David: "Giving Up the Gun: Japan's Reversion to the Sword, 1543–1879. By Noel Perrin." *Monumenta Nipponica* 34:4 (1979): 504–505.
- Webster 1969/1994: Webster, Graham: *The Roman Imperial Army*. Barnes & Noble Books, New York 1994 (1969).
- Wells 1984: Wells, Colin: *The Roman Empire*. Fontana History of the Ancient World. Fontana Paperbacks, Glasgow 1984.
- White 1962/1964: White, Lynn Jr.: *Medieval Technology & Social Change*. Oxford University Press, Oxford 1964 (1962).
- White, J. 1988: White, James W.: "State Growth and Popular Protest in Tokugawa Japan." *The Journal of Japanese Studies* 14:1 (1988): 1–25.
- van Winter 1965: van Winter, J.M.: *Ridderschap. Ideaal en werkelijkheid*. Fibulareeks 11. C.A.J. van Dishoeck, Bussum 1965.

- van Winter 1969: van Winter, Johanna Maria: *Rittertum. Ideal und Wirklichkeit*. Verlag C.H. Beck, München 1969.
- van Winter 1971: van Winter, Johanna Maria: "De middeleeuwse ridderschap als 'classe sociale'." *Tijdschrift voor Geschiedenis* 84 (1971): 262–275.
- van Winter 1976: van Winter, Johanna Maria: "Die mittelalterliche Ritterschaft als 'classe sociale'." In *Das Rittertum im Mittelalter. Wege der Forschung CCCIL*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1976: 370–391.
- van Winter 1979: van Winter, Johanna Maria: "The knightly aristocracy of the middle ages as a 'social class'." In Reuter, Timothy (ed. & trans.): *Medieval Nobility. Studies on the ruling classes of France and Germany from the sixth to the twelfth century*. Europe in the Middle Ages 14. North-Holland Publishing Company, Amsterdam – New York – Oxford 1979: 313–329.
- Yamamoto 1979/1989: Yamamoto Tsunetomo: *Hagakure. The Book of the Samurai*. Kodansha International, Tokyo – New York 1989 (1979).
- Yoshie 1985: Yoshie, Akio: "The Kamakura Bakufu as a Legitimate Public Authority". *Acta Asiatica* 49 (1985): 15–33.